

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

CZASOPISMO
PUNKTOWANE

20
PKT

I/2021

ISSN 1689-6122

e-ISSN 2719-311X

www.probacja.com

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

Zgodnie z ujednoliconym wykazem czasopism MNiSW z dnia 18 lutego 2021 roku za publikację w kwartalniku PROBACJA z dziedzin nauki prawne, nauki socjologiczne i psychologia przyznawanych będzie 20 punktów

www.probacja.com

I/2021
ISSN 1689-6122
e-ISSN 2719-311X

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

Wydawca:

Ministerstwo Sprawiedliwości

Adres Wydawcy:

00-950 Warszawa, Al. Ujazdowskie 11

tel. 22 5212 769

e-mail: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

Nakład:

3 500 egz.

Redakcja, korekta i łamanie:

Pracownia C&C Sp. z o.o.

Druk i dystrybucja:

Wojskowe Zakłady Kartograficzne Sp. z o.o.

PROBACJA

REDAKCJA:

Redaktor Naczelny:

dr Anna Dalkowska, Sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego

Zastępca Redaktora Naczelnego:

Witold Cieśla

Redaktorzy tematyczni:

dr hab. Aldona Nawój-Śleszyński, prof. nadzw. UŁ

dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ

dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS

dr Małgorzata Żbikowska, USz

dr Krzysztof Stasiak, UG

dr Paweł Opitek, prokurator del. do Prokuratury Krajowej

Redaktor statystyczny:

Justyna Kowalczyk

Redaktorzy językowi:

dr Anna Sporczyk-Popielarczyk

dr Mariusz Bobiński

Marcin Marciniak

Kolegium Doradcze Redakcji:

Agnieszka Puchalska

Erwin Ryter, UŁ

Małgorzata Boczkowska, SWWS

Daniel Mielnik, SWWS

Adam Pawłyta

Sekretarz Redakcji:

Joanna Strzałkowska

joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

Zastępca Sekretarza Redakcji:

Magdalena Woźniak

Recenzenci zewnętrzni:

prof. zw. dr hab. Karol Poznański, APS

prof. zw. dr hab. med. Antoni Florkowski

prof. zw. dr hab. Jarosław Majewski, UKSW

dr hab. Leszek Korporowicz, UJ

dr hab. Barbara Janusz-Pohl, UAM

dr hab. Paweł Łuków, UW

dr hab. Andrzej Hankała, prof. UW

dr hab. Robert Opora, prof. UG

dr hab. Beata Maria Nowak, prof. SWWS

dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UP

dr hab. Piotr T. Nowakowski, prof. UR

dr hab. Jerzy Nikołajew, prof. UO

dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS

dr hab. Witold Mazurek, prof. AIK

ks. dr hab. Mirosław Kosek, UKSW

ks. dr hab. Kazimierz Pierchała, prof. KUL

dr hab. Mieczysław Dudek, prof. SAN

dr hab. Norbert Malec, prof. UPH

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA:

Przewodniczący Rady:

Zbigniew Ziobro

Zastępcy Przewodniczącego:

dr hab. Adam Taracha, prof. UMCS

dr hab. Henryk Haak, prof. USz, sędzia

dr hab. Kamil Zaradkiewicz, SSN

dr hab. Czesław Kłak, Prof. KPSW

Członkowie:

prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński, UwB

prof. zw. dr hab. Wiesław Ambroziak

prof. zw. dr hab. Stefan Lelental, UŁ

prof. zw. dr hab. Andrzej Baładynowicz, SGGW

prof. zw. dr hab. Leon Chełmicki-Tyszkiewicz

prof. zw. dr hab. Teodor Szymanowski

ks. dr hab. Marian Nowak, prof. KUL

ks. dr hab. Henryk Skorowski, prof. UKSW

dr hab. Sławomir Przybyliński, prof. UWM

dr hab. Barbara Stańdo-Kawecka, prof. UJ

dr hab. Tomasz Demendecki, prof. nadzw. UMCS

dr hab. Rafał Sura, prof. KUL

dr hab. Andrzej Sakowicz, prof. UwB

dr hab. Jacek Izydorczyk, prof. nadzw. UŁ

dr hab. Anna Błachnio-Parzych, prof. ALK

dr hab. Krystyna Ostrowska, prof. UW

dr hab. Anna Fidelus, prof. UKSW

dr hab. Magdalena Błażek, GUMed

Prof. DDr Janusz Surzykiewicz,

Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt

SSO Paweł Zwolak

dr Marcin Romanowski

dr Marcin Wielec, UKSW

dr Piotr Chrzczonowicz, UMK

dr Wojciech Sych, sędzia TK

Andrzej Martuszewicz

dr hab. Małgorzata Michel, prof. UJ

dr hab. Mariusz Nawrocki, USz,

dr Magdalena Kowalewska-Łukuć, USz

dr Konrad Burdziak, USz

dr Sylwia Jaskuła-Korporowicz, PWSiP

dr Mariusz Kuryłowicz, SWWS

dr Karina Szafrańska, CHAT

dr Paweł Czarnecki, UJ

dr Mikołaj Iwański, UJ

dr Valeri Vachev, UW

dr Paweł Dzieńis, SSR

dr Krzysztof Stasiak, UG

dr Grzegorz Fuchs, Areszt Śledczy w Mysłowicach

dr Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz, prof. ASzWoj

dr Piotr Rogoziński, UG, SSR

dr Krzysztof Masło, Prokurator

dr Wojciech Federczyk, dyrektor KSAP

dr Monika Bieniek-Ciarciańska, INP – PAN

Redaktorzy tematyczni

Dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Studiów Międzykulturowych, Katedra Antropologii Kultury Współczesnej

Obszar tematyczny: Przemiany kulturowe społeczeństw współczesnych

Procesy globalizacji, wzrastającej w coraz większym stopniu mobilności osób, grup i treści kultury, powodują daleko idące zmiany w sile i charakterze więzi społecznych, modelu relacji międzyludzkich i osobowości kulturowej człowieka w dobie późnej nowoczesności. Sytuacja ta kształtuje postrzegane i ukryte dynamizmy zarówno przekazu, przemiany, ale także tworzenia nowego porządku w działaniach indywidualnych, grupowych i instytucjonalnych w cywilizacji coraz częściej określanej jako medialna, informacyjna lub konceptualna. Aby zrozumieć dylematy, potencjały, ale także zagrożenia w sferze tożsamości, rozwoju i kondycji uwikłanych w nie osób oraz społeczności, a więc przemiany kulturowe współczesności, warto pytać o ich przyczyny, sposoby poznawania i konsekwencje.

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej

Obszar tematyczny: Otwartość na zmiany osobowe a zmiany systemowe i społeczne. Wychowanie. Profilaktyka. Wsparcie

- Wszechstronność funkcjonowania nieletnich i dorosłych osób nieprzystosowanych społecznie w środowisku instytucjonalnym i pozainstytucjonalnym w aspekcie ich zasobów osobowych i społecznych oraz czynników ryzyka.
- Zmiany osobowe u osób nieprzystosowanych społecznie i zagrożonych nieprzystosowaniem:
  - przyczyny, determinanty, skutki, sposoby ich aktywowania i utrwalania, gotowość do zmiany;
  - uzasadnienie ich wprowadzania, wymiar interdyscyplinarności i współdziałania, zakres zmian systemowych, propozycje rozwiązań systemowych i ich efektywność;
  - siła i kierunek zależności, predyktory, charakterystyczne zjawiska – ich przyczyny i skutki;
  - konflikty i sposoby ich rozwiązywania, założenia, zasady i skuteczność mediacji sądowych;

- motywacja do zmiany, skutki zmiany i jej braku, zmiana a skuteczność udzielania pomocy, współpraca specjalistów, różnorodne formy wsparcia specjalistów;
- konwencjonalne i innowacyjne sposoby wsparcia a ich efektywność (pomoc, interwencja, terapia, konsultacja, tutoring itd.);
- oddziaływania wychowawcze i profilaktyczne w środowisku społecznym;
- oddziaływania resocjalizacyjne.

Dr hab. Aldona Nawój-Sleszyński, prof. nadzw. UŁ

Uniwersytet Łódzki, Zakład Prawa Karnego Wykonawczego, Wydział Prawa i Administracji

Obszar tematyczny: Prawo karne wykonawcze
Podstawowe problemy tego obszaru to:

- badania empiryczne nad problematyką orzekania tych środków oraz ich skuteczności;
- szukanie odpowiedzi na pytanie – na ile aktualny stan prawny regulujący stosowanie środków probacyjnych jest efektywny;
- efekty zmian instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary;
- skuteczność warunkowego przedterminowego zwolnienia różnych grup penitencjarnych (młodociani, pierwszy raz odbywający karę pozbawienia wolności, recydywiści penitencjarni);
- rola poszczególnych oddziaływań penitencjarnych w toku odbywania kary pozbawienia wolności (art. 67 § 3 k.k.w.) na pozytywny przebieg okresu próby w czasie warunkowego przedterminowego zwolnienia;
- czy i jakie występują problemy przy wykonywaniu dozoru wobec sprawców przestępstw seksualnych, w szczególności tych, których czyny popełnione są w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych;
- jaki powinien być model wykonywania dozoru wobec skazanych na kary długoterminowe;
- rola Służby Więziennej w przygotowaniu osób pozbawionych wolności do funkcjonowania w systemie probacyjnym po odbyciu kary.

Ważnym problemem, który wymaga wciąż dyskusji jest rola polityki kryminalnej w kształtowaniu racjonalnej struktury kar kryminalnych ze szczególnym uwzględnieniem kar nieizolacyjnych.

Dr Małgorzata Żbikowska, USZ

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Postępowania Karnego

Obszar tematyczny: Prawo karne procesowe

Zakres zagadnień, które mogą aktualizować się na tle prawa karnego procesowego obejmuje problematykę:

- praw i obowiązków osób tymczasowo aresztowanych i skazanych, a także funkcji tymczasowego aresztowania (w tym funkcji prewencyjnej);
- roli postępowania mediacyjnego w rozwiązywaniu konfliktów pomiędzy stronami postępowania karnego oraz wpływu mediacji na zakończenie tego postępowania;
- instytucji karnoprosesowych związanych z ochroną pokrzywdzonego w procesie karnym;
- roli nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w prewencji indywidualnej i generalnej;
- zapobiegania przestępczości na tle seksualnym poprzez wprowadzenie Rejestrów Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym oraz Policijnej Mapy Zagrożeń;
- konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego z perspektywy ochrony społeczeństwa przed przestępcą i przestępczością;
- prawa dowodowego, w tym ciężaru dowodu i obowiązku dowodzenia organów procesowych, swobodnej oceny dowodów w procesie karnym oraz zakazów dowodowych;
- roli pokrzywdzonego w procesie karnym, w tym statusu pokrzywdzonego, jego praw i obowiązków, praktycznych aspektów związanych z ochroną pokrzywdzonego przed zjawiskiem wtórnej wiktymizacji oraz sposobu przesłuchiwania małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym;
- wyodrębnienia oraz opisu zasad procesu karnego, w tym zwłaszcza statusu ontologicznego zasad procesowych, kryteriów wyodrębniania zasad prawa oraz znaczenia zasad prawa we wnioskowaniach prawnych.

Dr Krzysztof Stasiak, UG

Uniwersytet Gdański, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii, Kurator Okręgowy w Sądzie Okręgowym w Gdańsku

Obszar tematyczny:

- Prawo karne i prawo karne wykonawcze, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie sankcji karnych (wolnościowych)
- Prawo karne nieletnich, w tym w szczególności wykonywanie środków wychowawczych wobec nieletnich
- Prawo rodzinne, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie orzeczeń sądów rodzinnych przez kuratorów rodzinnych
- Kuratela sądowa w Polsce – jej historia, ustrój, sposób funkcjonowania, model zarządzania

Dr Paweł Opitek

prokurator Prokuratury Okręgowej w Krakowie del. do Prokuratury Krajowej
Członek Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego oraz Rady Naukowej Stowarzyszenia Ekspertów Blockchain; ekspert Instytutu Kościuszki. Wykładowca i egzaminator w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. Wykładowca na studiach podyplomowych na Uniwersytecie Jagiellońskim, Akademii Górniczo-Hutniczej, Uczelni Łazarskiego i w Szkole Głównej Handlowej. Recenzent w czasopiśmie naukowym „Nieruchomości@” i „Wojskowy Przegląd Prawniczy”.

Zainteresowania badawcze: wykładnia i stosowanie przepisów prawa karnego materialnego w zakresie znamion przestępstwa, kryminalistyka, cyberprzestępczość, dowody cyfrowe i informatyka śledcza, czynności operacyjno-rozpoznawcze, pranie pieniędzy, waluty wirtualne i blockchain, przestępczość zorganizowana.

Obszary tematyczne: prawno-karna analiza przestępstw związanych z systemem wykonywania kar i środków karnych (bezprawne samouwolnienie, uwolnienie osoby pozbawionej wolności, niestosowanie się do orzeczonych środków karnych, manipulacja danymi informatycznymi w systemie dozoru elektronicznego itp.), uzyskiwanie informacji i dowodów od osadzonego, wykorzystanie metod biometrycznych i monitoringu w zakładach karnych, udział i rola osób karanych w przestępczości zorganizowanej, wirtualna subkultura cyberprzestępców, prewencyjny charakter odzyskiwania mienia pochodzącego z czynów zabronionych, technologia blockchain w sądownictwie i systemie penitencjarnym, narażenie funkcjonariuszy publicznych na przemoc, korupcja.

Thematic editors

Leszek Korporowicz, PhD, professor of the Jagiellonian University

Jagiellonian University in Krakow, Faculty of International and Political Studies, Institute of Intercultural Studies, Department of Contemporary Culture Anthropology

Thematic area: Cultural changes in contemporary societies

Globalization processes, mobility of individuals, groups and cultural content that has been emerging increasingly, cause excessive changes in the strength and type of social bonds, interpersonal relationships and cultural personality of man in the times of late modernity. The situation shapes both the visible and hidden dynamisms of the message, the change, as well as of the creation of the new order in individual, group and institutional actions in the civilization, which is now more often described as medial, informative or conceptual. To understand the dilemmas, potentials and threats in the field of identity, development and shape of the persons and communities involved, i.e. the contemporary cultural changes, it is worth asking about their causes, methods of cognition and about their consequences.

Agnieszka Lewicka-Zelent, PhD, professor of the Maria Curie Skłodowska University in Lublin

Maria Curie Skłodowska University in Lublin, Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Rehabilitation Pedagogy

Thematic area: Readiness for personal changes in the scope of systemic and social changes. Education. Prevention. Support.

- Versatility of the functioning of minors and adults who are socially maladjusted in an institutional and non-institutional environment in terms of their personal and social resources and risk factors;
- Personal changes regarding the individuals who are socially maladjusted or endangered of maladjustment:
  - causes, determinants, effects, methods of their activation and consolidation, readiness to change,
  - justification for the implementation, dimension of interdisciplinarity and cooperation, suggestions of systemic solutions and their effectiveness,
  - the strength and the direction of the dependence, predictors, typical phenomena – their causes and effects;

- conflicts and methods of their resolving, assumptions, rules and effectiveness of court mediations;
- motivation to a change, effects of a change and of a lack of it, change and the effectiveness of providing help, cooperation of specialists, various types of specialist support;
- conventional and innovative methods of support and their effectiveness (aid, intervention, therapy, consultancy, tutoring, etc.);
- educational and preventive influences in the social environment;
- rehabilitation influences.

Aldona Nawój-Sleszyński, PhD, professor of the University of Lodz

Department of Executive Criminal Law, Faculty of Law and Administration, University of Lodz

Thematic area: Executive Criminal Law The basic problems of the area are:

- empirical research in the field of the judgment of those measures and their effectiveness;
- finding an answer to: how effective is the contemporary legal state regulating the use of probation measures;
- the effects of changes in the institution of conditional suspension of the execution of the sentence;
- the effectiveness of parole in different penitentiary groups (juveniles, imprisoned for the first time, penitentiary repeat offenders);
- the role of various penitentiary influences within the deprivation of liberty [Art. 67 § 3 k.k.w. (Executive Penal Code)] on the positive course of the probation period during parole;
- are there and what are the problems while supervising sexual offenders, especially those, whose acts have been committed due to the sexual preference disorders;
- what shall be the model for the enforcement of supervision over those punished with long-term sentences;
- the role of the Prison Service in the preparation of inmates to function in the probation system after serving the sentence.

An important problem that still needs to be discussed is the role of the criminal policy in shaping the rational structure of criminal punishments with the impact on non-custodial punishments.

Dr Małgorzata Żbikowska, PhD, University of Szczecin

University of Szczecin, Faculty of Law and Administration, Department of Criminal Procedure

Thematic area: Procedural criminal law

The scope of issues that may be updated in the light of procedural criminal law includes the following topics:

- the rights and obligations of persons under temporary arrest and conviction, as well as the role of temporary arrest (including its preventive function);
- the role of mediation in resolving conflicts between parties to criminal proceedings and the impact of mediation on the conclusion of such proceedings;
- criminal-trial institutions related to the protection of the victim in a criminal trial;
- the role of non-custodial preventive measures in individual and general prevention;
- prevention of sexual crime by introducing the Registers of Sex Offenders and the Police Map of the Threats;
- consensual ways of concluding criminal proceedings from the perspective of society protection against a criminal and crime;
- evidence law, including the burden of proof and the evidential obligation of procedural organs, facultative assessment of evidence in a criminal trial and prohibitions on evidence;
- the role of the victim in a criminal trial, including the status of the victim, the rights and obligations of the victim, practical aspects related to the protection of the victim against secondary victimization and the way of interrogating a minor victim in a criminal trial;
- extracting and describing the principles of the criminal trial, including in particular the ontological status of procedural rules, criteria for distinguishing the principles of law and the importance of legal principles in legal inferences.

Krzysztof Stasiak, PhD

University of Gdańsk, Faculty of Law and Administration, Department of Material Criminal Law and Criminology, District Probation Officer of the District Court in Gdańsk

Thematic area:

- Criminal law and executive criminal law, including in particular the imposition and enforcement of criminal penalties (custodial)
- Juvenile criminal law, in particular the implementation of juvenile educational measures
- Family law, including in particular ruling and enforcement of judgments of family courts by family guardians
- Probation system in Poland – its history, structure, way of functioning, management model

Paweł Opitek, PhD

public prosecutor of the Regional Prosecutor's Office in Kraków delegated to the National Public Prosecutor's Office

Member of the Polish Forensic Association and the Scientific Council of the Blockchain Experts Association; expert of the Kosciuszko Institute. Lecturer and examiner at the National School of Judiciary and Public Prosecution. Lecturer at postgraduate studies at the Jagiellonian University, AGH University of Science and Technology, Lazarski University and the Warsaw School of Economics. Reviewer in scientific journals „Nieruchomości@” and „Wojskowy Przegląd Prawniczy”.

Research interests: interpretation and application of substantive criminal law provisions in the field of crime premises, forensics, cybercrime, digital evidence and IT investigation, operational and intelligence activities, money laundering, virtual currencies and blockchain, organized crime.

Preferred subjects: criminal and legal analysis of crimes related to the system of execution of penalties and penal measures (illegal self-release, release of a person deprived of liberty, failure to comply with the imposed penal measures, manipulation of IT data in the electronic supervision system, etc.), obtaining information and evidence from an inmate, use of biometric methods and monitoring in prisons, participation and role of convicted persons in organized crime, a virtual subculture of cybercriminals, the preventive nature of recovering property from prohibited acts, blockchain technology in the judiciary and penitentiary system, exposure of public officials to violence, corruption.

SPIS TREŚCI

WSTĘP..... 11

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent

prof. nadzw. Katedra Pedagogiki Resocjalizacyjnej UMCS

Mgr Sylwia Huczuk-Kapłuk

Doktorantka w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej,

Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS

PRZEMOC W WARUNKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ 13

Dr Waldemar Waśkowicz

Wychowawca w Schronisku dla Nieletnich w Dominowie

ODDZIAŁYWANIA RESOCJALIZACYJNE W ZAKŁADACH KARNYCH

DLA MŁODOCIANYCH A WSPÓŁCZESNE PROBLEMY PRACOWNIKÓW

PENITENCJARNYCH..... 27

Mgr Mieczysław Oliwa

Sędzia Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, Prezes Sądu Okręgowego
w Bydgoszczy

SPRAWIEDLIWOŚĆ W ASPEKcie DYSKRECJONALNEJ WŁADZY SĘDZIEGO 43

Mgr Robert Ćwikowski

Doktorant Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie

ZJAWISKO PRZEMOCY MAŁOLETNIICH DZIECI WOBEC RODZICÓW..... 61

Mgr Monika Czechowska

Katedra Prawa Karnego Materialnego, Uniwersytet Wrocławski

CZY W POLSKIM PRAWIE KARNYM POTRZEBNA JEST REDEFINICJA

ZGWAŁCENIA? 77

Dr Anna Dziergawka

Sędzia i wiceprezes Sądu Okręgowego w Bydgoszczy

KRYTYCZNE UWAGI ODNOŚNIE DO WYŁĄCZENIA ZATARCIA SKAZANIA

NA PODSTAWIE ART. 106A K.K. GŁOSA DO WYROKU TRYBUNAŁU

KONSTITUCYJNEGO Z 16 GRUDNIA 2020 R. W SPRAWIE SK 26/16 99

INFORMACJA DLA AUTORÓW 117

DR ANNA DALKOWSKA

sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego
Redaktor Naczelny kwartalnika „Probacja”

Szanowni Państwo,

z przyjemnością pragnę poinformować, że 8 kwietnia 2021 r. została mi powierzona funkcja Redaktora Naczelnego czasopisma naukowego „Probacja”. Traktuję to jako wyróżnienie i wyraz zaufania. Dlatego z radością przekazuję Państwu najnowszy numer tego kwartalnika.

Dzielę się z Państwem, a szczególnie z wszystkimi osobami współpracującymi z „Probacją”, niezwykle ważną informacją. 9 lutego 2021 r. kwartalnik znalazł się na liście czasopism punktowanych tworzonej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, otrzymując 20 punktów w dziedzinach: nauki prawne, nauki socjologiczne, psychologia. Periodyk może również poszczycić się indeksacjami w międzynarodowych bazach ERIH Plus i DOAJ. Wymienione sukcesy stanowią kolejny etap w rozwoju naszego kwartalnika, który będzie nadal kontynuowany.

Od początku swojego istnienia kwartalnik „Probacja” jest miejscem, w którym publikują zarówno Ci, którzy należą do grona wybitnych naukowców w swoich dziedzinach, jak również te osoby, które dopiero rozpoczynają swoją karierę naukową. Tradycja ta będzie kultywowana, dlatego też zapraszamy kolejnych autorów, specjalizujących się w różnych obszarach nauk penalnych do nadsyłania manuskryptów. Na łamach czasopisma zamierzamy również publikować artykuły naukowe z zakresu nauk humanistycznych, w tym przede wszystkim z zakresu psychologii i resocjalizacji, dotyczących wykonywania orzeczeń w sprawach nieletnich, rodzinnych i karnych, a także innych dziedzin z pogranicza nauk psychologicznych i medycznych. Znaczącą rolę pośród zagadnień poruszanych w ramach kwartalnika ma w zamierzeniu redakcji odgrywać problematyka

związana z probacją rozumianą instytucjonalnie oraz z pracą kuratorów sądowych. Trzon merytoryczny czasopisma stanowią publikacje ze sfery nauk penalnych, w tym przede wszystkim nauki o przestępstwie, części szczególnej prawa karnego, karnego skarbowego, karnego pozakodeksowego oraz procesu karnego, a także prawa karnego wykonawczego. Zachęcamy też do publikacji wyników badań empirycznych, gdyż to one w dużej mierze pozwalają na rzetelną ocenę obowiązujących aktów normatywnych oraz formułowanie sensownych i konstruktywnych postulatów *de lege ferenda*.

W niniejszym numerze kwartalnika (1/2021), znalazły się opracowania poruszające problem przemocy w warunkach izolacji więziennej, jak również przemocy dzieci wobec rodziców, a także opisujące oddziaływania resocjalizacyjne w zakładach karnych dla młodocianych w odniesieniu do współczesnych problemów pracowników penitencjarnych. Bieżący numer czasopisma zawiera także próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy w polskim prawie karnym potrzebna jest redefinicja zgwałcenia, a także analizę pojęcia sprawiedliwości w aspekcie dyskrecjonalnej władzy sędziego. Rekomendujemy też zapoznanie się z treścią glosy do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 16 grudnia 2020 r. w sprawie o sygn. SK 26/16, zawierającej krytyczne uwagi odnośnie do wyłączenia zatarcia skazania na podstawie art. 106a k.k. Zapraszam Państwa na stronę internetową czasopisma www.probacja.com, gdzie znaleźć można zarówno aktualne, jak i archiwalne artykuły publikowane w „Probacji”, złożyć manuskrypt oraz zapoznać się z bieżącą działalnością redakcji. Strona ta dostosowana jest również do potrzeb osób słabowidzących. Kontynuujemy także zapoczątkowaną w 2019 r. praktykę, zgodnie z którą okładka każdego numeru kwartalnika zawiera tłoczenia przy użyciu znaków alfabetu Braille’a.

Redakcja kwartalnika „Probacja” składa serdeczne podziękowania dotychczasowemu Redaktorowi Naczelnemu – Panu dr Piotrowi Zakrzewskiemu za pracę na rzecz rozwoju czasopisma i życzy dalszych sukcesów w pracy zawodowej.

Z życzeniami udanej lektury
Redaktor Naczelny

Anno Dalkowska

Agnieszka Lewicka-Zelent¹ A,B,D,E,F

Sylwia Huczuk-Kapłuk² A,B,D,E,F

PRZEMOC W WARUNKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ

VIOLENCE IN PRISON ISOLATION

Otrzymano: 22.01.2021 Zaakceptowano: 19.05.2021 Opublikowano: 15.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8935

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

A – projekt badań; B – wykonanie badań; C – analiza statystyczna; D – interpretacja danych;

E – przygotowanie manuskryptu; F – przegląd piśmiennictwa

Streszczenie

Przemoc jest obecna w różnych środowiskach i grupach społecznych – wszędzie tam, gdzie zachodzi dysproporcja między ludźmi w zakresie siły fizycznej lub psychicznej, statusu społecznego czy ekonomicznego. Specyficznym miejscem jest zakład karny, m.in. z uwagi na charakter totalny i izolacyjny, a także obecność w nim osób, które popełniły przestępstwa. Dlatego celem artykułu jest przeprowadzenie analizy zjawiska przemocy występującej w warunkach izolacji więziennej. Dokonano w nim analizy porównawczej opartej na danych statystycznych uzyskanych z Centralnego Zarządu Służby Więziennej obejmującej lata 2004-2019 w zakresie występowania przemocy w relacji osadzonego/a-funkcjonariusz służby więziennej oraz więzień-więzień. Ukazuje ona tendencję wzrostową w odniesieniu do liczby aktów przemocy występujących w relacji

---

¹ Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. nadzw. w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej UMCS, email: agnieszka.lewicka@poczta.umcs.lublin.pl, ORCID: 0000-0002-6967-8966.

² Mgr Sylwia Huczuk-Kapłuk, doktorantka w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS, email: Sylwia.huczuk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2077-7912.

osadzony/a-funkcjonariusz służby więziennej a także zachowań przemocowych w szczególności udział w bójce lub pobicie w relacji więzień-więzień.

Słowa kluczowe: przemoc, więzień, izolacja, funkcjonariusz służby więziennej.

Abstract

Violence is present in various environments, in various social groups – wherever there is a disproportion between people in terms of physical or mental strength, social or economic status. A prison is a specific place due to its total character and an isolating nature, as well as the presence of people who have committed crimes. Therefore, the aim of the article was to analyze the phenomenon of violence occurring in conditions of prison isolation. A comparative analysis was carried out based on statistical data obtained from the Central Board of the Prison Service for the years 2004-2019 in terms of the incidence of violence in the prisoner-officer and prisoner-prisoner relationship.

Keywords: violence, prisoner, isolation, the officer of the prison service.

1. Przemoc jako zjawisko społeczne w zakładzie karnym

Nikogo nie trzeba przekonywać, że przemoc stanowi stały składnik przestrzeni społecznej. Występuje ona w każdym środowisku, o ile trafia na odpowiedni grunt. Wydawać by się mogło, że sztucznie utworzone środowisko może stanowić czynnik blokujący występowanie przemocy. Z obserwacji wynika jednak, że tym bardziej jest ona nasiloną. Adekwatnym przykładem takiego specyficznego tworu jest więzienie, które w znacznym stopniu uniemożliwia osadzonym zaspokojenie ich potrzeb wyższego rzędu. Wprawdzie zaspakajana jest większość ich potrzeb fizjologicznych, ale deprywacyjny charakter zakładu karnego w znacznej mierze ogranicza jednak osiąganie przez nich celów związanych z samorealizacją. Na skutki izolacji penitencjarnej uwagę zwracają zarówno praktycy – funkcjonariusze służby więziennej, jak i naukowcy, którzy podejmują zagadnienia związane z sytuacją osób osadzonych. Między

innymi A. Bałandynowicz³ wskazuje na jej deprywacyjne konsekwencje dla osób skazanych na bezwzględną karę pozbawienia wolności. Dodatkowo dokonuje krytycznej analizy w aspekcie zjawiska prizonizacji, dehumanizacji w relacjach „osadzony-pracownik penitencjarny”, konieczności podejmowania pracy (nazywa to niewolnictwem), łamania zasady egalitaryzmu (elitaryzmu). Podobne stanowisko zajmują także inni badacze rzeczywistości penitencjarnej⁴. Wszystko to sprzyja występowaniu przemocy, która mimo swojej powszechności nadal wzbudza wątpliwości na poziomie definicyjnym.

I. Pospiszyl uważa, że przemocą można nazwać „wszystkie nieprzypadkowe akty naruszające osobistą wolność jednostki, które przyczyniają się do fizycznej albo psychicznej szkody drugiego człowieka i które wykraczają poza społeczne normy wzajemnych kontaktów międzyludzkich”⁵. Autorka uwzględnia kilka ważnych aspektów przemocy. Wskazuje na celowość działania sprawcy, którego skutkiem jest wyrządzenie szkody lub krzywdy innej osobie. Okrucieństwo takiego czynu wyraża się w odebraniu jej poczucia wolności, godności, poczucia własnej wartości, prawa do samostanowienia o sobie, co jest sprzeczne z przyjętymi społecznie wartościami i normami. Uwarunkowania przemocy tkwią w różnorodnych czynnikach, wśród których I. Pospiszyl⁶ wymienia m.in.: utratę kontroli osoby stosującej przemoc nad swoim zachowaniem, kompulsywną potrzebę jej stosowania, poczucie siły i przewagi nad inną osobą oraz nierzadko poczucie bezradności czy ignorancji. A. Widera-Wysoczańska twierdzi, że częstym motywem działania sprawcy jest chęć upokorzenia drugiej osoby, zademonstrowanie swojej pozycji (ekonomicznej, społecznej, fizycznej

---

³ A. Bałandynowicz, *Pejoratywne aspekty systemu izolacyjno-dyscyplinarnego*, w: *Izolacja penitencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012, s. 13-38.

⁴ B.M. Nowak, *Praca szansą skazanych na pomyślną reintegrację społeczną. Postawy pracodawców wobec ekswięźniów poszukujących zatrudnienia – komunikat z badań*, „Probacja” 2019, nr 1, s. 13-32; A. Janus-Dębska, *Praca na cele społeczne jako szansa jednostki na uniknięcie psychospołecznych skutków izolacji więziennej*, „Probacja” 2018, nr 4, s. 43-58; T. Kalisz, A. Kwiecieński, *Bezpieczeństwo osobiste osadzonych w okresie izolacji penitencjarnej*, „Studia Erasmiانا Wratislaviensia” 2013, nr 7, s. 57-82; K. Grudzińska, *Więźień długoterminowy w izolacji penitencjarnej*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 4, s. 231-242; J. Kuształ, E. Franczyk, *Samotność w izolacji penitencjarnej w pedagogice resocjalizacyjnej*, „Studia z Teorii Wychowania” 2020, nr 2(31), s. 245-262; M. Ciosek, *Izolacja więzienna: wybrane aspekty izolacji więziennej w percepcji więźniów i personelu*, Gdańsk 1993.

⁵ I. Pospiszyl, *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999, s. 16.

⁶ *Ibidem*.

itd.) oraz wskazanie miejsca, jakie ma ona zajmować w relacji z nim⁷. Oznacza to, że wiele przyczyn przemocy odnosi się do przeżyć i odczuć osoby stosującej przemoc, która nie radzi sobie z nimi.

Konotacje z pojęciem „przemoc” wydają się być jednoznaczne, co jest pozorne. Kojarzy się ona z agresją, brutalnością, zemstą, naruszaniem praw innych ludzi itd. Taka perspektywa jest jednak jednostronna – jest to opinia społeczna. Odbiór taki dotyczy osób doświadczających przemocy i jej świadków. W przeciwieństwie do tego straszego obrazu, sprawca kreuje drugi – pozytywny. Z jego punktu widzenia „przemoc” to siła, zwycięstwo, sukces, przyjemność. Ta rozbieżność w postrzeganiu przemocy nie służy niestety szybkiemu, efektywnemu jej zakończeniu. W interesie osoby doświadczającej przemocy jest przerwanie jej, a osoby stosującej przemoc – kontynuowanie w celu zaspokojenia swoich egoistycznych potrzeb. Pokazuje to, jak skomplikowane jest zjawisko przemocy, a zwłaszcza w izolacji więziennej.

M. Bury uważa, że więzienie jest miejscem stresogennym i konfliktogennym⁸, chociażby ze względu na przeludnienie, które nie pozwala na intymność i zachowanie poczucia godności osobistej – bazy właściwych relacji społecznych i zdrowia psychicznego człowieka⁹. Trudną sytuacją jaką jest przebywanie w izolacji (a zwłaszcza od osób najbliższych) zakłóca, a nawet hamuje podejmowanie działań zmierzających do zaspokajania potrzeb osadzonego. Mobilizuje go do zwiększonej aktywności lub przeciwnie, dereguluje jego normalne zachowanie¹⁰. Pobyt w zakładzie karnym wymaga przystosowania się do nowych nieznanymi warunków, co zdecydowanie zwiększa napięcie emocjonalne. Niewiele osób jest w stanie w takiej sytuacji zareagować konstruktywnie. Niestety większość zachowuje się w sposób destruktywny, stosując przemoc, agresję lub autoagresję. Nie

---

⁷ A. Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie z pokolenia na pokolenie*, Warszawa 2010.

⁸ M. Bury, *Zachowania agresywne jako forma adaptacji do warunków izolacji penitencjarnej*, w: *Izolacja penitencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012, s. 39-53.

⁹ D. Schmidt, *Proksemiczny wymiar instytucji więziennej*, w: *Polska resocjalizacja i więziennictwo. Konteksty – praktyki – studia. Studia i rozprawy z pedagogiki resocjalizacyjnej*, t. 2, red. Z. Jasiński, D. Widelak, Opole 2009, s. 105-125.

¹⁰ M. Jarosz, *Sytuacje trudne oraz ich wpływ na stan psychiczny*, w: *Psychologia lekarska*, red. M. Jarosz, Warszawa 1983, s. 143-161.

chcąc okazać słabości, konflikty rozwiązują stylem rywalizacyjnym, który sprzyja pojawieniu się agresji, wrogości i walki¹¹.

Izolacja, która ogranicza kontakty społeczne osadzonych zakładzie karnym do pewnej grupy współwięźniów i pracowników penitencjarnych pogłębia jeszcze te trudności. Zawężenie przestrzeni fizycznej i społecznej ogranicza w znacznym stopniu zaspokojenie przez osadzonych potrzeb fizjologicznych (np. aktywności fizycznej, potrzeb seksualnych), społecznych (np. nawiązywania bliskich relacji z płcią przeciwną), psychicznych (np. samorealizacji, bezpieczeństwa)¹². Blokada taka skutkuje zwiększoną frustracją, która najczęściej przyjmuje postać agresji i przemocy – najprostszych, prymitywnych form rozładowania napięcia emocjonalnego. Niektórzy osadzeni, którzy nie godzą się na taką sytuację próbują zaspokoić swoje potrzeby kosztem współosadzonych, czy też pracowników penitencjarnych. Jako przykład może posłużyć chęć zaspokojenia potrzeby uznania. Jakie możliwości ma w tej kwestii osoba osadzona?

Jedną z możliwości jest agresja skierowana ku sobie samemu lub innym osobom, czy też przedmiotom. Według R. Pokleka, w więzieniu agresja wyraża się często demolowaniem cel i niszczeniem wyposażenia, a gdy jest zwrócona przeciwko innym osobom to najczęściej kierowana jest wobec współosadzonych, ale i nierzadko wobec funkcjonariuszy Służby Więziennej. Przyjmuje ona postać niewerbalną (np. pobicia), werbalną (np. wulgaryzmy), pośrednią (np. plotka)¹³.

Przebywając w środowisku innych osób, które popełniły przestępstwa czyli naruszyły normy społeczne o znacznej szkodliwości, osadzeni, zachowując się wzorowo i prospołecznie, nie znajdują poparcia u współwięźniów. Uznanie zdobywają demonstrując swoją dominację i siłę nad innym, co w środowisku izolacyjnym budzi respekt osób o słabszych cechach osobowości¹⁴.

---

¹¹ H. Hamer, *Psychologia społeczna – teoria i praktyka*, Warszawa 2005.

¹² Por. B. Skibińska, „Skazani na samotność?” o konsekwencjach izolacji społecznej w wybranych jej kontekstach, „Studia Edukacyjne” 2017, nr 44, s. 265-284.

^B Waligóra, *Deprywacja potrzeb u osób pozbawionych wolności*, w: *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, red. B. Hołyst, Warszawa 1984.

¹³ R. Poklek, *Zarys psychologii penitencjarnej*, Warszawa 2018, s. 132.

¹⁴ Por. A. Krukowski, *Socjologia zakładu karnego*, w: *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, red. B. Hołyst, Warszawa 1984; T. Kalisz, A. Kwieciński, *Bezpieczeństwo osobiste osadzonych w okresie izolacji penitencjarnej*, „Studia Erasmiiana Wratislaviensia” 2013, nr 7, s. 57-82.

Celem artykułu uczyniono analizę zjawiska przemocy w warunkach izolacji więziennej. Dokonano analizy porównawczej opartej na danych statystycznych uzyskanych z Centralnego Zarządu Służby Więziennej obejmującej lata 2004-2019 dotyczącej przemocy w relacji osadzone/a – funkcjonariusz służby więziennej oraz osadzone/a-osadzone/a.

2. Przemoc w relacji „osoba osadzona – funkcjonariusz służby więziennej”

Osoby osadzone w zakładzie karnym mają ograniczone kontakty społeczne sprowadzające się najczęściej jedynie do współosadzonych i funkcjonariuszy SW. Więźniowie są osobami, które naruszyły normy prawne, natomiast w hierarchii pracowników penitencjarnych najwyższe pozycje zajmują wartości społeczne. Oznacza to, że taka duża różnica w deklarowanych i realizowanych przez nich wartościach przyczynia się do powstawania konfliktów wartości. Poza tym funkcjonariuszom SW zależy na utrzymaniu dyscypliny, a osadzeni oczekują większej swobody i wolności. Sprzeczne interesy stanowią więc kolejne źródło konfliktów¹⁵.

Wyniki badań W. Soboty¹⁶ świadczą o tym, że osoby izolowane nawiązują często i podtrzymują relacje z innymi osobami osadzonymi oraz pracownikami penitencjarnymi w celu uzyskiwania instrumentalnych korzyści. Kreują je biorąc pod uwagę możliwość zaspokojenia własnych potrzeb. Autorka ujawnia, że część osadzonych przyznaje, że nie darzy życzliwością funkcjonariuszy, co skutkuje wrogimi postawami wobec nich. Często zarzucają wychowawcom, że nie przestrzegają ich praw, a nawet stosują wobec nich przemoc. W opinii osadzonych oddziałowi prowokują ich do agresji, a psychologowie i lekarze zaniedbują, co jest równoznaczne z celowym działaniem na ich szkodę/krzywdę (przemocą). T. Szymanowski¹⁷ potwierdza, że osadzeni są w konflikcie z pracownikami zakładu karnego (ok. piętnaście procent).

---

¹⁵ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, Lublin 2017, s. 23.

¹⁶ W. Sobota, *Egzemplifikacja postaw skazanych wobec personelu więziennego*, w: *Izolacja penitencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012, s. 130-140.

¹⁷ T. Szymanowski, *Powrót skazanych do społeczeństwa*, Warszawa 1989.

Tabela 1. Napaść na funkcjonariusza Służby Więziennej podczas pełnienia służby

Napaść na funkcjonariusza SW podczas pełnienia służby		
Rok	Liczba zdarzeń	Liczba uczestniczących osób
2004	22	24
2005	32	34
2006	44	45
2007	45	46
2008	72	83
2009	76	77
2010	73	80
2011	57	67
2012	50	55
2013	69	71
2014	71	75
2015	94	101
2016	90	93
2017	112	112
2018	148	150
2019	139	142

Źródło: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>

W świetle art. 2 ust. 2 pkt. 2-3 ustawy o Służbie Więziennej jednym z najważniejszych zadań personelu więziennego jest zapobieganie przemocy¹⁸, za sprawą stosowania zasady humanitaryzmu i poszanowania godności człowieka.

Z danych statystycznych uzyskanych z Centralnego Zarządu Służby Więziennej wynika, że tendencje dotyczące przejawiania przemocy w tym napaści na funkcjonariusza Służby Więziennej podczas pełnienia przez niego służby na przełomie lat 2004-2019 uległy znacznemu wzrostowi.

¹⁸ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej; Dz. U. Nr 79, poz. 523, ze zm.

Powyższe wyniki wskazują na to, że liczba aktów przemocy, w tym napaści na funkcjonariusza służby więziennej, wzrosła sześciokrotnie. Dla porównania w 2004 r. wystąpiły 22 zdarzenia, natomiast w 2019 r. liczba wzrosła do 139. Biorąc pod uwagę liczbę osadzonych uczestniczących w aktach przemocy skierowanych wobec funkcjonariuszy widoczny jest również znaczny wzrost.

W 2004 r. w napaściach na funkcjonariuszy brało udział 24 skazanych zaś w 2019 r. odnotowano, że dokonało jej aż 142 osadzonych. Na podstawie powyższych danych można wnioskować, że bezpieczeństwo funkcjonariuszy pracujących w placówkach penitencjarnych jest poważnie zagrożone.

W tym miejscu nasuwa się pytanie w jakich sytuacjach funkcjonariusze doświadczają przemocy ze strony osadzonych?

Fakt występowania zachowań przemocowych popełnianych przez osadzonych względem funkcjonariuszy Służby Więziennej potwierdzają badania przeprowadzone np. przez H. Machela i J. Żerko¹⁹. Wynika z nich, że spośród 51 badanych funkcjonariuszy aż 72,5% doświadczyło aktów agresji ze strony skazanych w czasie pełnienia obowiązków służbowych. Sytuacje, w których osadzeni przejawiali zachowania agresywne to najczęściej moment egzekwowania ładu i porządku (35,7%), odpowiedniej postawy w bezpośrednim kontakcie z przełożonym (28,5%). Agresja zaistniała również w przypadku odmowy uzyskania nagrody od dyrektora jednostki penitencjarnej (21,4%). Zdaniem autorów agresja jest najczęściej wyrażana przez: wulgarne słownictwo (78,3%), lekceważącą i uwłaczającą godności mimikę twarzy (8,1%) oraz gestykulację (5,5%). Trzeba w tym miejscu przypomnieć dokonane w 1991 r. zabójstwo funkcjonariusza SW w czasie pełnienia przez niego służby w Zakładzie Karnym Gdańsk-Przeróbka.

3. Przemoc między współwięźniami

T. Szymanowski zwraca uwagę, że sześć procent osadzonych uczestniczyło w konfliktach lub doświadczało przemocy ze strony współwięźniów²⁰. Natomiast J. Czołgoszewski podkreśla, że pracownicy penitencjarni

---

¹⁹ H. Machel, J. Żerko, *Zagrożenie personelu resocjalizacyjnego agresją w zakładach izolacyjnych*, w: *Agresja i przemoc we współczesnym świecie. Agresja i przemoc wśród dzieci i młodzieży oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*, red. J. Kuźma, Z. Szarota, Kraków 1998, s. 317-323.

²⁰ T. Szymanowski, *Powrót skazanych...*

zobligowani są do zapewnienia bezpieczeństwa osadzonym przed skazanymi niebezpiecznymi, a szczególnie tymi, które już wcześniej zbiegły z więzienia, stosowały przemoc na innych współwięźniach, dopuściły się napaści na funkcjonariusza, czy dokonały przestępstwa ze szczególnym okrucieństwem. Według tego autora zagrożenie, że będą one nadal stosowały przemoc jest wysoce prawdopodobne²¹.

Tabela 2. Akty przemocy między współwięźniami w ZK i AŚ w Polsce w latach 2004–2019

Rok	Zgwałcenie osadzonego		Znęcanie się nad osadzonym		Bójka lub pobicie	
	Liczba zdarzeń	Liczba uczestników	Liczba zdarzeń	Liczba uczestników	Liczba zdarzeń	Liczba uczestników
2004	8	30	58	200	651	1444
2005	6	21	73	247	699	1557
2006	5	14	83	278	818	1877
2007	6	19	89	300	733	1644
2008	9	27	78	220	704	1533
2009	10	24	66	217	795	1714
2010	5	8	65	201	928	2068
2011	4	14	67	210	878	1883
2012	2	4	53	169	792	1701
2013	1	2	31	112	823	1801
2014	0	0	26	78	875	1937
2015	1	2	29	86	987	Brak danych
2016	4	12	34	100	1009	Brak danych
2017	2	6	41	116	1102	2445
2018	1	2	41	115	127	292
2019	2	4	32	105	132	294

Źródło: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>

²¹ A. Czołgoszewski, *Więźniowie „niebezpieczni” w polskim systemie penitencjarnym. Izolować czy resocjalizować?* w: *Resocjalizacja penitencjarna – aktualne wyzwania i rozwiązania*, T. VIII, red. A. Krause, S. Przybyliński, Kraków 2012, s. 89-116.

Wysoki poziom agresji występujący pomiędzy współosadzonymi negatywnie oddziałuje na przebieg procesu resocjalizacji skazanych²².

Z informacji uzyskanych z zasobów Centralnego Zarządu Służby Więziennej wynika, że skazani stosują względem współosadzonych przemoc w postaci: dokonania gwałtu, znęcania się oraz udziału w bójce lub pobiciu.

Tabela nr 2 przedstawia rodzaje aktów przemocy dokonywanej przez skazanych względem współosadzonych oraz liczbę uczestników biorących udział w tego rodzaju zdarzeniach.

Z danych zawartych w powyższej tabeli wynika, że na terenie zakładów karnych czy aresztów śledczych w latach 2004-2017 odnotowuje się wzrost zachowań przemocowych, w tym udziału w bójce lub pobiciu. Stanowią one najczęściej występujące formy przemocy stosowane przez skazanych. Odnotowano ich wzrost w okresie od 2004 r. do 2017 r. Dla porównania w 2004 r. miało miejsce 651 takich zdarzeń, zaś w 2017 r. już 1102. Biorąc pod uwagę to ile osób uczestniczyło w tego rodzaju zdarzeniu widoczny jest znaczny wzrost – z 1444 w 2004 r. do 2445 w 2017 r. Od 2018 r. występuje zaś znaczny spadek liczby dokonywanych bójek czy pobić. Na terenie jednostek penitencjarnych występuje również przemoc w postaci znęcania się nad współosadzonym. W latach 2004-2011 corocznie ponad 200 więźniów znęcało się nad współosadzonymi. Od 2012 roku zanotowano spadek liczby zdarzeń zakwalifikowanych do tej kategorii. Biorąc pod uwagę najbardziej okrutny przejaw przemocy jakim jest dokonanie gwałtu na osadzonym, od 2010 r. zaobserwowano znaczny spadek tego typu zachowań. Dla porównania w 2004 r. miało miejsce osiem takich zdarzeń, zaś w 2019 r. już tylko dwa.

Jak twierdzą A. i M. Michalscy „wszystkie przypadki zachowań agresywnych, jakie zawarto w statystykach są to jedynie przypadki wykryte przez Służbę Więzienną, i o ile w przypadku napaści na funkcjonariusza liczba ta odpowiada rzeczywistości o tyle w przypadku pozostałych kategorii zachowań agresywnych liczby wynikające z danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej mogą być rozbieżne od rzeczywistej liczby przypadków, w szczególności jeśli chodzi o zachowania jakie mają

---

²² J. Malina, *Agresja i przemoc w środowisku osób pozbawionych wolności na przykładzie zakładów karnych w Wojkowicach i w Herbach*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 80, s. 26.

miejsce w ramach podkultury więziennej objętych swoistym tabu w zakładach karnych”²³. J. Malina analizując wyniki badań własnych dokonała klasyfikacji głównych przyczyn determinujących występowanie zachowań przemocowych na terenie jednostek penitencjarnych (na przykładzie Zakładu Karnego w Herbach oraz w Wojkowicach). Autorka dokonała podziału na czynniki odnoszące się do warunków izolacji więziennej oraz zasobów indywidualnych osób osadzonych²⁴.

Do pierwszej grupy czynników, tj. warunki izolacji więziennej, autorka zalicza: przeludnienie w jednostkach penitencjarnych, istnienie podkultury więziennej a przy tym hierarchii oraz używania gwary więziennej – grypsery, przebywanie w jednym miejscu osób o zróżnicowanym poziomie niedostosowania społecznego, zły system odbywania kary, odbywanie kary pozbawienia wolności w celi wieloosobowej, stres, frustracja będąca wynikiem izolacji, nuda, atmosfera panująca w Zakładzie Karnym. Do czynników tkwiących w samym osadzonym można zaliczyć: środowisko z którego pochodzi, wartości wyniesione z domu, niedojrzałość emocjonalna i społeczna, zaburzenia psychiczne, brak umiejętności spędzania wolnego czasu zgodnie z zasadami akceptowanymi społecznie oraz wsparcia ze strony środowiska i pomocy materialnej z zewnątrz, osobowość skazanego, trudność w radzeniu sobie w sytuacjach trudnych, skłonność do agresji.

4. Zakończenie

Podejmowanie po raz kolejny problematyki przemocy wzbudza przeciwstawne emocje. Z jednej strony niezaprzeczalnie jest ważnym zagadnieniem społecznym i wymaga stałej eksploracji badawczej oraz analizy na poziomie merytoryki. Z drugiej jednak strony można zarzucić powielanie treści na jej temat. Niemniej jednak każde przemyślenia i indywidualne refleksje przybliżają specjalistów do ujawnienia lub bliższego poznania mechanizmów rządzących tą problematyką. Dlatego podsumowując, warto wskazywać nowe kierunki poszukiwań badawczych w tym zakresie i wyznaczać zarówno metody profilaktyczne, jak i interwencyjne

---

²³ A. Michalska, D. Michalski, *Zachowania niepożądane w zakładach karnych. Wybrane zagadnienia*, Warszawa-Olsztyn 2020, s. 94.

²⁴ J. Malina, *Agresja i przemoc...*, s. 43-44.

w praktyce pedagogicznej i psychologicznej w procesie wsparcia osób doświadczających i stosujących przemoc, a także jej świadków.

Na podstawie analizy omówionych treści można sformułować kilka wniosków:

1. W zakładach karnych, jako instytucjach izolacyjnych, występuje przemoc i agresja, którym towarzyszą liczne konflikty interpersonalne w relacji ze współosadzonymi i pracownikami penitencjarnymi.
2. Niezbędne jest podejmowanie pogłębionych badań naukowych dotyczących przemocy w zakładach karnych z uwzględnieniem różnorodnych zmiennych społeczno-demograficznych.
3. Konieczne jest realizowanie programów resocjalizacyjnych zmierzających do zmniejszenia skali i nasilenia przemocy w warunkach penitencjarnych, m.in. dzięki zwiększaniu poziomu empatii, zwłaszcza poznawczej czy umiejętności komunikowania się w sposób konstruktywny. Z.S. Iwański²⁵ wierzy w możliwość prowadzenia konstruktywnego dialogu między skazanymi a personelem oraz między skazanymi. Warto jednak pamiętać o obowiązkowej ewaluacji tychże programów oraz ich modyfikacji w kolejnych etapach ponownej ich realizacji.
4. W redukcji przemocy w zakładzie karnym pomocne może okazać się prowadzenie programów mediacyjnych, w których uczestnikami będą zarówno pracownicy, jak i osoby osadzone. Chodzi o rozwijanie ich zasobów osobistych, osłabienie czynników ryzyka (np. wysoki poziom poczucia krzywdy), ale także bieżące rozwiązywanie konfliktów na drodze postępowania mediacyjnego.
5. W przypadku przemocy wsparcie powinno być udzielone osobom doświadczającym jej i stosującym ją (przede wszystkim chodzi o terapię), ale również tym osadzonym, którzy są jej świadkami.
6. Pracownicy penitencjarni powinni mieć zapewnioną możliwość uczestniczenia w superwizji, podczas której mogliby poddać pod dyskusję różnorodne sposoby reagowania w sytuacji wystąpienia przemocy w konkretnych przypadkach. Służyłaby ona nie tylko poszukiwaniu konstruktywnych, efektywnych metod pracy resocjalizacyjnej, ale również uzyskaniu wsparcia przez pracowników w trudnych sytuacjach, jak i wzmocnieniu więzi/poprawie relacji między funkcjonariuszami służby więziennej.

---

²⁵ Z.S. Iwański, *Resocjalizacja a kryzys kary pozbawienia wolności*, Lublin 2013.

Bibliografia

Literatura

Bałandynowicz A., *Pejoratywne aspekty systemu izolacyjno-dyscyplinarnego*, w: *Izolacja penitencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012.

Bury M., *Zachowania agresywne jako forma adaptacji do warunków izolacji penitencjarnej*, w: *Izolacja penitencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012.

Ciosek M., *Izolacja więzienna: wybrane aspekty izolacji więziennej w percepcji więźniów i personelu*, Gdańsk 1993.

Czołgoszewski A., *Więźniowie „niebezpieczni” w polskim systemie penitencjarnym. Izolować czy resocjalizować?*, w: *Resocjalizacja penitencjarna – aktualne wyzwania i rozwiązania*, T. VIII, red. A. Krause, S. Przybyliński, Kraków 2012.

Grudzińska K., (2013). *Więzień długoterminowy w izolacji penitencjarnej*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 4.

Hamer H., *Psychologia społeczna – teoria i praktyka*, Warszawa 2005.

Iwański Z.S., *Resocjalizacja a kryzys kary pozbawienia wolności*, Lublin 2013.

Janus-Dębska A., *Praca na cele społeczne jako szansa jednostki na uniknięcie psychospołecznych skutków izolacji więziennej*, „Probacja” 2018, nr 4.

Jarosz M., *Sytuacje trudne oraz ich wpływ na stan psychiczny*, w: *Psychologia lekarska*, red. M. Jarosz, Warszawa 1983.

Kalisz T., Kwieciński, A., *Bezpieczeństwo osobiste osadzonych w okresie izolacji penitencjarnej*, „Studia Erasmiانا Wratislaviensia” 2013.

Krukowski A., *Socjologia zakładu karnego*, w: *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, red. B. Hołyst, Warszawa 1984.

Kusztal J., Franczyk, E., *Samotność w izolacji penitencjarnej w pedagogice resocjalizacyjnej*, „Studia z Teorii Wychowania” 2020, nr 2(31).

Lewicka-Zelent A., *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, Lublin 2017.

Machel H., Żerko J., *Zagrożenie personelu resocjalizacyjnego agresją w zakładach izolacyjnych*, w: *Agresja i przemoc we współczesnym świecie. Agresja i przemoc wśród dzieci i młodzieży oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*, red. J. Kuźma, Z. Szarota, Kraków 1998.

Malina J. *Agresja i przemoc w środowisku osób pozbawionych wolności na przykładzie zakładów karnych w Wojkowicach i w Herbach*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 80.

Michalska A., Michalski, D., *Zachowania niepożądane w zakładach karnych. Wybrane zagadnienia*, Warszawa-Olsztyn 2020.

Nowak B.M., *Praca szansą skazanych na pomyślną reintegrację społeczną. Postawy pracodawców wobec ekswięźniów poszukujących zatrudnienia – komunikat z badań*, „Probacja” 2019, nr 1.

Poklek R., *Zarys psychologii penitencjarnej*, Warszawa 2018.

Pospizyl I., *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999.

Schmidt D., (2009). *Proksemiczny wymiar instytucji więziennej*, w: *Polska resocjalizacja i więziennictwo. Konteksty – praktyki – studia. Studia i rozprawy z pedagogiki resocjalizacyjnej*, T. II, red. Z. Jasiński. D. Widelak, Opole 2009.

Skibińska B., „*Skazani na samotność?*” o konsekwencjach izolacji społecznej w wybranych jej kontekstach, „Studia Edukacyjne” 2017, nr 44.

Sobota W., *Egzemplifikacja postaw skazanych wobec personelu więziennego*, w: *Izolacja penitencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012.

Szymanowski T. *Powrót skazanych do społeczeństwa*, Warszawa 1989.

Waligóra B., *Deprywacja potrzeb u osób pozbawionych wolności*, w: *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, red. B. Hołyst, Warszawa 1984.

Akty normatywne

Ustawa o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 r. (Dz. U. Nr 79, poz. 523, ze zm.).

Źródła internetowe

Służba Więzienna. Statystyka roczna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>.

Waldemar Waśkowicz¹

**ODDZIAŁYWANIA RESOCJALIZACYJNE
W ZAKŁADACH KARNYCH DLA MŁODOCIANYCH
A WSPÓŁCZESNE PROBLEMY PRACOWNIKÓW
PENITENCJARNYCH**

**REHABILITATIVE INFLUENCE ON THE ADOLESCENT
IN PENITENTIARY INSTITUTIONS AND
CONTEMPORARY PROBLEMS OF THEIR EMPLOYEES**

Otrzymano: 09.02.2021 Zaakceptowano: 19.05.2021 Opublikowano: 15.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8936

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Opracowanie poświęcone jest zakładom karnym dla młodocianych oraz prowadzonym na ich terenie oddziaływaniom resocjalizacyjnym, które ukierunkowane są na obowiązujące w systemie prawnym środki. Zaliczyć do nich należy: pracę, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz nowe środki i metody oddziaływania na skazanych. Prowadzenie ich na terenie zakładów karnych wobec osadzonych młodocianych często niesie ze sobą pewne implikacje, które stają się przyczyną wielu problemów pracowników penitencjarnych w pracy z osadzonymi.

Słowa kluczowe: młodociani, zakład karny, pracownicy penitencjarni.

---

¹ Dr Waldemar Waśkowicz, wychowawca w Schronisku dla Nieletnich w Dominowie, wwaskowicz@wp.pl, ORCID: 0000-0002-2374-3670.

Abstract

This research paper concerns penitentiary institutions for the adolescent and rehabilitative influence within their premises. Penitentiary influence is directed towards the means which are obligatory within the legal system. They include work, teaching, sports activities, cultural and educational activities, maintaining relations with the outside world, as well as new means and methods of influencing the convicts. The activities carried out on the premises of the penitentiary institutions and directed towards the adolescent often cause certain implications that may cause numerous problems for penitentiary staff in their work with the convicts.

Keywords: adolescent, penitentiary institution, penitentiary staff.

Wprowadzenie

Placówki resocjalizacyjne w Polsce tworzy 169 zakładów karnych występujących samodzielnie oraz aresztów śledczych i wyodrębnionych oddziałów zewnętrznych². Według danych na dzień 29 stycznia 2021 r., na 81637 miejsc, którymi dysponują zakłady karne i areszty śledcze przebywało w nich 68828 osadzonych³. Najmłodszymi osadzonymi w zakładach penitencjarnych w Polsce są młodociani. Art. 115 § 10 k.k.⁴ przedstawia młodocianego jako jednostkę, która w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat. Dokonując dalszej analizy należy stwierdzić, że w zakładach karnych dla młodocianych są również umieszczani nieletni. Art. 10 § 1 k.k. jednoznacznie wskazuje, że osoba, która popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat odpowiada na zasadach określonych w k.k. Natomiast art. 10 § 2 k.k. stanowi, że nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w poszczególnych dziesięciu wymienionych przez ustawodawcę artykułach k.k. może odpowiadać na zasadach określonych w kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności,

---

² Służba Więzienna. Statystyka, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as> (dostęp: 4.02.2021 r.).

³ Służba Więzienna. Statystyka roczna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 4.02.2021 r.).

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny; Dz. U. z 2018 r. poz. 1600.

jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Jednostki w omawianym przedziale wiekowym, dopuszczające się czynów przestępczych, odbywają, zgodnie z art. 69 k.k.w., karę pozbawienia wolności w zakładach karnych dla młodocianych, które stanowią jeden z czterech rodzajów zakładów karnych w Polsce⁵. Jak stanowi art. 70 § 1 i 2 k.k.w. zakłady karne organizowane są w trzech typach, czyli jako zakłady: zamknięte, półotwarte i otwarte. Art. 70 § 2 k.k.w. wskazuje, że zakłady te różnią się od siebie w szczególności stopniem zabezpieczenia, izolacji skazanych oraz wynikającymi z tego ich obowiązkami i uprawnieniami w zakresie poruszania się w zakładzie i poza jego obrębem. Ostatnią składową odbywania kary pozbawienia wolności jest system wykonywania kary. Jak wskazuje art. 81 k.k.w. istnieją trzy systemy: programowanego oddziaływania, terapeutyczny i zwykły. Skazani młodociani, odbywają karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania (art. 95 §1. k.k.w.).

Resocjalizacja penitencjarna młodocianych

Zakłady karne, jak twierdzi H. Machel⁶, ukierunkowane są na zespół metod i zasad postępowania resocjalizacyjnego, które odbywają się w określonych warunkach organizacyjnych i którego realizacja ma się przyczynić do zmiany osobowości więźnia w obszarze jego postaw, co z kolei ma spowodować, że nie zechce on popełnić kolejnego przestępstwa podejmując wysiłki w celu readaptacji i reintegracji społecznej. Natomiast system penitencjarny należy interpretować jako „całokształt przepisów i instytucji prawa penitencjarnego oraz urządzeń zakładów penitencjarnych, zmierzających według określonego sposobu do osiągnięcia zasadniczego celu kary pozbawienia wolności”⁷. Cel resocjalizacji można podzielić na dwa mniejsze, które różnią się między sobą stopniem efektywności – cel minimum i cel maksimum. Przez cel minimum należy rozumieć, stan osobowości więźnia, który sprawi, że będzie on mógł funkcjonować w społeczeństwie

---

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy; Dz. U. z 2021 r. poz. 53, ze zm.

⁶ H. Machel, *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2003.

⁷ K. Jędrzejak, *System penitencjarny*, w: *Zagadnienia penitencjarne*, red. H. Chmielewska, K. Jędrzejak, T. Karczewski, P. Łapiński, B. Nowak, L. Stodolska, E. Szymczak, Kalisz 2004, s. 7.

po opuszczeniu zakładu karnego w taki sposób, aby nie postępować wbrew panującym normom prawnym. Gdy przestępca osiągnie cel minimum wówczas istnieje szansa, że nie będzie mu zagrażała recydywa. Z kolei cel maksimum to taki stan osobowości skazanego, dzięki któremu będzie on mógł funkcjonować w społeczeństwie bez naruszania norm prawnych i moralnych⁸. W obecnie obowiązującym systemie prawnym do resocjalizacyjnych środków oddziaływania na skazanych należy: praca, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym, nagrody i kary dyscyplinarne oraz nowe środki i metody oddziaływania na skazanych (art. 67 § 3, art. 71, art. 137 i art. 142 k.k.w.). Analizując proces oddziaływań resocjalizacyjnych na terenie placówek penitencjarnych, należy zwrócić uwagę na liczebność młodocianych i nieletnich osadzanych w tego typu instytucjach na przełomie ostatnich lat.

Tabela 1. Tymczasowo aresztowani i skazani według ukończonego wieku

Wiek	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
15-16	17	5	1	6	1	1	4	0	2	1	2
17-18	682	467	545	406	303	244	154	163	212	152	187
19-21	4998	4432	4120	4106	3913	3449	2738	2441	2408	2116	1915
Razem	5697	4904	4666	4518	4217	3694	2896	2604	2622	2269	2104

Źródło: <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 04.02.2021 r.).

Powyższa tabela przedstawia zestawienie młodocianych oraz nieletnich aresztowanych i odbywających karę pozbawienia wolności z ostatnich 11 lat. Na bazie zgromadzonych danych możemy jednoznacznie stwierdzić, że w latach 2009-2019 liczba osadzonych z roku na rok zmniejszała się prawie w każdym przedziale wiekowym. Ponadto poddając analizie dane ze skrajnych lat 2009 i 2019 w ogólnym zestawieniu możemy zaobserwować, że nastąpił spadek umieszczania młodocianych i nieletnich liczby umieszczonych w aresztach śledczych i zakładach karnych młodocianych i nieletnich o 3593 osób.

⁸ B. Hołyst, *Socjologia kryminalistyczna*, T. I, Warszawa 1984.

Mając na uwadze aspekt odpowiedzialności prawnej osadzonych, zasadne jest ustalenie ile placówek penitencjarnych dla młodocianych, w których realizowane są szeroko zakrojone systemy naprawcze znajduje się obecnie na terenie polski.

Tabela 2. Zakłady karne dla młodocianych występujące samodzielnie oraz w aresztach śledczych i wyodrębnionych oddziałach zewnętrznych

Zakłady karne dla młodocianych	Liczba zakładów karnych
Zakład karne	31
Areszt śledczy	12
Wyodrębniony oddział zewnętrzny	20
Razem	63

Źródło: <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 04.02.2021 r.).

Na bazie zgromadzonych danych przez Centralny Zarząd Służby Więziennej na dzień 04.02.2021 r., można stwierdzić, że w Polsce są 63 zakłady karne dla młodocianych występujące samodzielnie oraz w aresztach śledczych i wyodrębnionych oddziałach zewnętrznych.

Tabela 3. Typy zakładów karnych występujące samodzielnie oraz w aresztach śledczych i wyodrębnionych oddziałach zewnętrznych

Zakłady karne dla młodocianych	Typy zakładów karnych		
	Zamknięty	Półotwarty	Otwarty
Zakład karne	24	21	8
Areszt śledczy	11	3	0
Wyodrębniony oddział zewnętrzny	4	16	12
Razem	39	40	20

Źródło: <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 04.02.2021 r.).

Dane zamieszczone w tabeli nr 3 wskazują na fakt, że młodociani odbywają karę pozbawienia wolności w trzech typach zakładów karnych, których w sumie w Polsce jest 99, a są to zakłady typu: zamkniętego – 39, półotwartego – 40 i otwartego – 20.

A. Kowalczyk⁹ uważa, że oddziaływania resocjalizacyjne realizowane na terenie placówek penitencjarnych to w dużej mierze umiejętność kształtowania relacji funkcjonariusz-skazany oraz skazany-skazany. Twierdzi również, że „efektywność pracy dydaktyczno-pedagogicznej, wychowawczej zależy od kompetencji pedagogicznych i metodycznych umiejętności, popartych wiedzą dotyczącą interakcji wychowawczych, stylu pracy oraz od ról społecznych i zawodowych pełnionych zgodnie z oczekiwaniem środowiska”¹⁰. Należy pamiętać, że wychowawca jest jednostką, która organizuje proces wychowawczy, a osadzeni stanowią dość specyficzną grupę, która wymaga wychowania jak i ukierunkowania na samowychowanie, czyli zrozumienia idei właściwej samorealizacji¹¹. Tak jak wcześniej wspomniałem, osoby osadzone w zakładzie karnym dla młodocianych, odbywają karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania (art. 95 § 1 k.k.w.). Dla każdego osadzonego opracowywany jest indywidualny program oddziaływania (IPO), mający na celu zaplanowanie długofalowych działań resocjalizacyjnych, ukierunkowanych na: pracę, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym (art. 95 § 2 k.k.w.). Program opracowywany jest na podstawie gruntownej diagnozy osadzonego. Natomiast na podstawie programu, osadzony poddawany jest okresowym ocenom postępów w resocjalizacji nie rzadziej niż co 6 miesięcy (§ 49 k.k.w.)¹². IPO może być ponadto poddany weryfikacji, w zależności od pojawiających się sytuacji, polegających np. na wcześniejszym zrealizowaniu zadań lub braku możliwości ich realizacji¹³.

W polskim prawie, praca jest jednym z najważniejszych środków resocjalizacji (art. 67 § 3 k.k.w.). W uzasadnieniu rządowego projektu kodeksu karnego z 1997 r., pracę osadzonego przedstawiono w zakresie przygotowania do życia w społeczeństwie, wynika ona z nauczania zawodu, kształtowania nawyku pracy i przybliżania do sposobu funkcjonowania

---

⁹ A. Kowalczyk, *Dylematy pracy wychowawczej w jednostkach penitencjarnych*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2014, T. XXXIII, s. 100-113.

¹⁰ *Ibidem* s. 101.

¹¹ K. Sitnik, *Indywidualny program wykonywania kary pozbawienia wolności jako podstawa systemu programowanego oddziaływania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, T. XXVII, Wrocław 2011.

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności; Dz. U. z 2016 r. poz. 2231.

¹³ K. Sitnik, *op. cit.*, s. 269.

w warunkach wolnościowych. Aspekt wychowawczy pracy wynika również z aktywizacji skazanych, wzbudzania ich zainteresowań, uczenia punktualności i odpowiedzialności. Do dodatkowych atutów tego środka penitencjarnego należy zaliczyć możliwość oderwania od przymusowej izolacji, wypełniania wolnego czasu oraz też wyładowania nadmiaru energii, która przede wszystkim jest widoczna u młodocianych osadzonych. Istotny jest również w rozumieniu penitencjariuszy, fakt uzyskania wynagrodzenia za wykonaną pracę (art. 123 § 1 k.k.w.). Oczywiście należy pamiętać, że zatrudnienie może być też nieodpłatne (art. 123a § 1-4 k.k.w.). Pracownicy penitencjarni wskazują na istotne możliwości jakie wynikają dla osadzonych w związku z przepracowanym czasem, który jest zaliczany do okresu zatrudnienia w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym i do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze (art. 127 k.k.w.). Dlatego w odczuciu samych osadzonych, możliwość zakwalifikowania się do podjęcia pracy jest przywilejem – atrakcyjną formą odbywania kary pozbawienia wolności¹⁴.

Nauka stanowi kolejny środek oddziaływań resocjalizacyjnych, który niestety nie jest dla osadzonych atrakcyjną formą spędzania czasu na terenie zakładu karnego. Jak twierdzą sami zainteresowani jest to jedna z tych składowych życia na wolności, która sprawiała im najwięcej problemów. Zdecydowana większość osób niedostosowanych społecznie cechował, na różnych etapach edukacji szkolnej: negatywizm szkolny, brak aspiracji edukacyjnych i chęci zdobywania zawodu, bierność poznawcza i bardzo wąski obszar zainteresowań oraz niechęć do pracy umysłowej¹⁵. Dość często pracownicy penitencjarni słyszą wypowiedzi osadzonych, że to właśnie przez problemy w szkole zaczęły się ich pierwsze wagi, a w ich trakcie dochodziło do popełniania pierwszych czynów zabronionych, nieakceptowanych społecznie. Z tego powodu szkoła stanowi pewnego rodzaju barierę, którą należy przełamać aby móc zainteresować młodocianych edukacją. Istnieje zatem wysoce uzasadniona potrzeba prowadzenia nauczania wśród osób skazanych¹⁶. Art. 130 § 1-3 k.k.w. stanowi, że w zakładach

---

¹⁴ D. Pstrąg, *Praca w procesie readaptacji społecznej skazanych*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2014, T. XXXIII.

¹⁵ A. Szczółka, *Kształcenie resocjalizujące*, w: *Resocjalizacja*, red. J.M. Stanik, B. Urban, *Resocjalizacja*, T. I, Warszawa 2008, s. 249-277.

¹⁶ D. Widelak, *Kształcenie osadzonych w polskiej praktyce penitencjarnej*, w: *Wdziewięćdziesięciolecie polskiego więziennictwa. Księga Jubileuszowa*, red. Z. Jasiński, A. Kurek, D. Widelak, Opole 2008, s. 285.

karnych prowadzi się nauczanie obowiązkowe w zakresie szkoły podstawowej, a także umożliwia się nauczanie w zakresie ponadpodstawowym i na kursach zawodowych. Zawodowe szkolenie kursowe może być w całości lub częściowo odpłatne. Zakład karny ma obowiązek prowadzenia nauczania, stosownie do możliwości i uzdolnień osadzonych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym dla młodocianych, którzy mają pierwszeństwo w uzyskaniu możliwości objęcia nauczaniem w szkole ponadpodstawowej i na kursach zawodowych. Centralny Zarząd Służby Więziennej wskazuje również na szkolenia w ramach różnych kursów unijnych, które są realizowane na terenie zakładów karnych¹⁷.

Najbardziej rozpropagowanymi środkami resocjalizacyjnymi wśród osadzonych są zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe. Co ciekawe dyrektor zakładu karnego może powołać rzeczników skazanych w celu powierzenia im zadań opiniotwórczych i konsultacyjnych (art. 136 § 2 k.k.w.). Przedstawione zajęcia stanowią jeden z podstawowych środków zagospodarowania czasu wolnego, a zarazem sprzyja aktywnemu wypoczynkowi i zaspokajaniu potrzeb osadzonych. Organizowanie zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych stwarza możliwość zamiany ról – skazany przestaje być tylko biernym odbiorcą oferty proponowanej przez zakład karny, ale sam może inicjować i współdziałać w organizowaniu określonych przedsięwzięć. Wiąże się to z tym, że skazanym można zezwolić na tworzenie zespołów w celu prowadzenia działalności kulturalnej, oświatowej, społecznej i sportowej. Z tych względów można również wyrazić zgodę na nawiązywanie kontaktów oraz współdziałanie z odpowiednimi stowarzyszeniami, organizacjami i instytucjami. W szczególności na podejmowanie prac na cele publiczne, jak również realizację innych społecznie uznanych celów (art. 136 § 1 k.k.w.).

Podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym jest jednym ze środków wzmacniających i odbudowujących więzi ze społeczeństwem, a w szczególności z rodziną. Priorytetowe znaczenie w oddziaływaniach resocjalizacyjnych ma bliski kontakt z osobami ważnymi dla osadzonego, które mogą wywierać duży wpływ na zmianę jego postaw. Spotkania z najbliższymi w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, mogą się ponadto przyczynić do rozwiązywania wewnątrzrodzinnych konfliktów oraz wzmacniania więzi, które często motywują osadzonego

---

¹⁷ Służba Więzienna. Statystyka roczna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 4.02.2021 r.).

do pozytywnego funkcjonowania na terenie zakładu karnego. H. Machel¹⁸ wskazuje na dwie podstawowe płaszczyzny współdziałania zakładów karnych ze społeczeństwem, które spełniają funkcje resocjalizacyjne. Pierwszą z nich są różnorodne formy wspierania skazanych przez instytucje, organizacje, stowarzyszenia, kościoły i związki wyznaniowe oraz przez osoby fizyczne. Druga płaszczyzna polega na pomocy świadczonej przez więźniów różnym podmiotom życia społecznego, często w postaci prac zorganizowanych grup skazanych na rzecz społeczności lokalnych. Inną składową wpisującą się w środki oddziaływań resocjalizacyjnych związanych ze światem zewnętrznym jest wolontariat. Działalność wolontariatu skupia się przede wszystkim na zagospodarowaniu czasu wolnego skazanych oraz na różnych formach pomocy zarówno dla nich, jak i dla ich rodzin¹⁹. W oczach osadzonych, wolontariusze są grupami osób, które dobrowolnie poświęcają im własny czas, przez co są wiarygodne w swoich oddziaływaniach ponieważ pracują dla idei, a nie dla pieniędzy. Należy pamiętać, że bez współpracy zakładów karnych z otoczeniem zewnętrznym resocjalizacja penitencjarna nie ma szans na sukces, ponieważ zamyka się na małej przestrzeni, którą stanowi jedynie powierzchnia zakładu karnego.

Kolejną składową oddziaływań resocjalizacyjnych na którą należy zwrócić uwagę, to nowe środki i metody oddziaływania na skazanych. Obowiązujące ustawodawstwo dopuszcza wprowadzanie nowych środków i metod wpływania na skazanych (art. 71 k.k.w.). Ukierunkowane są one przede wszystkim na eksperyment penitencjarny. T. Szymanowski²⁰ twierdzi, że pomimo istniejących możliwości, w polskim systemie penitencjarnym istnieje znikoma liczba eksperymentów i dążeń innowacyjnych w zakresie realizowania oddziaływań poprawczych. Co ciekawe, pracownicy penitencjarni wskazują, że w placówkach coraz częściej podejmowane są tego typu działania przy współdziałaniu specjalistów spoza zakładów karnych. A służby więzienne są wręcz otwarte na uzasadnione propozycje zmian w prowadzonych oddziaływaniach resocjalizacyjnych, które mogą pomóc ustrzec osadzonych przed grożącą im recydywą.

Reasumując, obecnie obowiązujące w systemie prawnym środki oddziaływań resocjalizacyjnych, ukierunkowane na korygowanie i wzmacnianie

---

¹⁸ H. Machel, *Więzienie...*

¹⁹ A. Biskupska, *Wolontariat w zakładzie karnym*, „Zamojskie Studia i Materiały. Pedagogika” 2005, nr 1.

²⁰ T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego (podstawowe problemy w świetle danych empirycznych)*, Warszawa 2004.

postaw osadzonych na terenie zakładów karnych, wykorzystują zarówno nagrody, jak i kary dyscyplinarne. Nagrody mają za zadanie stworzyć wzmocnienia pozytywne i zachętę do poprawy (art. 137 k.k.w.). Natomiast kary to wzmocnienia negatywne, mające na celu wyeliminowanie zachowań niepożądanych (art. 142 § 1 k.k.w.). Resocjalizacyjny charakter nagród i kar potwierdza również to, że z założenia ich stosowanie musi być podporządkowane celom i zasadom wykonywania kary pozbawienia wolności.

Problemy oddziaływań resocjalizacyjnych

Resocjalizacja obejmuje korektę antagonistyczno-destruktywnego zachowania jednostki oraz przyswojenie przez nią podzielanych przez ogół społeczeństwa norm i wartości, ale także podjęcie i wytrwałe kontynuowanie procesu samodzielnego projektowania siebie, swojej osobowości i konsekwentnego realizowania wizji własnej osoby w przyszłości, hierarchicznie zorganizowanych na określone dystanse czasowe²¹.

Przedstawione i przeanalizowane powyżej oddziaływania resocjalizacyjne, niestety niosą ze sobą szereg problemów, które sprawiają najmłodszy osadzeni. Wychowawcy z zakładów karnych dla młodocianych, jednoznacznie wskazują, że jest to najtrudniejsza grupa więźniów²². Większość z nich pochodzi ze środowisk patologicznych, tym samym wzorce osobowe przekazywane w środowisku rodzinnym były zaburzone. Duży odsetek osadzonych przebywał już wcześniej w różnych placówkach resocjalizacyjnych dla nieletnich, takich jak młodzieżowe ośrodki wychowawcze, schroniska dla nieletnich oraz zakłady poprawcze. Placówki dla nieletnich w dużej mierze „odcisnęły pięto” na tej grupie osadzonych, przez co ich sposób postrzegania świata nie jest w dużej mierze spójny ze środowiskiem społecznym funkcjonującym poza murami zakładu²³.

---

²¹ J. Szałański, *Kryteria i mierniki efektywności resocjalizacji*, w: *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych*, red. F. Kozaczuk, Rzeszów 2008.

²² E. Szlęzak-Kawa, *Więźniowie młodociani – nienajgorsi ale najtrudniejsi*, „Forum Penitencjarne”, <https://www.ebos.pl/artukul/1911-wiezniowie-mlodociანი-nie-najgorsi-ale-najtrudniejsi.html> (dostęp: 4.02.2021 r.).

²³ K. Drapała, R. Kulma, *Powrotność do przestępstwa nieletnich opuszczających zakłady poprawcze (raport z badań)*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2014, nr 19, s. 242.

Analizując środowisko rówieśnicze jednostek przed umieszczeniem w zakładzie karnym, należy wskazać na najczęściej występujące w nim problemy, które wiążą się z zażywaniem i nadużywaniem środków psychoaktywnych, między innymi: narkotyków, dopalaczy, środków wziewnych, alkoholu i innych używek²⁴. Kolejnym problemem na który wskazują pracownicy zakładów karnych to wspomniany już młody wiek osadzonych, roszczeniowość, buzujące hormony i niedojrzałość emocjonalna z której wynikają różnego rodzaju deficyty społeczne prowadzące do sytuacji konfliktowych ze współosadzonymi. Jeżeli do tego dodamy jeszcze nieznaną warunków więziennych i panujących w nich zasad włącznie z zasadami „drugiego życia”, to duża część młodocianych będzie miała duży problem w odnalezieniu się w takiej rzeczywistości. Pracownicy penitencjarni uważają, że większość osadzonych w początkowej fazie pobytu, zaczyna reagować buntem i agresją w szczególności do personelu, co wynika – jak twierdzą w późniejszym czasie sami więźniowie – z frustracji, która ich ogarnia i doprowadza do bezradności polegającej na niemożności decydowania o sobie samym. Emocje znajdują również ujście w zachowaniach agresywnych ukierunkowanych na innych osadzonych doprowadzając tym samym do bójek i zakłócania porządku na terenie zakładu karnego. Dlatego tak ważny jest, jak twierdzą sami funkcjonariusze, system rozmieszczania osadzonych w poszczególnych celach, mając na uwadze dobro współwięźniów²⁵.

Inny rodzaj deficytów w zachowaniu, jakie przejawiają osoby odbywające karę pozbawienia wolności w zakładach karnych dla młodocianych, wynika jak sami uważają z nadmiaru czasu wolnego, który starają się zagospodarować. Jednym z częstych sposobów na „zabicie czasu” jest tatuowanie ciała, które jest wykonywane przy użyciu igieł i maszynek do tatuażu własnej produkcji, a tusz pozyskiwany jest z przemytu lub z długopisów i żelpenów. Oczywiście takie zachowania są zakazane i zagrożone karą dyscyplinarną ale w żaden sposób to nie zniechęca osadzonych do wątpliwego ozdabiania ciała (art. 116a k.k.w.) Kolejne zachowania destruktywne, na które wskazują pracownicy penitencjarni wiążą się z aspektem podkulturowym. Większość praktyków twierdzi, że „drugie życie” obecnie nie występuje, a jeśli tak, to w dużo mniejszym stopniu niż przed rokiem 1989, w którym doszło w Polsce do przemian politycznych

---

²⁴ E. Szlęzak-Kawa, *op. cit.*

²⁵ *Ibidem.*

i ustrojowych²⁶. Nie zmienia to jednak faktu, że wśród osadzonych „drugie życie” jest nadal modne i starają się oni kultywować tradycję. Analizując zachowania wśród osadzonych należy wskazać, że na tym tle dochodzi do wielu zakłóceń porządku. Wiadomo, że nie wszyscy są godni dostąpić zaszczytu funkcjonowania w najwyższej kaście jaką są „ludzie”, dlatego też pozostali muszą się liczyć z tym, że mogą być szykanowani, wykorzystywani i poniżani jako „frajerzy”. Należy zauważyć, że osadzeni młodociani są bardzo kreatywni w swoich działaniach i nie lubią nudy, czyli cały czas coś się musi dziać, oczywiście w aspekcie negatywnym. Pracownicy penitencjarni wskazują na fakt, że więźniowie przebywają w zakładzie 24 godziny na dobę i tym samym mają bardzo dużo czasu na to aby obmyślać najróżniejsze scenariusze działań tak, aby osiągnąć swój cel. Mogą nimi zaś być np. działania ukierunkowane na wyrównanie porachunków z innymi osadzonymi, walka o władze, walka o wpływy i przywileje płynące z odwiedzin i otrzymywanych paczek przez współosadzonych. W takich sytuacjach u młodocianych często dochodzi do silnego napięcia o negatywnym ładunku emocjonalnym, takim jak: agresja, próby manipulacji, groźenie, prowokacje, które często wśród osadzonych przeradzają się w konflikty²⁷. I tak można byłoby mnożyć tego typu zachowania z którymi na co dzień borykają się pracownicy penitencjarni i muszą podejmować adekwatne działania. W związku z powyższymi zachowaniami, funkcjonariusze stosują regulaminowe kary dyscyplinarne (art. 142 § 1 k.k.w.), które często wywołują u osadzonych niezadowolenie, bo nie są w ich odczuciu sprawiedliwe. Dlatego wychowawcy starają się w wielu sytuacjach interweniować, stając się tym samym w mniemaniu osadzonych jednostką mało wiarygodną, ponieważ wychowawca jest pracownikiem instytucji, która stoi na drodze do ich wolności. A kiedy dochodzi do opiniowania osadzonego i jest ona nie po jego myśli, to pracownik, który ją sporządził jest wrogiem numer jeden w zakładzie karnym²⁸. Funkcjonariusze penitencjarni starają się w takich realiach kontynuować oddziaływania resocjalizacyjne pośrednie i bezpośrednie w stosunku do osadzonych. Muszą je gruntownie zweryfikować i na nowo zaplanować, czyli musi zostać zweryfikowany indywidualny program oddziaływań (IPO).

²⁶ W. Tomasz, A. Hejmej, *Charakterystyka nieformalnych struktur podkultury przestępczej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015 (XV), nr 2, s. 87.

²⁷ M. Jastrzębska, *Krótką charakterystyka zjawiska nieformalnych struktur podkultury przestępczej*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2010, T. VII, s. 159-172.

²⁸ A. Kowalczyk, *op. cit.*, s. 102.

Analizując problemy jakie pojawiają się w pracy z osadzonymi, należy pamiętać o osobach, które je rozwiązują, czyli funkcjonariuszach. To oni przez szereg lat są w bezpośrednim kontakcie z jednostkami odbywającymi karę pozbawienia wolności i tym samym są narażeni na stres, który jest nierozzerwalnie związany z ich pracą i wpływa na wszystkie sfery funkcjonowania²⁹. Stres może oczywiście motywować do podjęcia działań oraz realizowania wytyczonych celów, natomiast nadmierny, który najczęściej występuje u pracowników penitencjarnych, działający przewlekłe, powoduje różnorodne skutki w postaci zaburzeń zdrowotnych, znacznie pogarszających funkcjonowanie pracownika oraz obniżenia jakości jego życia osobistego, jak i zawodowego. Przejawiać się to będzie spadkiem poczucia własnej skuteczności i kompetencji w pracy co bardzo często prowadzić może do wypalenia zawodowego³⁰. Jak twierdzi D. Wojtczak³¹ długotrwały stres i przeciążenie emocjonalne powodują wyczerpanie się sił fizycznych, a jakiegokolwiek niepowodzenia wtórnie nasilają problem. Sytuację znacząco pogarsza brak wsparcia emocjonalnego ze strony najbliższego otoczenia, zarówno rodziny, jak i współpracowników oraz zaniedbanie własnego doskonalenia zawodowego. Pracownik obserwuje u siebie wzrost poczucia nieadekwatności i braku umiejętności potrzebnych do niesienia pomocy.

Podsumowanie

Przedstawione zagadnienia dotyczące oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych dla młodocianych oraz współczesne problemy oddziaływań resocjalizacyjnych, uświadamiają z jakimi problemami borykają się na co dzień pracownicy penitencjarni. Prowadzone szeroko rozumiane oddziaływania resocjalizacyjne z jednej strony są aprobowane przez osadzonych bo są oni świadomi tego, że powinni poddać się oddziaływaniom penitencjarnym aby szybciej opuścić zakład karny. Natomiast z drugiej

---

²⁹ J. Pomiankiewicz, *Stres i wypalenie zawodowe funkcjonariuszy Służby Więziennej – uwarunkowania, przejawy, konsekwencje-zarys problemu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego. Kwartalnik poświęcony zagadnieniom kryminologicznym i penitencjarnym” 2010, nr 67-68, s. 47-60.

³⁰ A.D. Nowicka, *Dobry i zły stres*, <https://medycynaipasje.com.pl/a1595/Dobry-i-zly-stres.html/> (dostęp: 4.02.2021).

³¹ D. Wojtczak, *Stres i wypalenie zawodowe w pracy pielęgniarek*, „Praca Socjalna” 2007, nr 4.

strony atrakcyjne w ich mniemaniu jest to co zakazane, czyli „drugie życie”, chęć funkcjonowania tak aby wszyscy postrzegali ich jako jednostki niepoddające się systemowi, wiecznie walczące z którymi muszą wszyscy się liczyć. Oczywiście jest to sposób postrzegania rzeczywistości przez osadzonych w „krzywym zwierciadle”. Zadaniem pracowników penitencjarnych na bazie prowadzonych długofalowych oddziaływań resocjalizacyjnych, jest zmiana takiego sposobu postrzegania rzeczywistości oraz zmiana osobowości jednostki. Wymaga to jednak dużo pracy, zarówno ze strony funkcjonariuszy służby więziennej jak i osób odbywających karę pozbawienia wolności. W związku z przeprowadzoną analizą, możemy stwierdzić, że na skuteczność resocjalizacji zasadniczy wpływ mają głównie trzy elementy: warunki odbywania kary, zaangażowanie pracowników penitencjarnych oraz samego osadzonego, które wymagają całkowitej spójności. Brak właściwego funkcjonowania jednego z przedstawionych elementów, uniemożliwia spełnienie jego roli. Należy pamiętać, że do tych działań potrzebny jest wyszkolony profesjonalnie personel, który podoła wszystkim wyzwaniom wynikającym z współczesnych problemów oddziaływań resocjalizacyjnych. W związku z tym należy się zastanowić czy każdy pracownik penitencjarny, posiada odpowiednie cechy oraz umiejętności do prowadzenia takich oddziaływań, czyli brania udziału w procesie resocjalizacji osadzonych. Jedno jest pewne, że funkcjonariusze służb więziennych muszą być przygotowani do pracy w ciągłym stresie, który bez odpowiedniego sposobu radzenia sobie z nim, niestety będzie prowadził do wypalenia zawodowego, które na pewno nie będzie sprzyjało właściwym kontaktom z jednostkami odbywającymi karę pozbawienia wolności.

Bibliografia

Biskupska A., *Wolontariat w zakładzie karnym*, „Zamojskie Studia i Materiały. Pedagogika” 2005, nr 1.

Drapała K., Kulma R., *Powrotność do przestępstwa nieletnich opuszczających zakłady poprawcze (raport z badań)*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2014, nr 19.

Hołyst B., *Bariery resocjalizacji penalnej*, w: *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, t. I, red. B. Hołyst, Warszawa 1984.

Hołyst B., *Socjologia kryminalistyczna*, T. I, Warszawa 2007.

Jastrzębska M., *Krótką charakterystyka zjawiska nieformalnych struktur podkultury przestępczej*. „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2010, T. VII.

Jędrzejak K., *System penitencjarny*, w: *Zagadnienia penitencjarne*, red. H. Chmielewska, K. Jędrzejak, T. Karczewski, P. Łapiński, B. Nowak, L. Stodolska, E. Szymczak, Kalisz 2004.

Kowalczyk A., *Dylematy pracy wychowawczej w jednostkach penitencjarnych*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2014, T. XXXIII.

Machel H., *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2003.

Nowicka A.D., *Dobry i zły stres*, <https://medycynaipasje.com.pl/a1595/Dobry-i-zly-stres.html/>.

Pomiankiewicz J., *Stres i wypalenie zawodowe funkcjonariuszy Służby Więziennej – uwarunkowania, przejawy, konsekwencje-zarys problemu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego. Kwartalnik poświęcony zagadnieniom kryminologicznym i penitencjarnym” 2010, nr 67-68.

Pstrąg D., *Praca w procesie readaptacji społecznej skazanych*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, Lublin” 2014, T. XXXIII.

Sitnik K., *Indywidualny program wykonywania kary pozbawienia wolności jako podstawa systemu programowanego oddziaływania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, Wrocław 2011, T. XXVII.

Szałański J., *Kryteria i mierniki efektywności resocjalizacji*, w: *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych*, red. F. Kozaczuk, Rzeszów 2008.

Szecówka A., *Kształcenie resocjalizujące*, w: *Resocjalizacja*, red. J.M. Stanik, B. Urban, T. I, Warszawa 2008.

Szlęzak-Kawa E., *Więźniowie młodociani – nienajgorsi ale najtrudniejsi*, „Forum Penitencjarne”, <https://www.ebos.pl/artukul/1911-wiezniowie-mlodociani-nie-najgorsi-ale-najtrudniejsi.html>.

Szymanowski T., *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego (podstawowe problemy w świetle danych empirycznych)*, Warszawa 2004.

Tomasz W., Hejmej A., *Charakterystyka nieformalnych struktur podkultury przestępczej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015 (XV), nr 2.

Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, Warszawa 1997.

Widelak D., *Kształcenie osadzonych w polskiej praktyce penitencjarnej*, w: *W dziewięćdziesięciolecie polskiego więziennictwa. Księga Jubileuszowa*, red. Z. Jasiński, A. Kurek, D. Widelak, Opole 2008.

Wojtczak D., *Stres i wypalenie zawodowe w pracy pielęgniarek*, „Praca Socjalna” 2007, nr 4.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny; Dz. U. z 2020 r. poz. 1444.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy; Dz. U. z 2021 r. poz. 53, ze zm.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności; Dz. U. poz. 2231.

Źródła internetowe

Służba Więzienna. Statystyka, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as>.

Służba Więzienna. Statystyka roczna, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>.

Mieczysław Oliwa¹

**SPRAWIEDLIWOŚĆ W ASPEKTCIE
DYSKRECJONALNEJ WŁADZY SĘDZIEGO**

**THE JUSTICE IN TERMS OF THE DISCRETIONARY
POWER OF THE JUDGE**

Otrzymano: 09.04.2021 Zaakceptowano: 19.05.2021 Opublikowano: 15.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8937

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza problematykę sprawiedliwości w aspekcie dyskrecjonalnej władzy sędziego. Stanowi próbę odpowiedzi na pytanie jak definiowane było pojęcie sprawiedliwości na przestrzeni dziejów, a jak rozumiane jest współcześnie. Odnosi się w szczególności do roli sędziego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz podejmuje zagadnienia dotyczące sędziowskiego sumienia i sprawiedliwych wyroków sądowych.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość, prawda, sumienie, wymiar sprawiedliwości, dyskrecjonalna władza sędziego.

Abstract

This article deals with the issue of justice in terms of the discretionary power of the judge. It is an attempt to answer the question of how

---

¹ Mieczysław Oliwa – Sędzia Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, Prezes Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, adres do korespondencji: Mieczysław Oliwa, e-mail: prezes.sekretariat@bydgoszcz.so.gov.pl, ORCID – 0000-0002-8764-6212.

the concept of justice has been defined throughout history and how it is understood today. It relates in particular to the role of a judge in the administration of justice, and addresses the issues of judge's conscience and just court judgments.

Key words: justice, truth, conscience, justice, the discretionary power of a judge.

Wprowadzenie

Od początków ludzkości, dla wszystkich cywilizacji, wszystkich religii, sprawiedliwość stanowiła jedno z najistotniejszych pojęć etycznych i prawnych. Była podstawą każdego państwa i każdego ustawodawcy, począwszy od najdawniejszych dziejów, kiedy to istotę sprawiedliwości postrzegano przez pryzmat babilońskiego zbioru bezkompromisowych praw i zasad – Kodeksu Hammurabiego.

W każdej epoce to sąd dążył do ustalenia prawdy, na podstawie której wymierzano sprawiedliwość. Austriacki cesarz Franciszek I mawiał, że „sprawiedliwość jest podstawą rządów (panowania)”². Na przestrzeni dziejów pojęcie to podlegało stopniowej ewolucji. Przestało być utożsamiane jedynie z rzymskimi zasadami prawniczymi uznającymi całkowitą nadrzędność norm prawa, które należy stosować bezwzględnie, nie zważając na konsekwencje (*dura lex, sed lex* – twarde prawo, ale prawo; *quod principi placuit, legis habet vigorem* – co podoba się cesarzowi, zyskuje moc prawa).

Sprawiedliwość w znaczeniu prawnym definiowana jest w nierozdzielalnym związku pojęć winy i kary. Problematyka relacji pomiędzy tymi pojęciami ma szczególne znaczenie wówczas, gdy któreś z tych pojęć uważa się za nadrzędne w stosunku do pozostałych. Niewątpliwie, we współczesnych instrumentach prawnych odnaleźć można przejawy posługiwania się paremią sformułowaną przez rzymskiego prawnika Publiusa Iuventiusa Celsusa (syna) – *ius est ars boni et aequi* – prawo jest sztuką tego co dobre i słuszne. Wskazywała ona, że powinno ono być stosowane i interpretowane z uwzględnieniem takich wartości, jak dobro

---

² *Justitia regnorum fundamentum*, w: *Encyklopedia Guttenberga*, [online], <https://www.gutenberg.czyz.org/index.php?word=31493> (dostęp: 8.04.2021 r.).

(*bonum*) i słuszność (*aequium*) oraz podkreślała nierozłączność prawa i moralności.

Rozwój aparatu państwowego spowodował zapotrzebowanie na istnienie zinstytucjonalizowanego wymiaru sprawiedliwości. Bez wątpienia najistotniejsza rola została przypisana sędziom, którzy wydając wyroki – tak istotne społecznie, zobowiązani są orzekać nie tylko na podstawie zasad obowiązującego prawa, ale także zgodnie z własnym sumieniem i poczuciem sprawiedliwości. Istotę i znaczenie wyroków sądowych doskonale oddają słowa „Sprawiedliwość waszą sędzić będę”³, których treść widniała w dawnej Polsce w salach sądowych. Ostrzegały one sędziów i przypominały, że ich powinnością jest dokonywanie sprawiedliwych osądów, albowiem sami podlegać będą osądowi. Paremia ta ma w Polsce długą tradycję sędziowską i ponadczasowe znaczenie⁴. Jej treść można odnieść do wszystkich uczestników procesu. Wyrazem aktualności tych słów jest umieszczenie ich nad głównym wejściem do jednego z największych sądów w Polsce, tj. Sądu Rejonowego w Białymstoku⁵. Na znaczenie roli sędziego wskazywały także atrybuty zewnętrzne. Od średnio-wiecza nieodłącznym przedmiotem kojarzonym z funkcją sędziego była m.in. laska sędziowska, zwana również różdżką sprawiedliwości⁶. Powagę tej funkcji podkreślało także ustawienie za stołem sędziowskim, mające charakter tryptyku, czyli sędzia zajmujący najważniejsze, centralne miejsce oraz zasiadający odpowiednio: po jego prawej stronie – oskarżyciel, a po lewej – oskarżony.

---

³ *Iustitias vestras iudicabo*. Na ścianach sal sądowych albo na stole sędziowskim Rzeczypospolitej Szlacheckiej były wypisane słowa z psalmu Dawida 74.3: *Iustitias vestras iudicabo*, aby sędziowie pamiętali o obowiązku bycia sprawiedliwym przy orzekaniu w sprawach karnych i cywilnych, zob. L. Czapiński, *Księga Przysłów, Sentencji i Wyrzów Łacińskich używanych przez pisarzy polskich*, Warszawa 1892, s. 256-257.

⁴ J. Zajadło, *Teoria i filozofia prawa*, w: *Łacińska terminologia prawnicza*, red. J. Zajadło, Warszawa 2013, s. 49.

⁵ A. Niczyporuk, *Łacińskie paremie na gmachach sądów w Białymstoku przejawem europejskiej tradycji prawnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego – Seria Prawnicza” 2019, nr 107, s. 251.

⁶ Laska sędziowska, różga sprawiedliwości nie była metaforą, lecz przejawem dawnego obyczaju prawnego, w którym sędzia sprawujący urząd trzymał laskę sędziowską, różdżkę; mogło być to nawet berło wykonane ze szlachetnych kruszców. Stąd funkcjonuje powiedzenie prawnicze – odwołanie się do laski sędziowskiej. Szerzej na ten temat, zob. W. Maisel, *Archeologia prawna Polski*, Warszawa – Poznań 1982, s. 236-237.

1. Filozoficzne ujęcie sprawiedliwości

Sprawiedliwość, tak jak i inne pojęcia o korzeniach etycznych, np. uczciwość, słuszność czy odpowiedzialność, nie mają jednoznacznego zakresu znaczeniowego, a ich postrzeganie podlega ciągłym przeobrażeniom⁷. Należy zwrócić uwagę na relatywizm pojęcia sprawiedliwości, które bez wątplenia związane jest z religią, moralnością czy też poglądami politycznymi⁸. Pojęcie to jest przy tym jednym z najistotniejszych, a zarazem najbardziej nieokreślonych⁹. Należy podzielić opinię, że dużo prościej jest wskazać przejawy niesprawiedliwości, aniżeli rozpoznać to co sprawiedliwe¹⁰.

Dokonując próby określenia istoty pojęcia sprawiedliwości na przestrzeni wieków, należy zwrócić uwagę na słowa Platona zawarte w księdze I dzieła *Państwo, czyli o sprawiedliwości*, że sprawiedliwość oznacza „oddanie każdemu tego, co mu się należy”. Jak zauważa przy tym Józef Ratzinger¹¹, filozof Platon w swoim dziele dochodzi do wniosku, że sprawiedliwy człowiek wtedy okaże się doskonałym, gdy weźmie na siebie pozór niesprawiedliwości, ponieważ dopiero wtedy okaże się, że nie idzie za opinią ludzką, lecz postępuje zgodnie ze sprawiedliwością ze względu na nią samą. W ten sposób, według Platona, człowiekiem prawdziwie sprawiedliwym na tym świecie jest człowiek zapomniany i prześladowany. Nie boi się on powiedzieć, że: „Sprawiedliwy będzie ubiczowany, umęczony i oślepiiony, a w końcu doświadczywszy wszystkich mąk, przybity do krzyża”. Tekst ten, napisany 400 lat przed Chrystusem, wywrze zawsze na chrześcijaninie głębokie wrażenie. Z prawdziwie filozoficzno-chrześcijańskiego myślenia wynikało, że w pełni sprawiedliwy – to na tym świecie Sprawiedliwy ukrzyżowany.

Arystoteles przedstawił akceptowany również współcześnie podział na sprawiedliwość dystrybutywną (rozdzielczą) i redystrybutywną (wyrównawczą). Pierwsza z nich odnosi się do proporcjonalnego rozdziału dóbr

⁷ W. Lang, *Sprawiedliwość*, w: *Encyklopedia socjologii*, red. H. Kubiak, G. Lissowski, W. Morawski, J. Szacki, Warszawa 2005, s. 289.

⁸ M. Niebyski, *Dlaczego sprawiedliwość nie jest najważniejsza? Odpowiedź komunitariańska na wyzwania postnowoczesnego świata*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń, Katowice 2011, s. 197.

⁹ C.H. Perelman, *O sprawiedliwości*, Warszawa 1959, s. 110.

¹⁰ D. Juriś, *Sen o sprawiedliwości*, w: *Sprawiedliwość w kulturze...*, s. 232; D. Kala, *O poszukiwaniu istoty sprawiedliwości w sferze prawa*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2015, nr 2, s. 11.

¹¹ J. Ratzinger, *Shućyć Prawdzie. Myśli na każdy dzień*, Poznań Warszawa Lublin 1983, s. 54.

i ciężarów mających charakter publiczny pomiędzy członków określonej społeczności (według danych założeń, np. proporcjonalnie do wkładu pracy), a przedmiotem drugiej są stosunki prywatne – polega na żądaniu równej wartości wymienianych dóbr, ekwiwalentnego odszkodowania za wyrażoną krzywdę lub odpowiedniej kary za popełnione przestępstwo¹².

Grecki filozof Stagiryta miał natomiast świadomość, że wymierzenie kary równej dokonaniu przestępstwa nie jest do końca osiągalne. Zasadnie jednak twierdził, że jest możliwe wymierzenie kary proporcjonalnej do popełnionego przestępstwa¹³. Uznawanie przez wymiar sprawiedliwości przytoczonego standardu proporcjonalności jest niezbędne dla wydawania sprawiedliwych rozstrzygnięć co do kary.

Modelowy i dość uniwersalny schemat postrzegania sprawiedliwości został opracowany przez jurysprudence rzymską¹⁴. Stworzono w nim podział na *ius*, czyli prawo w rozumieniu ogólnym, podmiotowym, jak i przedmiotowym oraz *lex*, czyli prawo oznaczające tekst ustawy. W definicji prawa Publiusa Iuventiusa Celsusa (syna), upowszechnionej przez wybitnego rzymskiego jurystę Ulpiana, zdecydowanie podkreślone zostaje ugruntowanie prawa na wartościach: *Ius est ars boni et aequi* (prawo jest sztuką tego co dobre i słuszne)¹⁵.

Dodatkowo, zważywszy na fakt, iż za źródłostw słowa *ius* (prawo) uważane jest wyrażenie *iustitia* (czyli sprawiedliwość), zupełnie naturalne jest zatem komplementarne traktowanie tych sfer, zarówno kiedyś, jak i współcześnie¹⁶.

Powszechnie znana i bardzo często cytowana jest również definicja sprawiedliwości zaproponowana przez Ulpiana, sprowadzająca się do słów *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi*¹⁷. Sprawiedliwość sprowadzono w niej do stałej i niezmiennej woli oddania

---

¹² W. Lang, *Sprawiedliwość...*, s. 290.

¹³ W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988, s. 71.

¹⁴ M. Krasuski, *O ewolucji pojęcia sprawiedliwości w Europie uwag kilka*, w: *Sprawiedliwość w kulturze...*, s. 20.

¹⁵ *Prawo jest sztuką stosowania tego co dobre i słuszne*, w: *Encyklopedia PWN*, [online] dostępny w Internecie: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/ius-est-ars-boni-et-aequu;3915731.html> (dostęp: 2.04.2020 r.).

¹⁶ Szerzej: J. Zajadło, *Terminologia łacińska w pracy współczesnego prawnika: retoryczny ozdobnik czy warsztatowa konieczność?*, w: *Kultura języka polskiego w praktyce prawniczej*, red. D. Kala, E. Kubicka, Bydgoszcz 2014, s. 187.

¹⁷ *Digesta Iustiniana* 1, 1, 10; D. Kala, *O poszukiwaniu...*, s. 13.

każdemu tego, co mu się należy¹⁸. Definicja ta kładzie nacisk na przyznanie jednostce należnego jej prawa. Łatwo jest dostrzec związek tej definicji z wyżej wskazanym poglądem Platona. Odnosząc się do pojęcia sprawiedliwości, poglądy Platona, Arystotelesa czy Ulpiana przytaczają później także św. Augustyn i św. Tomasz z Akwinu.

Nawiązując do wskazanej sentencji Ulpiana, akcentuje się, że od sędziów należy oczekiwać realizowania pojęcia sprawiedliwości w sensie ścisłym, nie miłosiernym¹⁹. Podkreślając rozróżnienie pomiędzy jednym a drugim pojęciem, Kazimierz Ajdukiewicz, wskazywał, iż „ścista sprawiedliwość wymaga, aby nikomu nie dawać ani więcej, ani mniej niżby się mu należało. Sprawiedliwość miłosierna wymaga tylko tego, aby nikomu nie dawać mniej niż by mu się należało, pozwala jednak na udzielanie dobra w nadmiarze [...]. Miłosierną sprawiedliwość uważamy za dopuszczalną u tego, kto drugiemu we własnym tylko imieniu coś dobrego lub coś złego wyświadcza. Ścisłej sprawiedliwości zaś domagamy się od tego, kto występuje jako mandatariusz innej osoby, w której imieniu dobrem lub złem szafuje”²⁰. Zatem sprawiedliwym będzie tylko taki sędzia, który okaże podsądnemu zasłużone dobro i zasłużone zło, natomiast nie okaże mu dobra bądź zła nienależnego. Natomiast niesprawiedliwym będzie sędzia, który nie wyświadcza należnego dobra lub należnego zła albo wyświadcza nienależne dobro bądź nienależne zło²¹.

Podobnie John Stuart Mill, starając się ująć istotę sprawiedliwości, podkreślał, że sprawiedliwie jest szanować, a niesprawiedliwie naruszać czyjeś uprawnienia zagwarantowane przez prawo. Wskazywał, iż powszechnie uważane jest za sprawiedliwe, kiedy każdy otrzymuje to na co zasłużył (dobro bądź zło), z kolei jako niesprawiedliwe, kiedy otrzyma to na co nie zasłużył. Akcentował, iż zgodnie z powszechnym postrzeganiem sprawiedliwość oznacza brak stronniczości czy okazywania względów jednemu, z niekorzyścią dla drugiego, w takich sprawach, w których względy nie powinny mieć żadnego znaczenia. Obowiązek bezstronnego postępowania jest również nakazem brania pod uwagę wyłącznie tych względów, które w danej sytuacji powinny wchodzić w rachubę i nie ulegania podszeptom

¹⁸ B. Szlachta, *Idea „sprawiedliwości”. Wielość znaczeń*, w: *Sprawiedliwość w kulturze...*, s. 13-14.

¹⁹ K. Ajdukiewicz, *O sprawiedliwości*, w: *Język i poznanie, T. I: Wybór pism z lat 1920-1939*, K. Ajdukiewicz, Warszawa 1985, s. 367.

²⁰ *Ibidem*, s. 367.

²¹ *Ibidem*.

jakichkolwiek motywów zachęcających do działania innego niż wynikające z tych względów²². Powyższe dobrze oddaje istotę sprawiedliwości formalnej, która współcześnie rozumiana jest jako jednakowe traktowanie wszystkich należących „do tej samej kategorii”. Zasada ta nabiera szczególnego znaczenia w kontekście działalności instytucji publicznych, m.in. sądów²³.

Podsumowując rozważania o istocie sprawiedliwości można dojść ostatecznie do wniosku, że istotę tego pojęcia oddają właściwie interpretowane słowa Ulpiana – *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*²⁴ (żyć uczciwie, drugiego nie krzywdzić, oddać każdemu to, co mu się należy). Zatem sprawiedliwość jest jedną z najistotniejszych cnót w każdym porządku społecznym²⁵.

2. Sprawiedliwość a źródła prawa

Już Cynceron wskazywał, że „gdy prawodawcy wbrew poczynionym obietnicom i własnym zapewnieniom ustanawiają dla ludności nakazy niesprawiedliwe i zgubne, wprowadzają w życie reguły, którym nie przysługuje miano praw”²⁶. Znaczenie powyższych słów należycie oddaje paremia *lex iniustissima non est lex* (ustawa niesprawiedliwa nie jest prawem)²⁷. Zgodnie ze wskazaniem Gustava Radbrucha, w obliczu celowego działania ustawodawcy mającego na celu naruszanie zasad sprawiedliwości, nie można poprzestać na uznaniu prymatu sprawiedliwości, ale tak powstałej normie prawnej należy odmówić charakteru prawa²⁸.

Także po tragicznych doświadczeniach II wojny światowej nawiązano do koncepcji naturalnoprawnych. Powrócono do przeświadczenia, że istnieje pewien podstawowy katalog praw i wolności, który przysługuje każdej istocie ludzkiej, wynikający z tej podstawowej wartości, jaką jest godność

---

²² J.S. Mill, *Utylitaryzm. O wolności*, Warszawa 1959, s. 75-79.

²³ D. Kala, *O poszukiwaniu...*, s. 16.

²⁴ Digesta Iustiniani 1, 1, 10, 1.

²⁵ H. Brighthouse, *Sprawiedliwość*, Warszawa 2007, s. 7.

²⁶ M.T. Cynceron, *O państwie. O prawach*, Warszawa 2010, s. 187.

²⁷ Zob. K. Burczak, A. Dębiński, M. Jońca, *Łacińskie sentencje i powiedzenia prawnicze*, Warszawa 2007, s. 94.

²⁸ Zob. J. Zajadło, *Formuła Radbrucha*, w: *Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa*, red. J. Zajadło Warszawa 2007, s. 94-96.

człowieka²⁹. Podstawą sprawiedliwości jest szanowanie godności człowieka i wynikających z niej praw³⁰. Ugruntowanie sprawiedliwości w godności człowieka znajduje odzwierciedlenie w preambule do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uchwalonej 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. Wskazuje się w niej, że „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości [...]”. Tożsamy zwrot został zamieszczony w preambule do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.

Marcin Gacek zauważa, że pojęcie sprawiedliwości społecznej często było wykorzystywane instrumentalnie przez systemy totalitarne, odrzucając legalizm i nierozzerwalność prawa z istotnymi wartościami, które winny stanowić jego część. Funkcjonowanie systemów totalitarnych oddzielających prawo „od zdrowego rozsądku i jakichkolwiek więzi aksjologicznych”, jednoznacznie ukazuje różnice pomiędzy prawem stanowionym, a poczuciem sprawiedliwości w rozumieniu Greków czy Rzymian³¹.

John Rawls w swojej pracy *Teoria sprawiedliwości* zauważa, że pojęcie sprawiedliwości można utożsamiać z bezstronnością³² i wskazuje: „jak prawda w systemach wiedzy, tak sprawiedliwość jest pierwszą cnotą społecznych instytucji [...]; prawda i sprawiedliwość, jako cnoty naczelné ludzkiej działalności są bezkompromisowe³³”.

Odwołując się do konieczności poszukiwania prawdy warto zwrócić uwagę na zawarte w art. 45 ust. 1 Konstytucji prawo każdego do „sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Należy pamiętać, że konstytucja poręcza samo rozpatrzenie sprawy, a nie treść

²⁹ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015, s. 90.

³⁰ M. Piechowiak, *Pojęcie praw człowieka*, w: *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 21. Szerzej na temat rozumienia pojęcia godności człowieka w ujęciu uniwersalnym oraz na gruncie obowiązującej Konstytucji RP zob. J. Zajadło, *Godność i prawa człowieka (ideowe i normatywne źródła przepisu art. 30 Konstytucji)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1998, T. III, s. 53 i n.

³¹ M. Gacek, *Sprawiedliwość w myśli Raymonda Arona – spór wartości i pragmatyki społeczno-politycznej*, w: *Sprawiedliwość w kulturze...*, s. 178.

³² J. Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa 1994, s. 12-13; zob. M. Dyszy-Graniszevska, *Podstawowe założenia teorii sprawiedliwości Johna Rawlsa*, w: *Sprawiedliwość w kulturze...*, s. 187; M. Niebylski, *Dlaczego sprawiedliwość...*, s. 200; J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013, s. 74.

³³ J. Rawls, *Teoria...*, s. 12-13.

rozstrzygnięcia. Jednakże to rozpatrzenie musi być tak uregulowane, aby istniało jak największe prawdopodobieństwo uzyskania rozstrzygnięcia zgodnego z prawem³⁴. Trybunał Konstytucyjny podkreślał, że strony postępowania sądowego mają prawo do uzyskania prawidłowego rozstrzygnięcia, odpowiadającego normom prawa materialnego³⁵.

Wobec powyższego wyróżnić można dwa stany, które powinny być zrealizowane w procesie sądowym: sprawiedliwość materialną oraz sprawiedliwość proceduralną³⁶. Według Stanisława Waltosia, osiągnięcie stanu sprawiedliwości materialnej oznacza słuszne zastosowanie normy prawa materialnego, z kolei stan sprawiedliwości proceduralnej to sytuacja, „w której osoba, przeciwko której lub na rzecz której proces się toczy, nabiera przekonania, że organy procesowe zrobiły wszystko, aby prawu stało się zadość postępując w stosunku do niej zgodnie z prawem, sumiennie i w najlepszej woli”³⁷.

John Rawls, dokonując podziału sprawiedliwości proceduralnej na doskonałą oraz niedoskonałą podkreśla, iż ta pierwsza występuje wówczas, gdy zachodzi pewność, że w każdym przypadku określona procedura doprowadzi do osiągnięcia zamierzonego celu³⁸, tzn. wydania orzeczenia zarówno zgodnego z prawdą, jak i normami prawa materialnego. Wyszczególnił on również odrębne pojęcie zwane „czystą sprawiedliwością proceduralną”. Można o niej mówić, jeżeli nie występuje co prawda niezależne kryterium prawidłowego rezultatu, niemniej istnieje uczciwa procedura, której prawidłowe zastosowanie spowoduje osiągnięcie poprawnego – uczciwego wyniku³⁹.

Zdecydowana większość procedur służących podejmowaniu decyzji w sprawach społecznych realizuje co najwyżej standard sprawiedliwości

---

³⁴ Zob. uzasadnienie wyroku TK z 13.05.2002 r., SK 32/01, OTK ZU 2002/A, nr 3, poz. 31.

³⁵ Wyrok TK z 18.02.2009 r., Kp 3/08, OTK ZU 2009/A, nr 2, poz. 9.

³⁶ Zob. S. Zabłocki, *Sprawiedliwość proceduralna a współczesne trendy zwalczania przestępczości (na przykładzie zmian w polskiej procedurze karnej)*, w: *Prawość i godność. Księga pamiątkowa w 70 rocznicę urodzin Profesora W. Łączkowskiego*, red. S. Fundowicz, F. Rymarz, A. Gomułowicz, Lublin 2003, s. 239.

³⁷ S. Waltoś, *Proces karny*, Warszawa 2009, s. 24-25.

³⁸ J. Rawls, *Teoria...*, s. 122-123; D. Lyons, *Etyka i rzędy prawa*, Warszawa 2000, s. 133; J. Skorupka, *Sprawiedliwość proceduralna jako cel procesu karnego*, w: *Rzetelny proces karny, Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009, s. 64.

³⁹ J. Rawls, *Teoria...*, s. 122-123.

niedoskonałej⁴⁰. Jako przykład wskazać można proces sądowy, charakteryzuje się on bowiem niezależnym kryterium poprawności rezultatu, nie ma natomiast procedury, która każdorazowo prowadziłyby do jego osiągnięcia⁴¹. Przede wszystkim, ustalenia poczynione w toku postępowania bazują jedynie na prawdopodobieństwie, nie zaś na pewności co do wyniku dowodzenia. Ponadto, o przedmiocie procesu rozstrzygają ludzie – istoty omylne, natomiast ustalenia faktyczne będące podstawą ich rozstrzygnięć, dokonywane są także na podstawie osobowych źródeł dowodowych. Co więcej, funkcjonowanie zakazów dowodowych utrudnia dochodzenie do prawdy. Powyższe dowodzi, że przestrzeganie reguł proceduralnych nie daje gwarancji osiągnięcia rezultatu w postaci uzyskania stanu sprawiedliwości materialnej⁴². Aleksander Korowicki, autor pierwszego w języku polskim podręcznika do nauki procesu karnego, zwracał uwagę, iż przepisy prawa procesowego „to droga poszukiwania sprawiedliwości”⁴³.

Należy pamiętać o słowach Sokratesa: „wiedzieć, co jest sprawiedliwością, to zarazem być sprawiedliwym”⁴⁴. Znakomity prawnik Marian Cieślak podkreślał, że „wylimitowanie pojęcia sprawiedliwości z dziedziny prawa odebrałoby mu jego najistotniejszy, zakorzeniony głęboko w świadomości społecznej sens”; boć przecież od samego prawa wymagamy, aby było sprawiedliwe i trudno byłoby, bez popadnięcia w rażącą sprzeczność, mówić o „wymiarze sprawiedliwości” bez pojęcia sprawiedliwości⁴⁵. Również Ulpian zaznaczał, że „ten, kto zamierza poświęcić się działalności prawniczej, powinien najpierw wiedzieć, skąd wywodzi się prawo. Wywodzi się natomiast od sprawiedliwości”⁴⁶. Sędziowie, realizując ugruntowaną w art. 7 Konstytucji dyrektywę legalizmu zobowiązani są z najwyższą starannością przestrzegać zasad sprawiedliwości proceduralnej, jak również

---

⁴⁰ Cyt. za D. Kala, *O poszukiwaniu...*, s. 25; D. Kala, K. Kwiecińska, *Wykorzystanie dowodów „pośrednio nielegalnych” w polskim procesie karnym a standardy rzetelnego procesu*, w: *Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla kryminalistyki*, red. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, Toruń 2010, s. 290-291.

⁴¹ J. Rawls, *Teoria...*, s. 122-123.

⁴² D. Kala, *O poszukiwaniu...*, s. 26.

⁴³ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2002, s. 22.

⁴⁴ M. Słoniec, *Sprawiedliwość wobec prawa*, w: *Sprawiedliwość w kulturze...*, s. 310

⁴⁵ M. Cieślak, *Polska procedura karna, Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 211.

⁴⁶ Cytat za D. Kala, *O poszukiwaniu...*, s. 27.

stosować reguły prawa pozytywnego tak, aby nie zagubić tego co nazywamy sprawiedliwością w znaczeniu materialnym⁴⁷.

Dążenie do osiągnięcia stanu sprawiedliwości materialnej zdecydowanie bardziej widoczne jest w procesie karnym aniżeli w procesie cywilnym. Znacząca jest treść art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k., który nowelizacją z 27 września 2013 r.⁴⁸ uległ istotnej zmianie. Przed zmianą treść powyższego przepisu oznaczała, że przepisy proceduralne mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności. Regulacja ta miała zdecydowanie sprawiedliwościowy charakter. Z brzmienia powyższego artykułu wyprowadzić można następujące dyrektywy: osoba niewinna nie powinna ponosić odpowiedzialności; osoba winna nie może ponosić odpowiedzialności większej niż taką, na jaką zasłużyła; osoba winna nie powinna uniknąć odpowiedzialności; osoba winna nie powinna ponosić odpowiedzialności mniejszej, niż ta na którą zasłużyła⁴⁹. Po wejściu w życie nowelizacji, z treści zmienionego art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. wynikało, że celem postępowania karnego jest to, aby osoba, której wina nie została udowodniona nie ponosiła odpowiedzialności. Znowelizowana treść tego przepisu wprowadziła zasadniczą zmianę w sferze sprawiedliwościowej, standardy sprawiedliwości materialnej uległy znacznemu obniżeniu. Ustawodawca, stawiając sobie za cel uczynienie procesu całkowicie kontradyktoryjnym oraz postawienie osoby sędziego w roli całkowicie bezstronnego arbitra, zaaprobował jednocześnie, że w określonych sytuacjach osoba, która popełniła przestępstwo nie poniesie odpowiedzialności lub będzie ona znacznie umniejszona w stosunku do tego, jaką powinna ponieść, zgodnie z normami prawa materialnego. Sytuacja taka mogła mieć miejsce szczególnie wtedy, gdy działanie oskarżyciela w procesie nie doprowadziło do usunięcia wątpliwości dotyczących faktu głównego – art. 5 § 2 k.p.k., a równocześnie nie zachodziły przesłanki określone w art. 167 § 1 zdanie 3 k.p.k., czyli uzasadnione i szczególne okoliczności, które uprawniałyby sąd do dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu z urzędu

---

⁴⁷ *Ibidem*, s. 27.

⁴⁸ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r. poz. 1247).

⁴⁹ Zob. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 210.

w wyjątkowych wypadkach⁵⁰. Należy dodać, że od 15 kwietnia 2016 r. przywrócono poprzednio obowiązującą treść art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. Dało także szansę nieograniczonego przeprowadzania dowodów z urzędu po przywróceniu brzmienia art. 167 k.p.k.⁵¹.

3. Dyskrecjonalna władza sędziego

Niewątpliwie istotną rolę w urzeczywistnianiu stanu sprawiedliwości materialnej i proceduralnej odgrywają sędziowie. Instytucja sędziego w Polsce sięga wczesnych czasów piastowskich. Związana była – tak jak obecnie – z zapewnieniem wewnętrznego porządku społecznego i ładu prawnego. Rozwój funkcji sędziego był nie tylko odzwierciedleniem zmian w ustroju politycznym, ale także, dokonujących się przeobrażeń w organizacji wymiaru sprawiedliwości oraz rozwoju stanu kultury prawnej. Zawód sędziego w obecnym jego rozumieniu ukształtował się po Oświeceniu. Odzyskanie niepodległości w 1918 r. skutkowało określeniem na nowo kształtu zawodu sędziego, związanego wcześniej z ustawodawstwem zaborców. Właściwe skryształizowanie się poglądów dotyczących jego funkcji, pozycji, znaczenia i roli we współczesnym państwie nastąpiło dopiero po 1989 r. Sprawowanie funkcji sędziego jest obecnie unormowane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.) i przepisami ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 2072) i jest nie tylko wykonywaniem zawodu, lecz także służbą państwu i społeczeństwu – jest rodzajem misji⁵².

Zadaniem sądu jest wymierzanie sprawiedliwości w konkretnej sprawie, co jest sztuką wartościowania. To właśnie sąd zobowiązany jest w swoim orzeczeniu określić karę zarówno co do rodzaju, jak i czasu jej trwania, stosując przy tym zasadę swobody jej wymiaru. Przedstawiciele niemieckiego

---

⁵⁰ D. Kala, *O poszukiwaniu...*, s. 21.

⁵¹ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r. poz. 437).

⁵² M. Oliwa, *Niezawisłość sędziowska z perspektywy wyzwań współczesnej cywilizacji (wybrane zagadnienia)*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych Miscellanea”, T. III, Bydgoszcz 2013, s. 51.

idealizmu Georg Hegel czy Immanuel Kant⁵³ stwierdziliby, iż dzięki aktowi sądowego wymiaru realizuje się idea sprawiedliwości.

Przestępstwo jako negacja prawa i kara jako negacja tej negacji powoduje przywrócenie panowania prawa. Zaistnienie przestępstwa pociąga za sobą konieczność wymierzenia kary, która jest odpowiedzią (odwetem) na czyn sprawcy. Tak postrzegają to autorzy absolutnych teorii kary, nazywanych również teoriami odwetowymi kary lub sprawiedliwościowymi⁵⁴. Wymierzenie kary bazującej jedynie na surowej sprawiedliwości, nie zapewnia możliwości osiągnięcia żadnych celów pożytecznych dla sprawcy i społeczeństwa. Słusznie podnosił Seneka, iż *nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur* (nikt rozsądny nie karze dlatego, że popełniono przestępstwo, ale po to, aby nie popełniono go więcej). Stosowanie powyższej zasady prowadzi do oddziaływania prewencyjnego i pozwala zapobiegać popełnianiu przestępstw w przyszłości. Jednocześnie to zawsze stopień winy limituje górną granicę kary. Sądowy wymiar kary jest jednak tylko jednym z wielu, choć niezwykle istotnym, ludzkim, a nie boskim narzędziem służącym przywracaniu poczucia sprawiedliwości⁵⁵. Wobec różnorodności dyrektyw wymiaru kary, trzeba stwierdzić, iż stosowanie jedynie teorii absolutnych, które traktują karę jako sprawiedliwą odpłatę bądź uznawanie wyłącznie teorii relatywnych akcentujących prewencję indywidualną i generalną, nie pozwala określić treści i granic karania.

To rolę sędziego jest uznanie, czy poniesienie odpowiedzialności karnej w określonym wymiarze jest wyłącznie karą, czy byłoby już zemstą. Sprawiedliwość sędziowska oznacza tyle, co bycie surowym, w granicach prawa. Zadaniem sądów jest zapewnienie bezpieczeństwa i wolności obywateli poprzez działanie w granicach prawa, oparcie się na jasnych i czytelnych regułach, bazując na intencjach ustawodawcy, ale nie polegając wyłącznie na nich. Pojęcie sprawiedliwości w sferze wymiaru kary kojarzone jest nie tylko z jej etycznymi aspektami, ale także bezpośrednio związane jest z jej skutecznością, co ma istotne znaczenie społeczne. Niejednokrotnie

---

⁵³ I. Kant, *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. J. Gałęcki, Warszawa 1984; W słowach „(...) niebo gwiazdziste nade mną i prawo moralne we mnie” Immanuel Kant wskazuje na istnienie podwójnej natury człowieka. Po pierwsze, człowieka empirycznie poznającego otaczający go wszechświat. Po drugie, człowieka posiadającego świadomość istnienia wewnętrznego prawa moralnego i potrzeby kierowania się nim przy dokonywanych wyborach.

⁵⁴ Postanowienie SN z 13.01.2009 r., V KK 366/08, LEX nr 478166.

⁵⁵ Zob. I. Zduński, *Wybrane aspekty sądowego wymiaru kary*, w: *Oblicza Temidy. Wybrane problemy prawa i procesu karnego*, red. I. Zgoliński, Inowrocław 2012, s. 145.

występuje konflikt pomiędzy postrzeganiem sprawiedliwości a skutecznością kary. Rola pokrzywdzonego w procesie bezpośrednio związana jest z domaganiem się przez niego sprawiedliwości, natomiast pokrzywdzony oczekuje potraktowania uczciwego.

Praktyczny aspekt podjętej problematyki dotyczącej sprawiedliwości polega na tym, że niewątpliwie atrakcyjna z punktu widzenia dogmatyki prawniczej, mająca wpływ na judykaturę i wynikająca bezpośrednio z konstytucji koncepcja sprawiedliwości społecznej⁵⁶ oddziałuje na orzeczenia sądów do tego stopnia, że w podobnych sytuacjach faktycznych dopuszczalne jest wydanie rozbieżnych rozstrzygnięć. Sprawiedliwa kara jest bowiem zróżnicowana i zależy od bardzo wielu czynników. Ostateczny wymiar kary (choć w granicach określonych przepisami prawa) orzeczony wobec konkretnego sprawcy za określony czyn, należy do sędziego w ramach jego dyskrecjonalnej władzy. Władza ta oznacza bowiem uprawnienie do podejmowania decyzji w konkretnych sprawach w sposób nieskrępowany przepisami prawa⁵⁷. Bezsprzecznie nie oznacza to uprawnienia do wydania rozstrzygnięcia w oparciu o własne preferencje czy upodobania, ale działanie zgodne z zasadami słuszności, etyki i sprawiedliwości. Zapewnia sędziemu pewną swobodę i elastyczność w stosowaniu prawa. Z pojęciem dyskrecjonalnej władzy sędziego nierozzerwalnie związane jest też pojęcie sumienia. Choć niewątpliwie wywodzi się ono z chrześcijaństwa, niemniej jednak współcześnie postrzegane jest już powszechnie jako kategoria świecka. Słownik języka polskiego definiuje sumienie jako zdolność oceny własnego postępowania i świadomość odpowiedzialności moralnej za swoje czyny⁵⁸. Sumienie, postrzega się tutaj w całkowitym oderwaniu od terminów religijnych, jako umiejętność dokonywania określonego rodzaju ocen, nazywanych moralnymi. Zobowiązanie sędziego do działania zgodnego z regułami sprawiedliwości, w oparciu o własne sumienie wynika także bezpośrednio z treści roty przyrzeczenia, które składa on przy powołaniu na stanowisko. Sędzia ślubuje „ (...) stać na straży prawa, obowiązki sędziego wypełniać sumiennie, sprawiedliwość wymierzać zgodnie z przepisami prawa, bezstronnie według swego sumienia,

⁵⁶ Zgodnie z art. 2 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.

⁵⁷ *Władza dyskrecjonalna*, w: *Słownik Języka Polskiego* [online], <https://sjp.pwn.pl/sjp/wladza-dyskrecjonalna;2536845.html> (dostęp: 2.04.2020 r.).

⁵⁸ *Sumienie*, w: *Słownik Języka Polskiego* [online], <https://sjp.pwn.pl/sjp/sumienie;2525263.html> (dostęp: 2.04.2020 r.).

dochować tajemnicy prawnie chronionej, a w postępowaniu kierować się zasadami godności i uczciwości”⁵⁹.

Zakończenie

Powyższe jednoznacznie wskazuje, że do realizacji faktycznego sprawowania wymiaru sprawiedliwości, czyli stosowania prawa z uwzględnieniem słuszności, etyki czy zasad moralnych, nieodzownym elementem jest czynnik ludzki. Współcześnie coraz częściej z uwagi na postęp nauki, podejmowane są próby definiowania pojęcia sprawiedliwości oparte na zastosowaniu sztucznej inteligencji, będącej zbiorem algorytmów. W rzeczywistości maszyna odwzorowująca umysł człowieka nie realizuje idei sprawiedliwości. Sztuczna inteligencja wykorzystuje idee matematyki, raczej oblicza prawdopodobieństwo, porządkuje informacje a nie je kreatywnie wykorzystuje. Cyfryzacja, sztuczna inteligencja, nawet ta empatyczna, nie są bowiem w stanie zagwarantować podmiotowego traktowania człowieka. Stanowią ogromne zagrożenie dla realizacji jego prawa do uczciwego, rzetelnego procesu, a w konsekwencji do wydania dobrego i słusznego rozstrzygnięcia w myśl zasady – *Ius est ars boni et aequi*, zgodnego nie tylko z obowiązującym prawem, ale i zasadami słuszności.

Można poczynić takie porównanie sędziego do muzyka posługującego się zapisanymi w partyturze nutami z tym odróżnieniem, iż dla sędziego swoistą partyturę stanowią przepisy proceduralne i przepisy prawa materialnego. Należy mieć na uwadze, iż tak jak nie każdy muzyk odtwarzający zapisane nuty jest wirtuozem, tak również w przypadku stosowania prawa nie wystarczy samo literalne stosowanie przepisów, bowiem przy analizie stanu faktycznego i prawnego największe znaczenie ma czynnik ludzki.

---

⁵⁹ Zob. art. 66 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 365, ze zm.).

Bibliografia

Literatura

Ajdukiewicz K., *Język i poznanie*, T. I: *Wybór pism z lat 1920-1939*, Warszawa 1985.

Brighthouse H., *Sprawiedliwość*, Warszawa 2007.

Burczak K., Dębiński A., Jońca M., *Łacińskie sentencje i powiedzenia prawnicze*, Warszawa 2007.

Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984.

Cyceron M. T., *O państwie. O prawach*, Warszawa 2010.

Czapiński L., *Księga Przysłów, Sentencji i Wyrazów Łacińskich używanych przez pisarzy polskich*, Warszawa 1892.

Dyszy-Graniszewska M., *Podstawowe założenia teorii sprawiedliwości Johna Rawlsa*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń, Katowice 2011.

Gacek M., *Sprawiedliwość w myśli Raymonda Arona – spór wartości i pragmatyki społeczno-politycznej*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń, Katowice 2011.

Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015.

Juriś D., *Sen o sprawiedliwości*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń, Katowice 2011.

Kala D., *O poszukiwaniu istoty sprawiedliwości w sferze prawa*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2015, nr 2.

Kala D., Kwiecińska K., *Wykorzystanie dowodów „pośrednio nielegalnych” w polskim procesie karnym a standardy rzetelnego procesu*, w: *Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla kryminalistyki*, red. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, Toruń 2010.

Kant I., *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. J. Gałęcki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1984;

Kmiecik R., Skrętowicz E., *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2002.

Krasuski M., *O ewolucji pojęcia sprawiedliwości w Europie uwag kilka*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń, Katowice 2011.

Lang W., *Sprawiedliwość*, w: *Encyklopedia socjologii*, red. H. Kubiak, G. Lissowski, W. Morawski, J. Szacki, Warszawa 2005.

Lyons D., *Etyka i rzędy prawa*, Warszawa 2000.

- Maisel W., *Archeologia prawna Polski*, Warszawa – Poznań 1982.
- Mill J.S., *Utylitaryzm. O wolności*, Warszawa 1959.
- Niczyporuk A., Łacińskie paremie na gmachach sądów w Białymstoku przejawem Europejskiej tradycji prawnej, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego – Seria Prawnicza”, Zeszyt nr 107/2019.
- Niebylski M., *Dlaczego sprawiedliwość nie jest najważniejsza? Odpowiedź komunitariańska na wyzwania postnowoczesnego świata*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A., Turoń, Katowice 2011.
- Oliwa M., *Niezawistość sędziowska z perspektywy wyzwań współczesnej cywilizacji (wybrane zagadnienia)*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych Miscellanea”, t. III, Bydgoszcz 2013.
- Perelman C.H., *O sprawiedliwości*, Warszawa 1959.
- Piechowiak M., *Pojęcie praw człowieka*, w: *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.
- Ratzinger J., *Służyć Prawdzie. Myśli na każdy dzień*, Poznań Warszawa Lublin 1983.
- Rawls J., *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa 1994.
- Sadurski W., *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988.
- Skorupka J., *Rzetelny proces karny*, w: *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdy*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009.
- Skorupka J., *Sprawiedliwość proceduralna jako cel procesu karnego*, w: *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdy*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009.
- Skorupka J., *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013.
- Słoniec M., *Sprawiedliwość wobec prawa*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń, Katowice 2011.
- Szlachta B., *Idea „sprawiedliwości”. Wielość znaczeń*, w: *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, red. W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń, Katowice 2011.
- Waltoś S., *Proces karny*, Warszawa 2009.
- Zajadło J., *Formuła Radbrucha*, w: *Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa*, red. J. Zajadło, Warszawa 2007.
- Zajadło J., *Godność i prawa człowieka (ideowe i normatywne źródła przepisu art. 30 Konstytucji)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1998, T. III.
- Zajadło J., *Terminologia łacińska w pracy współczesnego prawnika: retoryczny ozdobnik czy warsztatowa konieczność?*, w: *Kultura języka polskiego w praktyce prawniczej*, red. D. Kała, E. Kubicka, Bydgoszcz 2014.

Zajadło J., *Teoria i filozofia prawa*, w: *Łacińska terminologia prawnicza*, red. J. Zajadło, Warszawa 2013.

Zabłocki S., *Sprawiedliwość proceduralna a współczesne trendy zwalczania przestępczości (na przykładzie zmian w polskiej procedurze karnej)*, w: *Prawość i godność. Księga pamiątkowa w 70 rocznicę urodzin Profesora W. Łączkowskiego*, red. S. Fundowicz, F. Rymarz, A. Gomułowicz, Lublin 2003.

Zduński I., *Wybrane aspekty sądowego wymiaru kary*, w: *Oblicza Temidy. Wybrane problemy prawa i procesu karnego*, red. I. Zgoliński, Inowrocław 2012.

Akty normatywne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483, ze zm.).

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r. poz. 1247).

Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2016 r. poz. 437).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 365).

Źródła internetowe

Encyklopedia Gutenberga, <https://www.gutenberg.czyz.org/index.php?word=31493>.

Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/ius-est-ars-boni-et-aequu;3915731.html>.

Słownik Języka Polskiego, <https://sjp.pwn.pl>.

Orzecznictwo

Wyrok TK z 13.05.2002 r., SK 32/01, OTK ZU 2002/A, nr 3, poz. 31.

Wyrok TK z 18.02.2009 r., Kp 3/08, OTK ZU 2009/A, nr 2, poz. 9.

Postanowienie SN z 13.01.2009 r., V KK 366/08, LEX nr 478166.

Robert Ćwikowski¹

**ZJAWISKO PRZEMOCY MAŁOLETNICH DZIECI
WOBEC RODZICÓW**

**THE PHENOMENON OF VIOLENCE AGAINST
PARENTS BY THEIR MINOR CHILDREN**

Otrzymano: 28.01.2021 Zaakceptowano: 19.05.2021 Opublikowano: 15.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8938

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Przemoc małych dzieci wobec rodziców jest coraz częściej zauważanym problemem rodzinnym i społecznym. Rodzice i opiekunowie niechętnie zgłaszają przemoc stosowaną wobec nich przez ich własne dzieci. Powodów jest kilka: wstyd przed krytyką i oceną, poczucie bezsilności, brak jasnej, konkretnej definicji przemocy dzieci wobec rodziców. Artykuł zawiera opis zjawiska na podstawie dostępnej literatury. Przedstawiony został zbiór definicji związanych z przemocą dzieci wobec rodziców oraz opis form przemocy wobec nich. Artykuł zawiera ponadto przegląd wybranych badań dotyczących tego zjawiska. Natomiast wnioski z badań pozwoliły określić czynniki ryzyka występowania przemocy wobec rodziców oraz podjąć próbę określenia działań zapobiegających.

Słowa kluczowe: przemoc, czynniki ryzyka, sprawca przemocy wobec rodziców, konsekwencje przemocy wobec rodziców, profilaktyka.

---

¹ Mgr Robert Ćwikowski, doktorant Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie, kontakt: cwikowski.robert1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1072-1966.

Abstract

Abuse of parents by their minor children is a more and more distinctive family and social problem. Parents and guardians are reluctant to report violence inflicted upon them by their own children. There is a number of reasons: shame of being criticised and assessed; a feeling of helplessness; no clear, specific definition of child-to-parent violence. This article describes the phenomenon based on the available literature. It provides a set of definitions connected with child-to-parent violence, and a description of forms of the abuse concerned. Also, the article contains an overview of selected research on the phenomenon. And conclusions drawn from the research concerned rendered it possible to determine child-to-parent violence risk factors, and to take an attempt to determine prevention actions.

Keywords: violence, risk factors, the perpetrator of violence against parents, the consequences of violence against parents, prevention.

Wstęp

Warunkiem zdrowego społeczeństwa jest zdrowie jego podstawowej komórki oraz najtrwalszej i najstarszej grupy społecznej jaką jest rodzina. Rodzina zapewnia swoim członkom podstawową socjalizację i rozwój niezbędny do pomyślnego funkcjonowania w społeczeństwie. Jednym z aspektów zdrowej rodziny jest opieka nad dzieckiem przez rodzica lub opiekuna i udzielanie mu wsparcia do czasu uzyskania przez dziecko niezależności. Taka rodzina zapewnia dziecku zaspokojenie jego wszystkich potrzeb, począwszy od podstawowych związanych ze sprawami bytowymi, po wyższe związane z uczuciami i prawidłowym rozwojem. Rodzina i dom są nierozdzielnie łączone z poczuciem bezpieczeństwa, miłością i wzajemnym ciepłem. Jednak w codziennym życiu, gdy te zależności są zaburzone, można czasami zaobserwować coś przeciwnego. Jest oczywistym to, że zarówno w społeczeństwie, jak i w rodzinie mają miejsce konflikty. Według teoretyków, różnią się one od siebie pod wieloma względami. Mogą też mieć różną siłę i natężenie, jednak często są uważane za normalne zjawisko, będące

częścią naszej ludzkiej natury. J. Mucha² stwierdza, że przyczyną konfliktu mogą być różne interesy, wartości i oczekiwania. Zasadniczym pytaniem jest to kiedy konflikt przeobraża się w przemoc, w przemoc w rodzinie?

Przemoc domowa to zjawisko, które od wielu lat postrzegane jest jako problem. Jest zdefiniowana jako zestaw zachowań, których celem jest kontrolowanie innej osoby za pomocą siły, zastraszania i manipulacji. Zawsze zakłada nadużycie władzy w stosunkach opartych na nierówności³. Jej celem jest m.in. eliminacja, manipulacja i dominacja, które wynikają z różnych motywów psychologicznych i takich procesów, jak: strach, władza, zemsta, chęć zysku, przyjemności i uzależnienia⁴. Przemoc w rodzinie nie ma charakteru jednolitego. Należy brać pod uwagę fakt, że są to zachowania skierowane do partnera, nadużywanie władzy rodzicielskiej wobec dzieci, a także zaniedbywanie dzieci przez rodziców lub opiekunów oraz przemoc stosowana wobec osób starszych i przemoc kierowana przeciwko rodzicom przez dzieci. Ostatnia kategoria, która będzie przedmiotem niniejszego artykułu, nie jest wymieniana przez Światową Organizację Zdrowia jako oddzielna forma przemocy. To zjawisko ujmowane jest w kategorii przemocy wobec osób starszych. Przemoc dzieci wobec rodziców jest nowym i niedostatecznie zbadanym zjawiskiem w wielu społeczeństwach, które jest marginalizowane społecznie i dlatego przeprowadzono niewiele systematycznych badań tego zjawiska. Natomiast nieliczne badania dotyczące przemocy dzieci wobec rodziców wskazują, że jest to rosnące zjawisko o poważnych konsekwencjach.

1. Definicja zjawiska

Przemoc w rodzinie nie jest obecnie niczym zaskakującym czy nowym. Dość często można przeczytać artykuły o maltretowanych kobietach, rzadziej mężczyznach i dzieciach, brutalnym mężu, agresywnej żonie

---

² J. Mucha, *Socjoterapeutyczne aspekty zarządzania sytuacją konfliktową w wymiarze jednostkowym i społecznym. Kilka uwag wprowadzających*, w: *Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w wymiarze jednostkowym i społecznym*, red. M. Plucińska, Poznań 2014, s. 11-20.

³ I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, w: *Resocjalizacja*, T. II, red. B. Urban, J.M. Stanik, Warszawa 2007, s. 56.

⁴ N.A. Jackson, *Encyclopedia of domestic violence*, <https://www.routledge.com/Encyclopedia-of-Domestic-Violence/Jackson/p/book/9780415642217> (dostęp: 7.01.2019 r.).

i problemach, które towarzyszą takiej rodzinie, a także konsekwencjach, jakie niesie przemoc stosowana przez członków rodziny. Jednak forma przemocy wobec rodziców stosowana przez dzieci, zwłaszcza małoletnie, dotyczy tego, o czym niewiele wie, a co wywołuje niedowierzanie. Wynika to najprawdopodobniej z przekonania, iż to rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za zachowanie dzieci, które są postrzegane jako osoby pokrzywdzone przemocą, w tym zaniedbywaniem, w sposób pośredni lub bezpośredni i nie jest łatwo utożsamiać je ze sprawcami przemocy⁵.

Ten problem jest coraz częściej zauważany nie tylko w Polsce czy też w Europie, ale także np. na Tajwanie, w Korei Południowej, Egipcie, Sri Lance i Kolumbii⁶. Należy to zjawisko traktować bardzo poważnie stwierdza Gallagher⁷, ponieważ powoduje wiele stresu w rodzinie i może doprowadzić do jej rozpadu. Może być też „początkiem, zachętą do znęcania się nad przyszłą swoją rodziną”, tj. dziecko może się utożsamiać z takim modelem i kontynuować takie zachowanie w rodzinie, którą samo utworzy pewnego dnia. Problem przemocy dzieci wobec rodziców być może nie jest zauważany z odpowiednim natężeniem z uwagi na panujące w społeczeństwie przeświadczenie, że wszystkie dzieci kochają i szanują swoich rodziców a rodzice potrafią poradzić sobie z agresją własnych dzieci.

Trudno w literaturze odnaleźć definicję przemocy wobec rodziców. Jest to pojęcie niejednoznaczne i trudne do zdefiniowania, ponieważ często zachowania dzieci, charakteryzując często pewien etap naturalnego rozwoju młodego człowieka. Problem zdefiniowania przemocy wobec rodziców polega ponadto na rozróżnieniu codziennych zachowań obejmujących różne konflikty rodzinne, buntowniczej postawy młodzieży od przemocy gdzie pojawia się niezadowolenie i testowanie granic rodzicielskiej wytrzymałości. Zdarza się jednak, że granice te zostają przekroczone i prowadzą do stosowania przemocy. Zdefiniowanie utrudnia również odczuwanie i tolerancja rodziców na tego typu zachowania. Jednak próbując zdefiniować to zjawisko można stwierdzić, że pojęciem tym można określić

---

⁵ E. Gallagher, *Children's violence to parents: a critical literature review*, <http://eddiegallagher.com.au/Child%20Parent%20Violence%20Masters%20Thesis%20Gallagher%202008.pdf> (dostęp: 7.01.2019 r.).

⁶ A. Holt, *Working with adolescent violence and abuse towards parents: approaches and context for intervention*, <https://dl.uswr.ac.ir/bitstream/Hannan/140492/1/9781138807990.pdf> (dostęp: 7.01.2019 r.).

⁷ E. Gallagher, *Parents victimised by their children*, https://www.researchgate.net/publication/261529464_Parents_Victimised_by_Their_Children (dostęp: 7.01.2019r.).

wszystkie te sytuacje, w których rodzice czują się bezsilni i bezradni, poniżeni i pozbawieni poczucia władczości przez dzieci dominujące w sytuacjach podlegających kontroli rodziców i z tego powodu towarzyszy im strach, lęk, cierpienie, ból fizyczny i psychiczny powodujący nieakceptowaną zmianę zachowania. Gwałtowne zachowanie dzieci będące buntem przeciwko władzy rodzicielskiej ma na celu upokorzenie, nękanie zranienie rodziców⁸. Może przybierać różne formy, często rozpoczyna się przemocą słowną, obrażaniem czy krzyżeniem. Próbę zdefiniowania zjawiska podjęła Zloković, która przemocą wobec rodzica nazwała każde zachowanie dziecka, pewnego rodzaju strategia, która celowo, szkodliwie dla rodzica zmierza do wyrządzenia mu fizycznej lub psychicznej krzywdy, straty finansowej lub zwiększenia kontroli nad rodzicami⁹. Inne powiązane definicje problemu stwierdzają, że jest to nadużywanie przez dzieci szkodliwych zachowań wobec rodziców mające na celu ustanowienie władzy i kontroli nad nimi¹⁰. Friend, Howard i Parker określili tę przemoc jako każde zachowanie, które prowadzi do przejścia kontroli nad rodziną przez zdominowanie, zastraszenie lub przekonanie rodziców do własnej woli¹¹.

2. Zjawisko przemocy wobec rodziców

Niektóre badania dowodzą, że nie ma statystycznie istotnej różnicy w płci sprawców przemocy wobec rodziców. Jednak wynika z nich, że chłopcy częściej niż dziewczyny są sprawcami tej przemocy. Badania pokazują, że chłopcy, którzy w wieku od 5 do 7 lat byli świadkami przemocy w rodzinie, wykazywali zachowania autodestrukcyjne lub zaczęli przejawiać zachowania agresywne wobec tych, od których doświadczali

---

⁸ E. Estevez, N.J. Gongora, *Adolescent aggression toward parents: factors associated and intervention proposals*, <https://www.uv.es/lisis/estevez/nova.pdf> (dostęp: 7.01.2019 r.).

⁹ J. Zloković, *Nasilje djece nad roditeljima-obiteljska tajna?*, https://www.researchgate.net/profile/JasminkaZlokovic/publication/316687028_Nasilje_djece_nad_roiteljima_-_obiteljska_tajna/links/5ea7f3e5299bf1dcb09eb20c/Nasilje-djece-nad-roditeljima-obiteljska-tajna.pdf (dostęp: 7.01.2019 r.).

¹⁰ *Raport National clearinghouse on family violence, Parent abuse: the abuse of parents by their teenage children*, https://canadiancrc.com/pdfs/parent_abuse-abuse_of_parents_by_their_teenage_children_2001.pdf (dostęp: 7.01.2019 r.).

¹¹ D. Friend, J. Howard, T. Parker, *Adolescent violence to parents. South Melbourne*, Sidney: Inner south community health service, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21128582/> (dostęp: 7.01.2019 r.).

przemocy. Ryzyko stosowania przemocy przez syna wobec matki wzrastało w przypadkach, gdy matka po rozwodzie lub separacji mieszkała z synem sama. Możliwe, że chłopcy identyfikują się z osobą ojca, który stosował przemoc wobec matki. Twierdzenie to zostało poparte wynikami badań (McCloskey i Lichter, 2003). Według niektórych autorów dziewczęta stanowią 1/3 liczby sprawców takiej przemocy, chociaż częściej stosują one przemoc psychiczną niż fizyczną. Podobnie jak chłopcy, w większości przypadków przekierowują swoją złość i gniew na matkę, która być może żąda od córki uległości. Wówczas dziewczęta w pewnym momencie mogą nie kontrolować swojego napięcia, frustracji, stresu i wyrażać je w kierunku matki w nieakceptowany sposób. Dziewczyny w przyszłości mogą wykazywać to samo zachowanie w stosunku do partnera lub własnych dzieci. (Cottrel, 2001).

Nadużywanie substancji psychoaktywnych i uzależnienia od nich uważane są za wysokie czynniki ryzyka występowania zachowań agresywnych w tym przemocy wobec rodziców (Calvi Orue i Gamez-Guandix 2013). Stosowanie tych substancji może stanowić wysoki czynnik ryzyka prowadzący do konfliktów z rodzicami i zaburzenia relacji rodzinnych. Liczne badania wskazują, że zaburzone relacje z rodzicami, brak bliskości i brak dyscypliny lub niespójne zasady stanowią czynnik ryzyka występowania uzależnienia. Opiswane cechy sprawców przemocy wobec rodziców są bardzo podobne do tych wymienionych w opisie osobowości osób uzależnionych: niska tolerancja na frustrację, niska samoocena, depresja, utrudnienia w wyrażaniu emocji i nawiązywaniu kontaktów. Takie cechy mogą występować w środowisku rodzinnym, w którym występuje szeroko rozumiane niewłaściwe wychowanie (Singer, 1975).

3. Formy przemocy dzieci wobec rodziców

Zjawisko przemocy wobec rodziców obejmuje znane już formy – fizyczną i psychiczną oraz ekonomiczną¹². Zachowania agresywne dzieci wobec rodziców nie zawsze są łatwe do wykrycia, głównie dlatego, że jak wspomniano wcześniej, mogą być uważane za normalne i przemijające „z wiekiem”. Rodzice każdego dziecka przechodzącego okres dojrzewania często stają w obliczu codziennych konfliktów, trudności, wyzwań,

---

¹² J. Mazur, *Przemoc w rodzinie, teoria i rzeczywistość*, Warszawa 2006, s. 54-56.

wzajemnego niezrozumienia. Okres adolescencji charakteryzuje właśnie się takimi sytuacjami, które uważane są za normalne, ponieważ dziecko dąży do niezależności i rozwoju własnej tożsamości. Konflikt może wynikać np. z braku zgody na wygląd nastolatka (fryzury, ubrania), na kontakty z rówieśnikami z którymi dziecko spędza czas, zachowania ryzykowne itp.¹³ Powstaje pytanie, gdzie kończy się zwykły „zdrowy” konflikt z dzieckiem a zaczyna się przemoc?

Pomimo faktu, że zjawisko to jest mało zbadane na świecie, można zaobserwować, wiele przejawów przemocy stosowanej przez dziecko wobec rodzica. Najbardziej widoczną formą jest przemoc fizyczna, która zawiera katalog agresywnych zachowań ze strony dziecka w postaci kopania, uderzania pięścią lub rzucania w rodzica przedmiotami, ciągnięciem za części ciała czy ubrania, szczypaniem, gryzieniem, popychaniem, a w skrajnych przypadkach nawet usiłowaniem uszkodzenia ciała czy też zabójstwa¹⁴. Przemoc fizyczna to również niszczenie mienia osobistego, zaprzestanie jedzenia, picia, zażywania leków. Może ona być ukryta, a rodzic lub inna osoba z otoczenia nie rozpoznaje jej jako przemocy. Są to przypadki, gdy rodzice dziecka pod pretekstem zabawy są szarpani za włosy, za ręce, za nogi, np. w celu przewrócenia rodzica, zrzucenia z krzesła, kanapy itp.¹⁵.

Kolejną formą przemocy jest przemoc psychiczna, która występuje wtedy gdy dziecko wie, że rodzic jest w trudnym stanie emocjonalnym i wykorzystuje jego słabość, aby wymuszać różnego rodzaju zachowania i decyzje. Do tej formy przemocy przynależą np. wyzwiska, krytykowanie, poniżanie, groźby autoagresji, groźby braku działania, przeklinanie, przemoc słowna wobec innych ludzi (przyjaciół, krewnych, sąsiadów), ucieczki z domu itp.¹⁶.

Zachowania takie jak krzyk lub ignorowanie potrzeb rodziców, nieinformowanie o tym, dokąd dziecko wychodzi i co robi mogą być traktowane jako część codziennego życia. Jeśli są to zachowania trwałe, powtarzające

---

¹³ K. Ostaszewski, *Zachowania ryzykowne młodzieży w perspektywie mechanizmów resilience*, Warszawa 2014, s. 26.

¹⁴ T. Sołtysiak, C. Cekiera, *Satanizm i sataniści*, w: *Trudne problemy dorastającego pokolenia*, pod red. T. Sołtysiak, I. Łabuć-Kryski, Bydgoszcz, 1998, s. 239-253.

¹⁵ J. Złoković, *op.cit.* (dostęp: 7.01.2019 r.).

¹⁶ A. Horsburgh, *Adolescent violence in the home. A scoping study and mapping of Victorian Services*, https://www.parliament.vic.gov.au/file_uploads/4_RFV_248ppA4_ReportRecommendations_VolumeIV.WEB_HpTsd6Gx.pdf (dostęp: 7.01.2019 r.).

się, to zgodnie z klasyfikacją przemocy National Clearinghouse On Family Violence, będą przemocą wobec rodzica z uwagi na to, że są to zachowania mające na celu wywołanie u rodziców bólu psychicznego w celu ich kontrolowania.

Przemoc ekonomiczna, materialna jest formą przemocy, która w zjawisku przemocy dzieci wobec rodziców jest nieco w badaniach pomijana, jednak według badaczy jest ona obecna. Do tej kategorii należą wszystkie zachowania dążące do uzyskania korzyści materialnej przez oszukiwanie, kłamanie, wymuszanie, korzystanie ze środków finansowych bez zgody rodziców. Są to więc wszelkie zachowania, za pomocą których dziecko wpływa na rodziców w celu wykorzystywania ich zasobów finansowych w taki sposób, że stanowi to zagrożenie dla bezpieczeństwa finansowego całej rodziny¹⁷. Zloković do przemocy ekonomicznej wobec rodziców zalicza takie zachowania jak:

- kradzież pieniędzy lub innych przedmiotów wartościowych, sprzedaż osobistych rzeczy bez wiedzy rodziców, celowe niszczenie mienia rodziców, zmuszanie rodziców do zakupu drogich rzeczy, na które rodzina nie może sobie pozwolić,
- zmuszanie rodziców do pokrycia zaciągniętych przez dzieci długów, pożyczek a także zmuszanie do zapłaty za uzyskany towar bez wiedzy i zgody rodziców¹⁸.

W dzisiejszym społeczeństwie konsumpcyjnym presja, jaką odczuwają rodzice, może być głównym źródłem stresu, zwłaszcza gdy jest ona wywierana na rodziców przez własne dzieci. Jak stwierdza Zloković, wykorzystywanie materialne często zaczyna się od prośby dziecka o pieniądze, a gdy rodzic odmawia, pojawia się konflikt słowny w postaci obrażania, szantażowania, co może doprowadzić także do przemocy fizycznej. Ta forma przemocy zawiera elementy przemocy emocjonalnej, gdyż rodzicom towarzyszy stałe poczucie winy w związku z niespełnieniem wymagań dziecka¹⁹.

---

¹⁷ Y. Crichton-Hill, N. Evans, L. Meadows, *Adolescent violence towards parents. Te awatea review*, https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/655/12605470_Research%20focus.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 7.01.2019 r.).

¹⁸ J. Zloković, *op. cit.* (dostęp: 7.01.2019 r.).

¹⁹ *Ibidem*.

4. Przegląd badań

Biorąc pod uwagę fakt, że jest to stosunkowo nowy obszar badań, przemoc dzieci nad rodzicami jest zakwalifikowana jako rodzaj przemocy w rodzinie, co do której trudno jest zebrać dokładne dane. Starsze badania Straus i wsp., donoszą, że 18% dzieci w wieku od 3 do 17 roku życia używało przemocy wobec rodziców poprzez bicie²⁰. Inne badanie Figueira-McDonough z 1985 r. na 2000 amerykańskich uczniach w wieku 15 lat, wskazało, że 9% uczniów przyznało się do uderzenia swoich rodziców w pewnym momencie ich życia²¹. Peek i wsp. badali młodych ludzi w wieku od 14 do 18 roku życia. Wśród badanej grupy 10,8% młodych ludzi, stwierdziło, że w przeciągu ostatnich 3 lat biło swoich rodziców²². Zbadania tego obszaru przemocy podjęli się również Evans i Warren-Schlberg, którzy stwierdzają, że najbardziej rozpowszechnioną formą przemocy wobec rodziców, jest przemoc fizyczna, w 57% przypadkach, a następnie przemoc psychiczna głównie werbalna w 22%. Interesujące badania przeprowadziła Pagani. Rozmawiała ona z matkami i młodzieżą na temat zachowań przemocowych. Wyniki wskazują, że 64% matek doświadczyło agresji ze strony swoich dzieci. Młodzież, stosowała przemoc fizyczną przez popychanie lub odpychanie matki w 73% przypadków, 24% uderzyło pięścią lub kopało nogami, a 12% rzucało w matkę przedmiotami. Dane wskazują, że ofiarami przemocy były częściej matki – 82%, niż ojcowie – 18%. Zatem matki stają się osobami pokrzywdzonymi przemocą przez własne dzieci pięciokrotnie częściej niż ojcowie²³.

W Polsce według danych Komendy Głównej Policji wynika, że w 2019 r. o przemoc domową podejrzewanych było 314 nieletnich natomiast w latach poprzednich dane te przedstawiały się następująco: w 2018 – 303 nieletnich, w 2017 r. – 293, co oznacza, że widoczna jest wyraźna tendencja

---

²⁰ I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, WSiP, Warszawa 1994, s. 126-127

²¹ J. Figueira-McDonough, *Gender, Race, and Class: Differences in Levels of Feminist Orientation*, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002188638502100204> (dostęp: 7.01.2019 r.).

²² C.W. Peek, J.D., Fischer, J.S. Kidwell, *Teenage violence toward parents: A neglected dimension of family violence*, <https://www.jstor.org/stable/352350?origin=crossref&seq=1> (dostęp: 7.01.2019 r.).

²³ L. Pagani i współ., *Verbal and Physical Abuse Toward Mothers: The Role of Family Configuration, Environment, and Coping Strategies*, <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1022599504726> (dostęp: 7.01.2019 r.).

wzrostowa²⁴. Dane te nie odzwierciedlają jednak rzeczywistego problemu przemocy, gdyż jest to liczba działań podjętych w procedurze „Niebieskiej Karty” wyłącznie przez Policję (bez danych z działalności innych, upoważnionych do zwalczania przemocy domowej, podmiotów pozapolicyjnych). Ponadto wiele z zachowań przemocowych, nie jest zgłaszanych do instytucji i organizacji udzielających pomocy, a niejednokrotnie, te które są zgłaszane trafiają do jednego zbioru: „przemoc w rodzinie”.

5. Ryzyko wystąpienia przemocy dzieci wobec rodziców

Zjawisko tej kategorii przemocy różni się znacznie w zależności od składu rodziny, to znaczy od tego, czy jest to dom z dwojgiem rodziców czy rodzina składająca się tylko z jednego rodzica. Autorzy zgadzają się, że częstość występowania przemocy wobec rodziców jest większa w rodzinach niepełnych²⁵.

Ryzyko, które jest brane pod uwagę w kontekście zachowań przemocowych dzieci określa się jako zwiększone prawdopodobieństwo ich wystąpienia pod wpływem działania określonego czynnika/czynników. Czynniki te wyjaśniają, dlaczego taki problem pojawia się i dlaczego niektóre jednostki lub grupy angażują się w zachowania agresywne bardziej albo mają tendencję do przyjmowania postawy osoby pokrzywdzonej przemocą. Z drugiej strony wzajemna dynamika i interakcja różnych zachowań ukierunkowanych na dziecko w trakcie jego rozwoju powoduje, że niektóre z nich osłabiają działanie czynników ryzyka i tym samym zmniejszają prawdopodobieństwo pojawienia się agresji²⁶. Analiza tych procesów ułatwia podejmowanie decyzji, co do kierunków działań profilaktycznych i terapeutycznych. W literaturze do najważniejszych, empirycznie potwierdzonych czynników ryzyka zachowań agresywnych zalicza się:

- podatność genetyczną;
- inne czynniki biologiczne związane z urazami okołoporodowymi i niekorzystnym splotem cech temperamentu dziecka (w tym: deficyty

---

²⁴ <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,przemoc-w-rodzinie.html>.

²⁵ J. Helios, W. Jedlecka, *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017, s. 103.

²⁶ M. Rutter, *Psychosocial resilience and protective mechanisms*, <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x> (dostęp: 7.01.2019 r.).

w systemie hamowania zachowania, nadmierna impulsywność, nasilenie negatywnego afektu);

- specyficzny układ czynników rodzinnych, w tym niewłaściwie egzekwowana dyscyplina (nadmierna, zbyt słaba lub niekonsekwentna), brak właściwego nadzoru nad zachowaniami dziecka, deficyty przywiązania, niestabilność rodziny, problemy psychiczne rodziców, antyspołeczne wartości rodzinne oraz niewłaściwe modelowanie (przestępcze zachowania i antyspołeczna osobowość rodziców, rozwód, bezrobocie)
- niekorzystny kontekst społeczno-kulturowy rozwoju dziecka: ubóstwo, przestępczość, niski status socjo-ekonomiczny rodziny, częste zmiany miejsca zamieszkania, niebezpieczne sąsiedztwo, przynależność do subkultur młodzieżowych, nadmierne oglądanie telewizji i korzystanie z agresywnych gier komputerowych²⁷).

Jednym z najważniejszych czynników ryzyka przemocy wobec rodziców jest negatywne środowisko rodzinne, ze szczególnym uwzględnieniem stylów wychowawczych, oraz narażanie dzieci na przemoc domową stosowaną przez innego członka rodziny. Rodzina, w której obecne są konflikty, agresja a relacje między członkami są zimne i zaniedbane zwiększa ryzyko wystąpienia negatywnych zachowań u dziecka. Obniżona jakość rodzicielstwa zachęca do agresywnych zachowań. Trudności finansowe rodziców prowadzą do lęku i frustracji u dzieci a w konsekwencji do zachowań przemocowych.

Badacze wskazują dwa typy rodzin, w których mogą wystąpić zachowania przemocowe dzieci skierowane wobec rodziców:

- pierwszy, w których rodzice nie wyznaczają przejrzystych i zrozumiałych zasad. Stawiane granice są niestabilne, a konsekwencje za niewłaściwe zachowanie nie są utrzymywane. Tego typu podejście często reprezentują rodzice, którzy mają poczucie winy z powodu np. rozstania lub śmierci współmażonka aby zrekompensować utratę jednego z rodziców. Bywa też tak, że czują się bezsilni ponieważ doświadczają problemów finansowych, zdrowotnych czy społecznych. W takim środowisku o mniejszym interesowaniu się dzieckiem, bez zasad, rodzice nie wypełniają swojej władzy rodzicielskiej, „wypadając” z roli rodzica – dorosłego opiekuna. Dzieci wówczas swoim zachowaniem mogą (choć

---

²⁷ I. Grzegorzewska, *Zachowania agresywne dzieci i młodzieży. Ujęcie kliniczno-rozwojowe*, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3100/Iwona%20Grzegorzewska%20Zachowania%20agresywne%20dzieci%20i%20młodzieży%20Ujęcie%20kliniczno%20rozwojowe.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (dostęp: 7.01.2019 r.).

nieświadomie) „karać” rodziców za nie wypełnianie właściwie swoich obowiązków rodzicielskich;

- drugi, w której rodzice górują nad dzieckiem całkowicie negując jego autonomię. Takie dzieci są całkowicie zależne od rodziców, którzy natychmiast spełniają wszystkie życzenia, unikając zachowań, które mogą przeszkadzać dziecku. W takich warunkach wzrasta ryzyko przekształcenia wymagań dziecka w „tyranię”. Poza permissywnym stylem rodzicielskim, problematyczne są również style autorytarne. Jest to sztywny i surowy styl, w którym przed dzieckiem stawia się wysokie wymagania a zachowanie jest silnie kontrolowane. Rygorystyczna kontrola rodzicielska jest szkodliwa, ponieważ może prowadzić do depresji i lęku u dziecka. Czynnikiem wskazywanym w takich rodzinach jest brak emocjonalnego ciepła i wsparcia, które jest konieczne do zapewnienia wysokiej jakości relacji między rodzicami a dzieckiem²⁸.

Dzieci, które dopuszczają się przemocy wobec rodziców, pochodzą z różnych klas społecznych, różnych przynależności religijnych i grup etnicznych. Chociaż nie istnieje „typ”, w którym można je klasyfikować i po prostu kategoryzować, to zidentyfikowano niektóre cechy młodych ludzi, które mogą przewidywać tego typu przemoc. Garrido twierdzi, że istnieją trzy główne wskaźniki występujące w dzieciństwie, które mogą w późniejszym okresie prowadzić do zachowań przemocowych wobec rodziców, gdy dziecko:

- wykazuje niezdolność do rozwijania emocji moralnych, takich jak empatia, współczucie lub miłość oraz gdy ma trudności w wyrażaniu poczucia winy;
- wykazuje egocentryczne zachowanie;
- często kłamie, grozi, szantażuje lub jest okrutne dla rodzeństwa i przyjaciół. W okresie dojrzewania 1/3 tych dzieci wykazuje agresywne zachowania w szkole²⁹.

Taka „zimna osobowość” bardzo predysponuje do późniejszego agresywnego i ryzykownego zachowania w okresie dojrzewania. Przemoc wobec rodziców nie wynika tylko z dysfunkcyjnych relacji rodzinnych, może być również uzależniona od zaburzeń dziecka. National Clerainghouse

---

²⁸ A. Błasiak, *(Nowy) wymiar rodzicielstwa – wybrane aspekty*, w: *Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych*, red. D. Opozda, M. Leśniak, Lublin 2017, s. 34.

²⁹ E.F., Garrido, *Do parenting practices and prosocial peers moderate the association between intimate partner violence exposure and teen dating violence?*, <https://psycnet.apa.org/record/2013-35341-003> (dostęp: 7.01.2019 r.).

On Family Violence odnotowała, że przemoc wobec rodziców stosowała grupa młodych ludzi, u których występowało zaburzenie ADHD, zaburzenie dwubiegunowe lub schizofrenia. Jednak u większości matoletnich sprawców nie stwierdzono choroby psychicznej. Powiązano jednak zachowania przemocowe z występowaniem innych zaburzeń, np. zaburzenia zachowania, czy też uczenia się. Zachowania agresywne wśród młodzieży mogą być tylko jedną z wielu przyczyn występowania chorób czy zaburzeń psychicznych, które są często trudne do zdiagnozowania, a u rodziców powodują poczucie wstydu i winy. Formy agresywnych zachowań dzieci wobec rodziców są różne i trudno jest zamknąć je w jakiegokolwiek wzorce. Zachowania takie mogą zmieniać się w okresie dorastania, mogą zmieniać swoje nasilenie, częstotliwość, mogą słabnąć lub nawet z czasem zaniknąć.

6. Zapobieganie zjawisku przemocy wobec rodziców

Przemoc pozostaje tajemnicą rodzinną z powodu strachu i wstydu rodzica, dlatego społeczeństwo nie dostrzega ogromu problemu i jego częstotliwości, co jest powodem, dla którego rodzice nie szukają pomocy. Trudno jest zaakceptować istnienie tego zjawiska, ponieważ istnieje przekonanie, że sprawca jest z reguły silniejszy od ofiary. Rodzicom trudno pogodzić się z faktem, że są ofiarami własnego dziecka, a jego zachowanie jest uzasadnione przejściowym złym nastrojem, wpływem rówieśników, mediami, stresem lub fazą dorastania³⁰. Ci rodzice, którzy rozpoznają przemoc, odczuwają ogromny wstyd, smutek i frustrację. Czują się samotni i odizolowani w swojej sytuacji. Zastanawiają się, gdzie popełnili błąd w wychowaniu i jak „sprowokowali” nastolatka do przemocy. Matki boją się, że zostaną ocenione jako nieodpowiedzialne i złe i to jest jeden z powodów, dla których milczą. Rodzice są zdezorientowani i nie rozumieją, jak doszło do takiej sytuacji.

Współczesne społeczeństwo charakteryzuje się nie tylko szybkimi zmianami tempa życia. Szybki tryb życia i troska rodziców o zobowiązania finansowe pozostawiają niewiele czasu i cierpliwości na zaspokojenie potrzeb dziecka. Niektóre rodziny, choć „żywe”, nie „żyją ze sobą”, nie zauważają siebie i nie są zainteresowane byciem razem. Rodzice czasami oddalają się od rodziny, są niecierpliwi i mają do czynienia z takimi

---

³⁰ D. Friend, J. Howard, T. Parker, *op. cit.* (dostęp: 7.01.2019 r.).

problemami, jak bezrobocie, przemoc i problemy w małżeństwie. To odzwierciedla klimat rodzinny. W pewnym momencie zaczynają czuć się winni z powodu małego zaangażowania w wychowanie dziecka. Starają się wówczas spełnić wszystkie zachcianki dzieci, np. kupując im zabawki, pozwalając na różne ryzykowne aktywności. Aby nie dopuścić do tego tak niepokojącego zjawiska rodzice powinni chcieć być pozytywnymi modelami zachowań, ale także autorytetami dla swoich dzieci, a podstawą dobrej relacji jest pozytywna komunikacja.

Bycie rodzicem to jedno z najtrudniejszych wyzwań, którego człowiek może doświadczyć w swoim życiu. Właściwe relacje z dzieckiem wymagają zaangażowania od samego urodzenia dziecka, a także niezaniechanie jego potrzeb w pierwszych latach życia. Rodzice jako ofiary przemocy, nie mają wystarczającej wiedzy na temat tego, w jaki sposób sobie radzić i gdzie szukać pomocy, podczas gdy instytucje nie są dostatecznie na to zjawisko uczulone i czujne³¹. Napiętnowanie ich jako nieudanych i złych rodziców jest czymś, czego chcą uniknąć za wszelką cenę, a zatem jedynym rozwiązaniem, które widzą jest utrzymywanie problemu w tajemnicy z nadzieją, że przejdzie on samoistnie. Przemoc często powoduje przemoc. Oznaczałoby to, że narażenie na przemoc, wykorzystywanie, brutalną fizyczną karę lub okrutną karę psychiczną, przy jednoczesnym braku ciepła i właściwej reakcji emocjonalnej, jest bardzo wysokim czynnikiem ryzyka rozwoju gwałtownych zachowań przemocowych u dzieci. Stają się one agresywne nie tylko wobec swoich rówieśników, ale w pewnym momencie mogą także skierować swój gniew i frustrację do swoich rodziców³².

Gdy taka sytuacja zdarza się po raz pierwszy należy dziecko obserwować. Jednak gdy zachowania agresywne zaczynają się nasilać, a częstotliwość się zwiększa należy skorzystać z pomocy specjalistów, ponieważ rodzice sami z tym problemem mogą sobie nie poradzić. Właściwe wychowanie dzieci obejmuje zrozumienie przez nie zasad, w których rodzic będzie stały. Ustanawiając zasady i granice zachowań oraz określając konsekwencje za ich naruszenie, dzieci uczone są odpowiedzialności. Ważne jest, aby rodzice byli cierpliwi i świadomi własnych nieumiejętności, błędów i ograniczeń. Świadomość własnych deficytów powinna motywować rodziców do ich minimalizowania, poprzez psychoedukację, treningi, uczestnictwo w warsztatach dla rodziców, spotkania z psychoterapeutą.

---

³¹ A. Horsburgh, *op. cit.* (dostęp: 7.01.2019 r.).

³² D. Friend, J. Howard, T. Parker, *op. cit.* (dostęp: 7.01.2019 r.).

Bibliografia

Błasiak A., (*Nowy*) wymiar rodzicielstwa – wybrane aspekty, w: *Rodzielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych*, red. D. Opozda, M. Leśniak, Lublin 2017.

Crichton-Hill Y., Evans N., Meadows L., *Adolescent violence towards parents. Te awatea review*, https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/655/12605470_Research%20focus.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Estevez E., Gongora N.J., *Adolescent aggression toward parents: factors associated and intervention proposals*, <https://www.uv.es/lisis/estevez/nova.pdf>.

Figueira-McDonough J., *Gender, Race, and Class: Differences in Levels of Feminist Orientation*, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002188638502100204>.

Friend D., Howard J., Parker T. *Adolescent violence to parents. South Melbourne, Sidney: Inner south community health service*, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21128582/>.

Gallagher E., *Children's violence to parents: a critical literature review*, <http://eddiegallagher.com.au/Child%20Parent%20Violence%20Masters%20Thesis%20Gallagher%202008.pdf>.

Gallagher E., *Parents victimised by their children*, https://www.researchgate.net/publication/261529464_Parents_Victimised_by_Their_Children.

Garrido E.F., *Do parenting practices and prosocial peers moderate the association between intimate partner violence exposure and teen dating violence?*, <https://psycnet.apa.org/record/2013-35341-003>.

Grzegorzewska I., *Zachowania agresywne dzieci i młodzieży. Ujęcie kliniczno-rozwojowe*, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3100/Iwona%20Grzegorzewska%20Zachowania%20agresywne%20dzieci%20i%20mlodziezy%20Ujecie%20kliniczno%20rozwojowe.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017.

Holt A., *Working with adolescent violence and abuse towards parents: approaches and context for intervention*, <https://dl.uswr.ac.ir/bitstream/Hannan/140492/1/9781138807990.pdf>.

Horsburgh A., *Adolescent violence in the home. A scoping study and mapping of Victorian Services*, <https://www.parliament.vic.gov>.

au/file_uploads/4_RFV_248ppA4_ReportRecommendations_VolumeIV.WEB_HpTsd6Gx.pdf.

Jackson N.A., *Encyclopedia of domestic violence*, <https://www.routledge.com/Encyclopedia-of-Domestic-Violence/Jackson/p/book/9780415642217>.

Mazur J., *Przemoc w rodzinie, teoria i rzeczywistość*, Warszawa 2006.

Mucha J., *Socjoterapeutyczne aspekty zarządzania sytuacją konfliktową w wymiarze jednostkowym i społecznym. Kilka uwag wprowadzających*, w: *Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w wymiarze jednostkowym i społecznym*, red. M. Plucińska, Poznań 2014.

Ostaszewski K., *Zachowania ryzykowne młodzieży w perspektywie mechanizmów resilience*, Warszawa 2014.

Pagani L. i współ., *Verbal and Physical Abuse Toward Mothers: The Role of Family Configuration, Environment, and Coping Strategies*, <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1022599504726>.

Peek C.W., Fischer J.D., Kidwell J.S., *Teenage violence toward parents: A neglected dimension of family violence*, <https://www.jstor.org/stable/352350?origin=crossref&seq=1>.

Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994.

Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, w: *Resocjalizacja*, T. II, red. B. Urban, J.M. Stanik, Warszawa 2007.

Rutter M., *Psychosocial resilience and protective mechanisms*, <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>.

Sołtysiak T., Cekiera C., *Satanizm i sataniśc*, w: *Trudne problemy dorastającego pokolenia*, red. T. Sołtysiak, I. Łabuć-Kryski, Bydgoszcz 1998.

Zloković J., *Nasilje djece nad roditeljima-obiteljska tajna?*, https://www.researchgate.net/profile/JasminkaZlokovic/publication/316687028_Nasilje_djece_nad_roiteljima__obiteljska_tajna/links/5ea7f3e5299bf1dcb09eb20c/Nasilje-djece-nad-roditeljima-obiteljska-tajna.pdf.

<http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,przemoc-w-rodzinie.html>.

Report National clearinghouse on family violence. Parent abuse: the abuse of parents by their teenage children, https://canadiancrc.com/pdfs/parent_abuseabuse_of_parents_by_their_teenage_children_2001.pdf.

Monika Czechowska¹

**CZY W POLSKIM PRAWIE KARNYM POTRZEBNA
JEST REDEFINICJA ZGWAŁCENIA?**

**IS A REDEFINITION OF RAPE REQUIRED IN POLISH
CRIMINAL LAW?**

Otrzymano: 31.03.2021 Zaakceptowano: 19.05.2021 Opublikowano: 15.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8939

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Artykuł dotyczy przestępstwa zgwałcenia stypizowanego w art. 197 k.k., a ściślej samej definicji tego zjawiska. Autorka dokonuje analizy regulacji penalizującej tego typu nadużycia seksualne obowiązujących zarówno na gruncie polskiego prawa karnego, jak również na gruncie prawa międzynarodowego, po to by w konsekwencji odnaleźć odpowiedź na pytanie, czy obecnie obowiązujące przepisy kodeksu karnego odpowiadają standardom konwencyjnym i w dostateczny sposób chronią ofiary przestępstw seksualnych, a także czy aktualna definicja zgwałcenia odpowiada teorii autonomii seksualnej, zgodnie z którą stosunek intymny bez dobrowolnej, świadomej i wolnej od przymusu zgody to gwałt.

Słowa kluczowe: prawo karne, rozszerzona definicja zgwałcenia, zgwałcenie, dobrowolna i świadoma zgoda, przemoc seksualna, paraliż wywołany gwałtem, toniczny bezruch.

---

¹ Mgr Monika Czechowska, Katedra Prawa Karnego Materialnego, Uniwersytet Wrocławski, e-mail: monika.czechowska@uwr.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8070-6094.

Abstract

The article concerns the crime of rape stipulated in art. 197 of the Criminal Code, or more precisely the definition of this phenomenon. The author analyzes the regulations penalizing this type of sexual abuse, in force both under Polish criminal law and under international law, in order to find the answer to the question whether the current provisions of the penal code comply with the convention standards and whether the definition of rape corresponds to the theory of sexual autonomy, according to which sex without voluntary, informed, and free of forced consent is rape.

Key words: criminal law, extended definition of rape, rape, only yes means yes approach, sexual violation, rape-induced paralysis, tonic immobility.

1. Wprowadzenie

Przestępstwo zgwałcenia bez wątpienia jest jednym z najpoważniejszych przestępstw – uderza bowiem w godność ofiary, a także jej wolność od nacisków w sferze dysponowania swoim życiem seksualnym. Jednocześnie przestępstwo to wiąże się z traumatycznymi przeżyciami² i nierzadko odciśka na ofiarach piętno, które pozostaje z nimi na lata³, przybierając m.in. postać ostrych zaburzeń stresowych, prowadzących do powstania zespołu stresu pourazowego, na który cierpią np. ofiary wojny (*post-traumatic stress disorder*)⁴.

---

² I. Przybek-Czuchrowska, *Kobięca trauma w świetle badań struktury rodziny, pochodzenia i rodziny własnej*, „Nowiny Lekarskie” 2010, nr 1/79, s. 32.

³ M.J. Bliss, *Health and Mental Health Consequences from Sexual Trauma Victimization*, w: *Handbook of Interpersonal Violence Across the Lifespan*, R. Geffner, J.W. White, L.K. Hamberger, A. Rosenbaum, V. Vaughan-Eden, I. Vieth, https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-62122-7_278-1 (dostęp: 18.03.2021 r.).

⁴ Jak wskazuje J. Brągiel (zob. A. Brągiel, *Od hysterii do pourazowego zespołu stresu – z historii badań nad przemocą, Rodzina w czasach szybkich przemian*, „Rocznik Socjologii Rodziny” XIII, 2001, s. 233): „Po bliższym porównaniu syndromu gwałtu z objawami nerwicy frontowej okazało się, że syndrom obserwowany u ofiar gwałtu i przemocy w rodzinie jest tym samym, co zaburzenia występujące u byłych żołnierzy; zakwalifikowano go więc do pourazowego zespołu stresu”.

Niestety – jak wynika ze statystyk – przestępstwo to bardzo rzadko spotyka się z adekwatną reakcją organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości⁵. Warto w tym miejscu przytoczyć statystyki prowadzone chociażby przez Amnesty International. Z pomiarów tych wynika, że co dwudziesta kobieta w Polsce doświadczyła zgwałcenia, a co najmniej co trzecia niechcianych zachowań seksualnych. Jednakże jedynie 10% z nich zgłosiło ten fakt organom ścigania⁶. Oznacza to zatem, że tylko co dziesiąta ofiara zgłasza zaistniałe naruszenie. Obok problemu niskiej zgłaszalności napaści na tle seksualnym, kwestią problematyczną jest także wysoki odsetek przypadków, w których odmawia się wszczęcia postępowania, jak również alarmująca skala umorzeń wszczętych już postępowań. Jak bowiem wynika z analizy przeprowadzonej przez Fundację na rzecz Równości i Emancypacji STER w okresie od 27 stycznia 2014 r. do 30 czerwca 2015 r. w prokuraturach na terenie całej Polski zarejestrowano 5525 spraw z art. 197 k.k.⁷, a postępowanie przygotowawcze wszczęto jedynie w 4172 (co stanowi niespełna 76%). Co więcej, w badanym okresie wydano 771 postanowień prokuratorskich o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego (co stanowi 14%), 386 spraw zostało umorzonych w trybie art. 308 k.p.k. (co stanowi 7%), zaś 2561 spraw zostało umorzonych już po wszczęciu postępowania przygotowawczego (co stanowi aż 61%). Jak wskazuje Fundacja STER „jeśli zsumujemy odmowy wszczęcia postępowania i umorzenia, to okazuje się, że 67% spraw zostaje zakończonych w prokuraturze i nie trafia do sądu [...]. W dziesięciu prokuraturach rejonowych łączny odsetek odmów wszczęcia postępowania przygotowawczego i jego umorzenia, w tym umorzenia przed wszczęciem, wynosi ponad 90 procent spraw”⁸. Z powyższych danych wynika zatem, że szacunkowo zaledwie 1 na 100 gwałcicieli trafia przed sąd.

Kolejnym problemem jest pobłażliwość wymiaru sprawiedliwości w stosunku do sprawców przestępstw seksualnych, objawiająca się m.in.

---

⁵ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk nr 1091, IX Kadencja Sejmu, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-429-2021/\\$file/9-020-429-2021.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-429-2021/$file/9-020-429-2021.pdf) (dostęp: 25.03.2021 r.).

⁶ Amnesty International, *Konieczna jest zmiana definicji gwałtu w Polsce*, <https://amnesty.org.pl/amnesty-international-konieczna-jest-zmiana-definicji-gwaltu-w-polsce/> (dostęp: 18.03.2021 r.).

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444; dalej: k.k.).

⁸ M. Grabowska, A. Grzybek, *Przełamać Tabu. Raport o przemocach seksualnych*, Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji STER, Warszawa 2016, s. 154, <http://www.fundacjaster.org.pl/upload/Raport-STERu-do-netu.pdf> (dostęp: 17.03.2021 r.).

w stosunkowo łagodnych karach oraz w wysokiej liczbie wyroków orzeczanych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. W tym miejscu warto przytoczyć dane zgromadzone przez *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*. Z badań tych wynika, że „tylko 13,2% osób skazanych za zgwałcenie dostaje w Polsce kary długoterminowe, czyli między 5 a 10 lat więzienia, gdzie średnia europejska wynosi 25,4 proc. (w Czechach 32 proc., na Węgrzech – 33,7 proc., w Niemczech – 24,6 proc., a we Francji – 31,9 proc.)”⁹. Oznacza to zatem, że polskie sądy są statystycznie niemal dwa razy łagodniejsze wobec gwałcicieli niż sądy w innych krajach europejskich¹⁰.

Wszystko to powoduje, że ofiary nie mają zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, nie wierzą, że sprawca zostanie osądzony i skazany, boją się także doświadczenia wtórnej wiktyimizacji i w efekcie rzadko decydują się zgłosić fakt, iż zostały zgwałcone organom ścigania. Aby zapobiec takiemu stanowi rzeczy państwo powinno przede wszystkim poprawić standardy postępowania z ofiarami zgwałcenia i stanowić prawo, które w najwyższym stopniu będzie chronić osoby doświadczające przemocy seksualnej, występującej w różnych relacjach i formach. W świetle powyższego w debacie publicznej pojawiają się głosy¹¹, że w polskim porządku prawnym konieczna jest redefinicja zgwałcenia, tak aby pod tym pojęciem rozumieć wszystkie sytuacje, w których do stosunku seksualnego dochodzi bez pozytywnej – czyli świadomej, wolnej, autonomicznej oraz nieprzymuszonej zgody. Zdaniem zwolenników nowelizacji taka zmiana normatywna przyczyni się do poprawy sytuacji prawnej ofiar i będzie zgodna z wymogami konwencyjnymi. Z kolei przeciwnicy nowelizacji podnoszą, że obecne brzmienie art. 197 k.k. w pełni chroni

---

⁹ M.F. Aebi, G. Akdeniz, G. Barclay, C. Campistol, S. Caneppele, B. Gruszczynska, S. Harrendorf, M. Heiskanen, V. Hysi, J. M. Jehle, A. Jokinen, A. Kensey, i in., *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, Helsinki 2014, s. 227, https://wp.unil.ch/europeansourcebook/files/2018/03/Sourcebook2014_2nd_revised_printing_edition_20180308.pdf (dostęp: 18.03.2021 r.).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Na potrzebę redefinicji zgwałcenia w polskim porządku prawnym zwracał już niejednokrotnie uwagę Rzecznik Praw Obywatelskich, a także organizacje kobiece m.in. Fundacja Feminoteka, Fundacja Centrum Praw Kobiet, jak również Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji STER oraz organizacje pozarządowe takiej jak chociażby Amnesty International.

ofiary przestępstw, a zmiana regulacji będzie stanowiła jedynie *superfluum* ustawowe¹².

Celem niniejszego artykułu jest zatem przeanalizowanie aktualnego i postulowanego stanu prawnego, regulującego proceder zgwałcenia, a także zbadanie standardów konwencyjnych odnoszących się do tej kwestii, po to by w konsekwencji odnaleźć odpowiedź na pytanie, czy w polskim prawie karnym potrzebna jest zmiana prawnej definicji zgwałcenia.

2. Spojrzenie na pojęcie przestępstwa zgwałcenia w aktualnym stanie prawnym

Przestępstwo zgwałcenia zostało spenalizowane w art. 197 k.k. Regulacja ta składa się z dwóch typów podstawowych (mowa tutaj o art. 197 § 1 i 2 k.k.) oraz dwóch typów kwalifikowanych (art. 197 § 3 i 4 k.k.). Przestępstwo zgwałcenia w typie podstawowym polega na doprowadzeniu innej osoby do:

- 1) obcowania płciowego za pomocą przemocy, groźby bezprawnej lub podstępem (art. 197 § 1 k.k. stanowi bowiem, że kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12);
- 2) poddania się innej czynności seksualnej lub wykonania takiej czynności (art. 197 § 2 k.k. stanowi bowiem, że jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8).

Natomiast zgwałcenie w typie kwalifikowanym to zgwałcenie wspólnie z inną osobą, małoletniego poniżej lat 15, zgwałcenie wobec wstępnego, zstępного, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, jak również zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem¹³.

---

¹² *Odpowiedź na interpretację nr 19896 w sprawie problemów dotyczących wdrożenia konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 17 kwietnia 2018 roku*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=64E7E609> (dostęp: 18.03.2021 r.).

¹³ J. Piórkowska-Flieger, *Komentarz do art. 197 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII*, red. T. Bojarski, Warszawa 2015, LEX, teza 1.

Przestępstwo zgwałcenia zawiera zatem dwie alternatywne formy jego popełnienia, skutkujące różną karalnością¹⁴. W doktrynie pojawiają się głosy, że formy te są „wspólne dla wielu przestępstw seksualnych i w zasadzie powinny być interpretowane identycznie na gruncie każdego przepisu, który je zawiera”¹⁵. Syntetycznie objaśniając te pojęcia należałoby przyjąć, iż „obcowanie płciowe” oznacza „nie tylko akt spółkowania, lecz także jego surogaty, czyli stosunki analogiczne do spółkowania, prowadzące (lub mogące prowadzić) do zaspokojenia popędu płciowego; w szczególności w grę wchodzi stosunki oralne i analne”¹⁶. Jak wskazuje M. Mozgawa w pojęciu tym mieszczą się także stosunki homoseksualne¹⁷. W doktrynie ponadto przyjmuje się, że „dla bytu obcowania płciowego konieczne jest zaangażowanie w nie organów płciowych chociaż jednej osoby – sprawcy lub pokrzywdzonego”¹⁸, przy czym dla przyjęcia sprawstwa zgwałcenia nie jest konieczne kierunkowe działanie sprawcy w celu zaspokojenia popędu płciowego¹⁹. Z kolei pod pojęciem „inne czynności seksualne” rozumie się „takie zachowanie sprawcy, które związane jest z szeroko pojętym życiem seksualnym człowieka i polega na kontakcie cielesnym sprawcy z ofiarą lub ma charakter seksualny i polega na fizycznym bądź psychicznym zaangażowaniu ofiary przestępstwa”²⁰.

Relevantne z punktu widzenia problematyki poruszanej w artykule jest to, że doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego, jak również do poddania się innej czynności seksualnej, aby wypełniało znamiona przestępstwa zgwałcenia, musi być dokonane przy zastosowaniu przemocy, groźby bezprawnej lub podstępem. Podstęp jest rozumiany przy tym jako „podjęcie przez sprawcę zachowań, które mają na celu wprowadzenie ofiary w błąd, wyzyskanie błędu lub podjęcia zabiegów oszukańczych, eliminujących opór ofiary lub świadome wyrażenie jej woli”²¹. Działanie podstępne musi przy tym charakteryzować się z góry powziętym zamiarem

¹⁴ S. Hypś, *Komentarz do art. 197 k.k.*, w: *Kodeks Karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, Legalis, teza 3.

¹⁵ J. Warylewski, *Komentarz do art. 197 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2021, Legalis, teza 61.

¹⁶ M. Mozgawa, *Komentarz do art. 197 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, Warszawa 2021, LEX, teza 4.

¹⁷ M. Mozgawa, *Komentarz do art. 197 k.k.*..., LEX, teza 4.

¹⁸ *Ibidem*, teza 2.

¹⁹ Wyrok SA w Krakowie z 11.05.2018 r., II AKa 40/18, LEX nr 2614566.

²⁰ S. Hypś, *Komentarz do art. 197 k.k.*..., Legalis, teza 5.

²¹ *Ibidem*, teza 18.

osłabienia lub wyłączenia możliwości przeciwstawienia się przez ofiarę zamierzonemu doprowadzeniu jej do czynności opisanych w art. 197 k.k. Skutkiem zastosowania podstępów jest zatem podjęcie przez pokrzywdzonego decyzji w zakresie autonomii seksualnej w oparciu o fałszywe przesłanki lub doprowadzenie do stanu, w którym ofiara nie jest w stanie rozpoznać, co czyni. Dla przykładu w doktrynie i orzecznictwie wskazuje się, iż czynnością podstępną będzie podanie alkoholu innej osobie (ale tylko wtedy, gdy osoba ta nie zna jego działania, a jednocześnie jego spożycie powoduje brak możliwości wyrażenia woli dotyczącej autonomii seksualnej²²), jak również użycie tzw. pigułki gwałtu (*date-rape-drug*)²³. Groźba natomiast – zgodnie z art. 115 § 12 k.k. – jest rozumiana jako zapowiedź popełnienia przestępstwa na szkodę innej osoby lub na szkodę osoby jej najbliższej, spowodowania postępowania karnego lub innego postępowania, jak również rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub jego osoby najbliższej, jeżeli osoba ta nie dostosuje się do żądania określonego zachowania się. Groźba stanowi zatem zapowiedź naruszenia dobra prawnego w przypadku zachowania niezgodnego z oczekiwaniami sprawcy²⁴. W przeciwieństwie do podstępu nie jest konieczne, aby sprawca miał rzeczywisty zamiar realizacji groźby. Musi ona być jednak realna. Oznacza to, że winna budzić u adresata uzasadnioną obawę, że zostanie spełniona. Jeśli idzie o sposób uzewnętrznienia groźby wskazać należy, że może być ona wyrażona zarówno w sposób werbalny, jak i pozawerbalny. Istotny w tym zakresie jest fakt, aby przekaz informacyjny zawarty w groźbie dotarł do świadomości jej adresata. Przemoc z kolei jest bardzo szerokim pojęciem. Oznacza bowiem „każde użycie siły fizycznej, które ma nie dopuścić do oporu ofiary lub doprowadzić do przełamania jej oporu i wymuszenia określonych czynności seksualnych, których ofiara nie aprobuje”²⁵. Działanie przemocowe nie musi być przy tym nakierowane bezpośrednio na osobę pokrzywdzonego, a może dotyczyć jej otoczenia i osób trzecich. Jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego nie ma przy

---

²² Wyrok SA w Krakowie z 8.09.2015 r., II AKa 145/15, KZS 2015, nr 10, poz. 49.

²³ B. Gadecki, *Komentarz do art. 197 k.k.*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Art. 148-251. Komentarz*, M. Banaś-Grabek, B. Gadecki, J. Karnat, A. Łyżwa, R. Łyżwa, Warszawa 2020, Legalis, teza 14.

²⁴ J. Warylewski, *Komentarz do art. 197 k.k.*..., Legalis, teza 30.

²⁵ V. Konarska-Wrzošek, *Komentarz do art. 197 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. III, A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2020, LEX, teza 6.

tym znaczenia natężenie zastosowanej przemocy, o ile tylko jest ona obiektywnie znaczna i może rzutować na motywację przeciętnego człowieka²⁶. Istotne jest jednak to, że zastosowana przez sprawcę przemoc ma służyć przełamaniu oporu innej osoby.

Zatem w świetle aktualnie obowiązującej regulacji niezbędne jest wystąpienie oporu ofiary, rozumianego jako uzewnętrzniony (w sposób werbalny, jak i pozawerbalny) i dostrzegalny dla sprawcy brak zgody na obcowanie płciowe²⁷. W doktrynie podkreśla się, że sprzeciw ofiary nie musi być fizyczny, może bowiem przybrać formę krzyku, płaczu czy zaciśnięcia pięści²⁸. Jak wskazuje N. Kłaczyńska „stawiając opór, pokrzywdzony nie musi wykorzystać wszystkich, hipotetycznie dostępnych, jego form (...) wystarczające jest, jeśli pokrzywdzony uzewnętrznii swoim działaniem brak zgody, stawia rzeczywisty opór sprawcy, a ten przełamie go”²⁹. Tym samym, stosownie do aktualnego brzmienia art. 197 k.k., przestępstwo zgwałcenia we wszystkich jego formach jest warunkowane – uzewnętrznionym i widocznym dla sprawcy – sprzeciwem ofiary. W konsekwencji brak uzewnętrznionego w dostateczny sposób oporu powoduje, iż sytuacje, w których sprawca doprowadza ofiarę do obcowania płciowego przemocą, groźbą lub podstępem nie stanowią przestępstwa zgwałcenia, a sprawca nie ponosi kary. Takie rozwiązanie normatywne jest wyrazem teorii wolności seksualnej, która zakłada, że „działalnie sprawcy nie jest przestępstwem, jeśli odmowa podjęcia czynności seksualnej była zbyt mało wyraźna lub oczywista, a więc wtedy, gdy nie ma widocznego oporu ofiary wobec zachowania sprawcy”³⁰. Koncepcję tę uznać należy za wadliwą, gdyż brak uzewnętrznionego oporu nie zawsze oznacza zgodę. Jest tak z co najmniej dwóch powodów.

Po pierwsze brak stawiania oporu może wynikać ze strachu ofiary przed dodatkowymi obrażeniami (śmiertelnymi lub wyjątkowo brutalnymi). Nie ulega bowiem wątpliwości, że w pewnych sytuacjach stawianie oporu może spowodować skutki odwrotne do zamierzonych i doprowadzić

²⁶ Wyrok SN z 8.08.1973 r., III KR 307/72, LEX nr 21556.

²⁷ J. Piórkowska-Flieger, *Komentarz do art. 197...*, LEX, teza 3.

²⁸ Wyrok SA w Katowicach z 8.04.2009 r., II AKa 72/09, KZS 2009, z. 9, poz. 65.

²⁹ N. Kłaczyńska, *Komentarz do art. 197*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014, LEX, teza 12.

³⁰ *Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 13 lutego 2021 r.*, sygn. XI. 518.88.2020.ASZ, https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/wystapienie_RPO_do_premiera_ws_definicji_zgwalcenia_02_2021.pdf (dostęp: 15.03.2021 r.).

do eskalacji przemocy po stronie gwałciiciela (choćby w sytuacji, gdy posiada on broń, nóż lub inne niebezpieczne narzędzie). Jak wynika z prac R.A. Knighta i R.A. Prentky'ego³¹, którzy stworzyli klasyfikację przestępców seksualnych, wśród gwałciicieli nie brakuje sadystów, którzy przejawiają agresywne, okrutne i brutalne zachowania, czerpiąc satysfakcję z cierpienia ofiary (*type 4 and 5 – sadistic*). Z kolei R.R. Hazelwood takich sprawców nazywał mianem „gwałciicieli drapieżnych” (*prelatory rapist*)³². W literaturze podkreśla się, że tego typu sprawcy podejmują skomplikowane przygotowania w celu zapewnienia sobie panowania nad ofiarą, posiadają specjalne narzędzia kontroli, zastraszenia i tortur³³. Nie ulega zatem wątpliwości, że w sytuacji przewagi sił (spowodowanej np. posiadaniem broni, czy niebezpiecznego narzędzia przez sprawcę) stawianie dalszego oporu może być bezcelowe i ryzykowne dla ofiary.

Po drugie, zmanifestowanie braku zgody przez głośny protest, prośbę lub krzyk nie zawsze jest możliwe z uwagi na fizjologiczno-psychologiczną niemoc ofiary, przybierającą postać bierności, odrętwienia, bezruchu czy zmrożenia³⁴. Taka reakcja fizjologiczna nie jest przy tym zjawiskiem marginalnym i występuje dość powszechnie w przypadku ofiar przestępstw seksualnych. Z badań finansowanych przez *Swedish Research Council* we współpracy z *ALF funding from the Stockholm County Council* jasno wynika, że ludzie narażeni na skrajne zagrożenie (a takim przecież bez wątpienia jest napaść na tle seksualnym³⁵) mogą – podobnie jak zwierzęta

---

³¹ R.A. Knight, R.A. Prentky, *Classifying Sexual Offenders, The development and Corroboration of Taxonomic Models*, w: *Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender*, red. W.L. Marshall, D.R. Laws, H.E. Barbaree, New York 1990, s. 23 i n., jak również R.A. Knight, *Validation of a Typology for Rapists*, „Journal of Interpersonal Violence”, 1999, sol. 14, no. 3, s. 303 i n.

³² C. Matkowski, *Przestępstwa seksualne z wykorzystaniem środków psychoaktywnych – doświadczenia brytyjskie*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie Zeszyty Studenckie = Studia Erasmiiana Wratislaviensia. Acta Studentium” 2009, nr 2, s. 196 i n.

³³ P. Marcinkiewicz, *Charakterystyka psychologiczna sprawców seryjnych przestępstw seksualnych*, w: *Seksualność człowieka z różnych perspektyw. Wybrane zagadnienia*, red. G. Iniewicz, M. Mijas, Kraków 2011, s. 134.

³⁴ R.C. Kessler, P. Berglund, O. Demler, R. Jin, K.R. Merikangas, E.E. Walters, *Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication*, „Arch Gen Psychiatry” 2005, nr 62, <https://jamanetwork.com/journals/jamapsychiatry/fullarticle/208678> (dostęp: 19.03.2021 r.).

³⁵ A. Möller, H.P. Söndergaard, L. Helström, *Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression*, „Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica”, 2017, vol. 96, issue 8, s. 932-938.

– reagować stanem mimowolnego, tymczasowego zahamowania motorycznego (*state of involuntary, temporary motor inhibition*) zwanego tonicznym bezruchem³⁶ lub tanatozą (*tonic immobility*). Zjawisko to zostało w pierwszej kolejności zaobserwowane w świecie zwierząt jako ewolucyjna reakcja obronna na atak drapieżnika³⁷, stosowana w sytuacji, gdy inne sposoby obrony nie mogą być z różnych względów zastosowane³⁸. U ludzi zjawisko to zostało opisane jako mimowolny, przejściowy stan zahamowania motorycznego w odpowiedzi na sytuacje związane z intensywnym strachem, który może przybrać formę katatonii, drżenia, niemożności wydobywania dźwięku (zwaną bezgłosem lub afonią) lub braku zewnętrznej reakcji na bodźce. Ze wskazanego wyżej badania prowadzonego przez szwedzkich naukowców wynika, że aż 69,8% zgwałconych kobiet doświadczyło znaczącego tonicznego bezruchu (*significant tonic immobility*), a 47,7% z nich zgłosiło skrajne unieruchomienie podczas napadu (*extreme tonic immobility*)³⁹. Tym samym w tej próbie kobiet 7 na 10 zgłosiło znaczną unieruchomienie, a prawie połowa skrajne unieruchomienie. Oznacza to, że przytłaczająca liczba ofiar w uzewnętrzniony sposób nie opiera się napastnikowi właśnie z uwagi na doznany stupor.

Mając na względzie powyższe stwierdzić należy, że art. 197 k.k. w obecnym kształcie (który wymaga od ofiary stawiania rzeczywistego, uzewnętrznionego i widocznego dla sprawcy oporu) jest wadliwy. Zakres jego penalizacji nie obejmuje bowiem swoim zakresem wszystkich tych sytuacji, w których ofiara nie była w stanie wyrazić oporu. Przepisu tego nie konwaliduje także orzecznictwo. Co prawda Sąd Najwyższy w wyroku

³⁶ Problematyka tonicznego bezruchu u ofiar napaści seksualnej pojawiła się już w badaniach G. Galliano, L.M. Noble, L.A. Travis, C. Puechl z 1993 r. Z badań tych wynikało, że aż 37% ofiar napaści na tle seksualnym doznało znacznego tonicznego bezruchu (G. Galliano, L.M. Noble, L.A. Travis, C. Puechl, *Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates*, "Journal of Interpersonal Violence" 1993, vol. 8, s. 109-114). Z kolei z badań J.M. Heidt, B.P. Marx, J.P. Forsyth z 2005 r. wynikało, że 52% ofiar napaści na tle seksualnym doznało całkowitego tonicznego bezruchu (J.M. Heidt, B.P. Marx, J.P. Forsyth, *Tonic immobility and childhood sexual abuse: Evaluating the sequela of rape-induced paralysis*, "Behavior Research and Therapy" 2005, no. 43, s. 1157-1171).

³⁷ D.H. Barlow, B.F. Chorpita, J. Turovsky, *Fear, panic, anxiety, and disorders of emotion*. In D.A. Hope, w: *Current theory and research in motivation*, vol. 43. *Nebraska Symposium on Motivation, 1995: Perspectives on anxiety, panic, and fear*, Lincoln 1996, s. 251-328.

³⁸ B.P. Marx, J.P. Forsyth, G.G. Gallup, T. Fusé, J.M. Lexington, *Tonic immobility as an evolved predator defense: implications for sexual assault survivors*, "Clinical Psychology: Science and Practice" 2008, vol. 15, issue 1, s. 74.

³⁹ A. Möller, H.P. Söndergaard, L. Helström, *Tonic immobility...*, s. 935.

z 8.09.2005 r., II K 504/04, wskazał na konieczność każdorazowego ustalenia przez sąd udzielenia zgody na czynność seksualną, jej zakres i czas udzielenia⁴⁰, niemniej jednak nie dezaktualizuje to stanowiska Sądu Najwyższego, wyrażonego w wyroku z 8.10.1997 r., V KKN 346/96, w myśl którego do potwierdzenia aktu zgwałcenia konieczne jest wykazanie oporu ofiary, rozumianego jako zmanifestowany zewnętrznie sprzeciw, bez uwzględnienia sytuacji, w której ofiara z różnych przyczyn nie była w stanie tego oporu wyrazić⁴¹. Tym samym – jak słusznie wskazuje A. Bodnar – „sądy oceniając znamiona przestępstwa zgwałcenia uwzględniają zatem różnego rodzaju formy oporu, jednak opór ten w ocenie sądów powinien być jakkolwiek uzewnętrzniiony, nie jest więc przestępstwem doprowadzenie do obcowania płciowego, jeżeli ofiara z różnych przyczyn tego oporu nie jest w stanie wyrazić”. Idąc dalej stwierdzić należy, że w tym zakresie ustawodawca nie wywiązuje się w pełni z ciążącego na nim obowiązku prawidłowego określenia ustawowych znamion przestępstwa. Z tego też powodu w przestrzeni publicznej coraz częściej zwraca się uwagę na konieczność zmiany obowiązującego stanu prawnego w tym zakresie⁴². Jeśli zatem rozważać konieczność zmiany prawa należałoby wprawdzie zbadać jakie wymogi konwencyjne powinna spełniać nowa regulacja.

3. Standardy konwencyjne odnoszące się do problemu definicji zgwałcenia

Współczesne standardy ochrony praw człowieka (w tym także ofiar przemocy seksualnej) odwołują się do teorii autonomii seksualnej, która zakłada, że zbliżenie intymne bez świadomej i nieprzymuszonej zgody jest zgwałceniem⁴³ (*only yes means yes approach*). Akty prawa międzynarodowego nakładają przy tym na państwa obowiązek skutecznego przeciwdziałania i karania tego typu zachowań w oparciu o wymóg umieszczenia zgody

---

⁴⁰ Wyrok SN z 8.09.2005 r., II KK 504/04, Lex nr 200229.

⁴¹ Wyrok SN z 8.10.1997 r., V KKN 346/96, Lex nr 51679.

⁴² Dla przykładu Rzecznik Praw Obywatelskich wskazuje, że konieczne jest wycofanie się z teorii wolności seksualnej (zgodnie z którą brak sprzeciwu wyraża zgodę) na rzecz autonomii seksualnej (zgodnie z którą relacja seksualna bez zgody jest gwałtem) – vide: *Pismo Rzecznika...*

⁴³ *Ibidem*.

w centrum normatywnej definicji przestępstwa zgwałcenia⁴⁴. Jednym z pierwszych tego typu dokumentów było Zalecenie Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy Rec (2002)5 o ochronie kobiet przed przemocą (dalej: Zalecenia). Paragraf 35 pkt 2 tychże Zaleceń nakłada na państwa-strony obowiązek „penalizacji każdego aktu seksualnego popełnionego bez zgody osoby, nawet wtedy, gdy nie przejawiała ona widocznego oporu” (*penalise any sexual act committed against non-consenting persons, even if they do not show signs of resistance*). Z kolei paragraf 35 pkt 3 Zaleceń nakłada obowiązek penalizacji „penetracji seksualnej jakiegokolwiek rodzaju i dokonywanej jakimikolwiek środkami wobec osoby nie wyrażającej na to zgody” (*penalise sexual penetration of any nature whatsoever or by any means whatsoever of a non-consenting person*).

Również konwencja stambulska⁴⁵ nakłada na państwa-sygnatariuszy konwencji obowiązek podejmowania działań mających na celu penalizację i skuteczne ściganie każdego niedobrowolnego aktu seksualnego. Artykuł 36 ust. 1 konwencji stambulskiej stanowi bowiem, iż „strony podejmują konieczne działania ustawodawcze lub inne mające na celu zagwarantowanie, że następujące umyślne działania podlegają odpowiedzialności karnej:

- 1) dokonywanie penetracji waginalnej, analnej lub oralnej o charakterze seksualnym drugiej osoby jakąkolwiek częścią ciała lub jakimkolwiek przedmiotem bez zgody tej osoby;
- 2) dokonywanie innych czynności o charakterze seksualnym wobec drugiej osoby bez zgody tej osoby;
- 3) doprowadzenie drugiej osoby bez jej zgody do podjęcia czynności o charakterze seksualnym wobec osoby trzeciej”.

Konwencja stambulska odnosi się zatem wprost do problematyki zgody dysponenta dobra prawnego, precyzując, że musi ona być udzielona przez osobę zdolną do składania oświadczeń woli, co należy ocenić w świetle danych okoliczności (art. 36 ust. 2). Nakłada ona zatem na państwa-strony konwencji obowiązek rozszerzenia ochrony prawnej ofiar nie tylko przed naciskami w postaci przemocy, groźby bezprawnej czy podstępem, ale także przed jakimikolwiek zachowaniami niekonsensualnymi. Zgodnie

---

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 961; dalej: konwencja stambulska).

z *memorandum* do omawianego przepisu⁴⁶, wykonując ten obowiązek państwa-strony powinny brać pod uwagę orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC), który *nota bene* niejednokrotnie podkreślał, że brak zgody jest podstawowym faktorem decydującym o zakwalifikowaniu danego aktu seksualnego jako zgwałcenie⁴⁷. Z dorobku orzeczniczego ETPC wynika również, że stosunek seksualny, który odbył się bez zgody jednej ze stron stanowi gwałt niezależnie od tego, czy ofiara stawiała czynny opór⁴⁸, a także od tego jakie relacje łączyły ją ze sprawcą⁴⁹. W wyroku zapadłym w sprawie *M.C. vs. Bułgaria* (sprawa nr 39272/98) ETPC jednoznacznie wskazał, że „jakiegokolwiek formalistyczne podejście do ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej, takie jak wymaganie dowodu stawiania oporu fizycznego, w każdym przypadku stwarza zagrożenie pozostawienia pewnego typu gwałtów bezkarnymi i tym samym zagraża skutecznej ochronie autonomii seksualnej osoby (...) pozytywne obowiązki państw członkowskich Rady Europy, wynikające z art. 3 i 8 Konwencji, muszą być postrzegane jako wymagające karania i skutecznego ścigania każdego aktu seksualnego, który miał miejsce bez zgody strony, włączywszy w to przypadki, w których ofiara nie stawiała oporu fizycznego”⁵⁰. Tym samym ETPC uznał, iż praktyka państw polegająca na wymogu wystąpienia dowodu użycia siły fizycznej przez sprawcę, jak również reakcji ofiary w postaci fizycznego oporu za niewłaściwą i niedopuszczalną. Dlatego też ETPC zachęca państwa do takiej interpretacji pojęć „przymus” i „groźba”, aby „wykładnia ta nie wymagała udowodnienia śladów oporu ze strony ofiary, zwłaszcza na jej ciele, gdyż opór może eskalować agresję sprawcy i nie on jest zasadniczą przesłanką zgwałcenia, lecz wymuszony akt seksualny bez zgody jego uczestnika (*to encompass any non-consensual*

---

⁴⁶ *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, <https://rm.coe.int/16800d383a> (dostęp: 22.03.2021 r.).

⁴⁷ Warto w tym miejscu przywołać chociażby wyrok ETPC zapadły na kanwie sprawy *M.C. vs Bułgaria*, wyrok ETPC z 4.12.2003 r. w sprawie *M.C. przeciwko Bułgarii*, skarga nr 39272/98, § 163-166.

⁴⁸ Wyrok ETPC z 20.03.2012 r., w sprawie *C.A.S. i C.S. przeciwko Rumunii*, skarga nr 26692/05, § 76-77, jak również wyrok ETPC z 4.12.2003 r. w sprawie *M.C. przeciwko Bułgarii*, skarga nr 39272/98, § 163-166.

⁴⁹ Wyrok ETPC z 22.11.1995 r. w sprawie *S.W. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 20166/92, § 44.

⁵⁰ W. Zalewski, *Komentarz do art. 36, w: Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, Warszawa 2016, LEX, teza 2.

sexual act)⁵¹. Odnosząc się natomiast do rozumienia kluczowego – z punktu widzenia omawianej kwestii – pojęcia „zgody” wskazać należy, że ETPC posługuje się sformulowaniem *affirmative consent*, co oznacza świadomą, wolną, autonomiczną, swobodną i nieprzymuszoną zgodę⁵², którą może wyrazić tylko osoba poczytalna i pełnoletnia.

Warto w tym miejscu podkreślić także, że również Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (*ad hoc*) oceniając, czy w danym przypadku doszło do zgwałcenia opierał się na kryterium braku zgody. Dla przykładu sprawie *Prokurator vs. Kunarac, Kovać i Vuković* (sprawa nr IT-96-23)⁵³ Trybunał stwierdził, że podstawowym kryterium uznania, że doszło do zgwałcenia jest nie obecność siły, gróźb i przemocy, lecz brak pozytywnej, dobrowolnej, nieprzymuszonej zgody na zbliżenie. Innymi słowy Trybunał *expressis verbis* wskazał, że zgwałcenie ma miejsce wtedy, gdy pogwałcona jest autonomia seksualna osoby.

Zmiana ustawodawstwa krajowego w kierunku koncepcji autonomii seksualnej (koncepcji zgody i jej braku) jest rekomendowana także przez Europejski Instytut ds. Równości Płci (dalej: EIGE)⁵⁴, jak również przez Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (dalej: CEDAW)⁵⁵. EIGE definiuje zgwałcenie jako „seksualną penetrację, zarówno waginalną, analną lub oralną, przy użyciu przedmiotu lub części ciała, bez zgody, z zastosowaniem groźby bądź innych form przymusu lub wykorzystując bezradność ofiary”⁵⁶. Z kolei CEDAW podkreśla, że brak fizycznego oporu wobec sprawcy napaści na tle seksualnym nie jest w żadnym stopniu przejawem zgody na kontakt seksualny⁵⁷. Zmiana normatywna polegająca na opar-

⁵¹ W. Zalewski, *Komentarz do art. 36...*, LEX, teza 5.

⁵² Wyrok ETPC z 4.12.2003 r. w sprawie *M.C. przeciwko Bułgarii*, skarga nr 39272/98, § 1127.

⁵³ Wyrok Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii z 22.02.2001 r. w sprawie *Prokurator vs. Kunarac, Kovać i Vuković*, sprawa nr IT-96-23, § 104.

⁵⁴ Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn (EIGE) jest unijną agencją, która działa na rzecz równouprawnienia płci w UE i poza jej granicami.

⁵⁵ Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW) jest komórką działającą przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, został ustanowiony artykułem 17. Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1979 r.

⁵⁶ The European Institute for Gender Equality (EIGE), *Glossary of definitions of rape, femicide and intimate partner violence*, <https://eige.europa.eu/publications/glossary-definitions-rape-femicide-and-intimate-partner-violence> (dostęp: 22.03.2021 r.).

⁵⁷ *Communication no. 18/2008: Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, <https://digitallibrary.un.org/record/791502> (dostęp: 27.03.2021 r.).

ciu definicji zgwałcenia na koncepcji zgody (zamiast sprzeciwu) została wdrożona przez wiele europejskich państw. Prawo odpowiadające konwencyjnym standardom i respektujące orzecznictwo ETPC funkcjonuje już m.in. w Belgii, Grecji, Niemczech, Irlandii, Islandii, Luksemburgu, Szwecji, Wielkiej Brytanii, Danii, Chorwacji, na Cyprze, na Malcie⁵⁸ oraz w Nowym Yorku i Kanadzie⁵⁹. Na etapie wdrażania jest natomiast Hiszpania i Finlandia. Zmiana rozumienia pojęcia zgwałcenia zmierzająca w kierunku poszerzenia ochrony ofiar napaści na tle seksualnym jest zatem tendencją dominującą i jednocześnie zapobiegającą wtórnej wiktyimizacji, która zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE (ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw) winna być zwalczana⁶⁰.

4. Spojrzenie na pojęcie przestępstwa zgwałcenia w postulowanym stanie prawnym

Polska jak dotąd nie wykonała ciążącego na niej obowiązku dostosowania prawnokarnej definicji zgwałcenia do standardów konwencyjnych. Dlatego też 8 marca 2021 r. w Sejmie został złożony projekt – przygotowany pod auspicjami organizacji kobiecych, a głównie pod mecenatem Fundacji Feminoteka – ustawy nowelizującej kodeks karny w omawianym zakresie⁶¹. Projekt ten opiera się na redefinicji przestępstwa zgwałcenia i zakłada, że pod pojęciem tym należy rozumieć „doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego bez wcześniejszego wyrażenia świadomej i dobrowolnej zgody przez tę osobę”⁶². Innymi słowy zdaniem autorów no-

---

⁵⁸ <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2020/12/consent-based-rape-laws-in-europe/> (dostęp: 15.03.2021 r.).

⁵⁹ *Pismo Rzecznika...*

⁶⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. UE L 315, 14.11.2012, s. 57-73).

⁶¹ Przedmiotem analizy w niniejszym artykule jest sam problem definiowania przestępstwa zgwałcenia. Z uwagi na ograniczony zakres publikacji Autorka nie odnosi się do pozostałych zaproponowanych zmian, w tym do propozycji zwiększenia sankcji karnej.

⁶² Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk 1091, IX Kadencja Sejmu, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-429-2021/\\$file/9-020-429-2021.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-429-2021/$file/9-020-429-2021.pdf) (dostęp: 25.03.2021 r.).

welizacji akt seksualny winien być uznany za nielegalny, kiedy dokonywany jest bez zgody drugiej osoby. Zgodnie z projektem art. 197 § 1 miałby otrzymać brzmienie: „Kto doprowadza inną osobę do obcowania płciowego bez wcześniejszego wyrażenia świadomej i dobrowolnej zgody przez tę osobę, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.” (zamiast: „Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”).

Postulowana definicja zgwałcenia opiera się zatem na koncepcji zgody, a nie potwierdzeniu oporu. Zakłada zatem, że zgoda na akt seksualny stanowi jedyny „faktor, wobec braku którego zachowanie inicjatora kontaktu seksualnego można zakwalifikować jako zgwałcenie”⁶³. Innymi słowy w myśl proponowanej zmiany, seks bez zgody to gwałt. Taka propozycja normatywna jest wyrazem przyjęcia koncepcji zgody – *only yes means yes approach*⁶⁴ (tylko tak oznacza tak) i jednocześnie odejściem od koncepcji sprzeciwu – *no means no* (nie znaczy nie). Koncepcja oparta na zgodzie, nakłada na osobę inicjującą aktywność seksualną obowiązek upewnienia się, że druga strona wyraża świadomą i dobrowolną zgodę na seks (*existence of 'unequivocal and voluntary agreement' and requiring proof by the accused of steps taken to ascertain whether the complainant was consenting*). Takie rozwiązanie normatywne wyłącza domniemanie automatycznej zgody na obcowanie płciowe, które w aktualnym stanie prawnym może być obalone jedynie poprzez ujmowany dowodowo sprzeciw. Projekt nie definiuje jednak pojęcia „zgoda”. Autorzy propozycji legislacyjnej wskazują jedynie, że „definicja zgody, zwłaszcza zgody konkludentnej, zostanie wypracowana przez orzecznictwo i judykaturę, analogicznie do zgody ujmowanej przy definiowaniu praw pacjenta, a więc wyrażonej w sposób niebudzący wątpliwości co do woli osoby podejmującej obcowanie płciowe”⁶⁵. Nie ulega jednak wątpliwości, że zgoda musi być świadoma, wolna, autonomiczna

⁶³ S. Cieślak, *Zgoda dysponenta dobra prawnego na wkroczenie w sferę wolności seksualnej (analiza prawoporównawcza modelu przyjętego w polskim Kodeksie karnym oraz koncepcji Yes Means Yes*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 3, s. 77.

⁶⁴ Więcej o koncepcji *Yes Means Yes* (tak znaczy tak) zobacz: J. Friedman, J. Valenti, *Yes Means Yes: Visions of Female Sexual Power and A World Without Rape*, New York 2008.

⁶⁵ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk 1091, IX Kadencja Sejmu, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-429-2021/\\$file/9-020-429-2021.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-429-2021/$file/9-020-429-2021.pdf). (dostęp: 25.03.2021 r.).

i nieprzymuszona, a dysponent dobra prawnego może ją cofnąć w każdym momencie.

Wobec propozycji redefinicji zgwałcenia pojawiły się także głosy krytyczne. Postulowanej zmianie zarzuca się nadregulację, zbytni formalizm oraz naruszenie spontaniczności i romantyzmu, które zwykle towarzyszą relacjom intymnym. Problem zmiany definicji przestępstwa zgwałcenia pojawił się już zresztą na etapie wdrażania konwencji stambulskiej. Już wówczas Ministerstwo Sprawiedliwości stanęło na stanowisku, że wprowadzenie przesłanki braku zgody ofiary nie jest konieczne, gdyż „polski porządek prawny po pierwsze wprowadza przestępstwo zgwałcenia jako zachowanie polegające na przełamaniu oporu ofiary, czyli *de facto* sankcjonuje zachowanie podjęte pomimo sprzeciwu ofiary – zatem podjęte pomimo zwerbalizowanego braku zgody. Innymi słowy, w ocenie ministerstwa, zmiana definicji zgwałcenia stanowiłaby jedynie *superfluum* ustawowe, gdyż opór to również brak zgody. Po drugie ustawowe unormowania przestępstwa zgwałcenia pozostają otwarte na interpretację zgodną z Konwencją i w danych okolicznościach czynu możliwe powinno być uwzględnienie braku zgody ofiary, rozumianej jako niewyrażenie wprost akceptacji”⁶⁶. Z przedstawionym stanowiskiem krytycznym nie sposób się jednak zgodzić. Co się tyczy pierwszego zarzutu, wedle którego „opór to również brak zgody”, to nie obejmuje on wszystkich tych sytuacji, w których ofiara z różnych względów (opisanych w treści niniejszego artykułu) nie mogła wyrazić sprzeciwu. Odnosząc się z kolei do drugiego zarzutu wskazać należy, że bezpośrednie zastosowanie konwencji stambulskiej nie jest możliwe, z tego względu, iż nie obowiązuje ona *ex proprio vigore*⁶⁷.

5. Konkluzja

Powyższa analiza prowadzi do wniosku, że art. 197 k.k. w obecnym kształcie nie chroni w pełni ofiar przestępstw seksualnych. Przepis ten swoim zakresem nie obejmuje bowiem wszystkich tych sytuacji, w których ofiara mimo braku zgody na kontakt seksualny – z uwagi na zaistnienie różnych przyczyn – nie była w stanie okazać sprzeciwu. Obecna definicja

---

⁶⁶ Odpowiedź na interpretację nr 19896...

⁶⁷ M. Płatek, *Zgwałcenie. Gdy termin nabiera nowej treści. Pozorny brak zmian i jego skutki*, „Archiwum Kryminologii” 2018, nr XL, s. 266.

zgwalcenia, rekonstruowana z art. 197 k.k., opiera się na domniemaniu automatycznej zgody dysponenta dobra prawnego na obcowanie płciowe i dopiero ujmowany dowodowo sprzeciw przesądza o braku zgody. Konstrukcja art. 197 k.k. nie jest zatem zgodna z konwencyjnymi standardami oraz orzecznictwem ETPC. Takiego stanu rzeczy nie konwaliduje także orzecznictwo sądów krajowych, gdyż obok judykatów zwracających uwagę na konieczność oceny czy ofiara wyraziła zgodę na kontakt seksualny, wciąż powszechne jest orzecznictwo, w myśl którego do potwierdzenia aktu zgwalcenia konieczne jest wykazanie oporu ofiary, rozumianego jako zmanifestowany zewnętrznie sprzeciw, bez uwzględnienia sytuacji, w której ofiara z różnych przyczyn nie była w stanie tego oporu wyrazić. Zredefiniowanie zgwalcenia, polegające na wzbogaceniu tego pojęcia o element zgody, z pewnością wpłynie na poczucie omnipotencji u ofiar, a tym samym na odsetek zgłaszanych nadużyć. Wskazuje na to zresztą doświadczenie państw europejskich, które zmieniły definicję zgwalcenia, stosownie do art. 36 konwencji stambulskiej. Zmiana normatywna przyczyni się także to stopniowej zmiany wciąż pokutującego w społeczeństwie stereotypu, wedle którego brak oporu ofiary oznacza jej zgodę na akt seksualny.

Odnosząc się natomiast do kontrargumentu podnoszonego przez przeciwników nowelizacji, wyrażającego się w obawie, że taka zmiana normatywna będzie stanowiła pole do nadużyć w postaci lawinowych fałszywych oskarżeń o zgwalcenie, wskazać należy, że ciężar dowodu w sprawach o zgwalcenie pozostanie niezmienny. Oznacza to, że osobie oskarżonej trzeba będzie udowodnić winę. Nowelizacja nie wprowadza zatem zmian w zakresie ciężaru dowodowego. Obawa przed odwróconym ciężarem dowodowym (*reverse burden of proof*) jest zatem nieuzasadniona. Jak podkreśla A. Bodnar w zakresie dowodowym zmieni się jedynie optyka postępowania, która w myśl postulowanej zmiany normatywnej będzie opierać się na teorii dobrowolnej i świadomej zgody, wyrażonej przez strony aktu seksualnego. Oznacza to, że postępowanie dowodowe będzie „koncentrować się na sprawcy przemocy seksualnej (ustaleniu, czy uzyskał zgodę partnera/partnerki), a nie ofierze (czy wyraziła sprzeciw), jak ma to miejsce w przypadku definicji zgwalcenia opartej na sprzeciwie”⁶⁸.

Mając na względzie powyższe rozważania stwierdzić należy, że zmiana aktualnej definicji zgwalcenia, tak aby opierała się na koncepcji zgody (*yes means yes*), a nie sprzeciwu (*no means no*), wydaje się być konieczna. Nie

⁶⁸ *Pismo Rzecznika...*

sympatyzując zupełnie z żadną z opcji politycznych, będących stronami dyskursu nowelizacyjnego, uważam, że propozycja legislacyjna, która została złożona w Sejmie – w omawianym w artykule zakresie – zasługuje na dogłębne rozważanie.

Bibliografia

Literatura

Barlow D.H., Chorpita B.F., Turovsky J., *Fear, panic, anxiety, and disorders of emotion. In D. A. Hope w: Current theory and research in motivation, vol. 43. Nebraska Symposium on Motivation, 1995: Perspectives on anxiety, panic, and fear*, University of Nebraska Press, Lincoln 1996.

Brağiel J., *Od hysterii do pourazowego zespołu stresu – z historii badań nad przemocą, Rodzina w czasach szybkich przemian*, „Rocznik Socjologii Rodziny” 2001, t. XIII.

Cieślak S., *Zgoda dysponenta dobra prawnego na wkroczenie w sferę wolności seksualnej (analiza prawnoporównawcza modelu przyjętego w polskim Kodeksie karnym oraz koncepcji Yes Means Yes*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 3.

Friedman J., Valenti J., *Yes Means Yes: Visions of Female Sexual Power and A World Without Rape*, New York 2008.

Gadecki B., *Komentarz do art. 197 k.k.*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Art. 148–251. Komentarz*, M. Banaś-Grabek, B. Gadecki, J. Karnat, A. Łyzwa, R. Łyzwa, Warszawa 2020.

Galliano G., Noble L.M., Travis L.A., Puechl C., *Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates*, “Journal of Interpersonal Violence” 1993, vol. 8.

Heidt J.M., Marx B.P., Forsyth J.P., *Tonic immobility and childhood sexual abuse: Evaluating the sequela of rape-induced paralysis*, “Behavior Research and Therapy” 2005, vol. 43.

Hypś S., *Komentarz do art. 197*, w: *Kodeks Karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021.

Kessler R.C., Berglund P., Demler O., Jin R., Merikangas V., Walters E.E., *Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication*, “Arch Gen Psychiatry” 2005, vol. 62.

Kłączyńska N., *Komentarz do art. 197 w: Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014.

Knight R.A., Prentky R.A., *Classifying Sexual Offenders, The development and Corroboration of Taxonomic Models w: Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender*, W.L. Marshall, D.R. Laws, H.E. Barbaree, New York 1990.

Knight R.A., *Validation of a Typology for Rapists*, "Journal of Interpersonal Violence" 1999, sol. 14, no. 3.

Konarska-Wrzosek V., *Komentarz do art. 197 w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, Kodeks karny. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 2020.

Matkowski C., *Przestępstwa seksualne z wykorzystaniem środków psychoaktywnych – doświadczenia brytyjskie*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie Zeszyty Studenckie = Studia Erasmiana Wratislaviensia. Acta Studentium” 2009, nr 2.

Marcinkiewicz P., *Charakterystyka psychologiczna sprawców seryjnych przestępstw seksualnych*, w: *Seksualność człowieka z różnych perspektyw. Wybrane zagadnienia*, red. G. Iniewicz, M. Mijas, Kraków 2011.

Marx B.P., Forsyth J.P., Gallup G.G., Fusé, T., Lexington J.M., *Tonic immobility as an evolved predator defense: implications for sexual assault survivors*, "Clinical Psychology: Science and Practice" 2008, vol. 15, issue 1.

Mozgawa M., *Komentarz do art. 197*, w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, Warszawa 2021.

Möller A., Söndergaard H.P., Helström L., *Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression*, "Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica" 2017, vol. 96, issue 8.

Piórkowska-Flieger J., *Komentarz do art. 197*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VII, red. T. Bojarski, Warszawa 2015.

Płatek M., *Zgwałcenie. Gdy termin nabiera nowej treści. Pozorny brak zmian i jego skutki*, „Archiwum Kryminologii” 2018, t. XL.

Przybek-Czuchrowska I., *Kobięca trauma w świetle badań struktury rodziny, pochodzenia i rodziny własnej*, „Nowiny Lekarskie” 2010, nr 1/79.

Warylewski J., *Komentarz do art. 197*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2021.

Zalewski W., *Komentarz do art. 36, w: Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, Warszawa 2016.

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z 8.03.1973 r., III KR 307/72, Lex nr 21556.
Wyrok Sądu Najwyższego z 8.09.2005 r., II KK 504/04, Lex nr 200229.
Wyrok Sądu Najwyższego z 8.10.1997 r., V KKN 346/96, Lex nr 51679.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 11.05.2018 r., II AKa 40/18, Lex nr 2614566.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 8.04.2009 r., II AKa 72/09, KZS 2009, nr 9, poz. 65.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 8.09.2015 r., II AKa 145/15, KZS 2015, nr 10, poz. 49.

Wyrok ETPC z 4.12.2003 r. w sprawie *M.C. przeciwko Bułgarii*, skarga nr 39272/98.

Wyrok ETPC z 20.03.2012 r., w sprawie *C.A.S. i C.S. przeciwko Rumunii*, skarga nr 26692/05,

Wyrok ETPC z 22.11.1995 r. w sprawie *S.W. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 20166/92.

Wyrok Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii z 22.02.2001 r. w sprawie *Prokurator vs. Kunarac, Kovać i Vuković*, sprawa nr IT-96-23.

Źródła internetowe

Aebi M. F., Akdeniz G., Barclay G., Campistol C., Caneppele S., Gruszczyńska B., Harrendorf S., Heiskanen M., Hysi V., Jehle J. M., Jokinen A., Kensey A., i in., *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, wyd. 2, European Institute for Crime Prevention and Control, https://wp.unil.ch/europeansourcebook/files/2018/03/Sourcebook2014_2nd_revised_printing_edition_20180308.pdf.

Bliss M.J., *Health and Mental Health Consequences from Sexual Trauma Victimization* w: *Handbook of Interpersonal Violence Across the Lifespan*, R. Geffner, J.W. White, L. K. Hamberger, A. Rosenbaum, V. Vaughan-Eden,

I. Vieth, Springer International Publishing, 2020, https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-62122-7_278-1.

Communication no. 18/2008: Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 46th session, 12-30 July 2010, CEDAW/C/46/D/18/2008, <https://digitallibrary.un.org/record/791502>.

Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Article 36 – Sexual violence, including rape, <https://rm.coe.int/16800d383a>, <https://amnesty.org.pl/amnesty-international-konieczna-jest-zmiana-definicji-gwaltu-w-polsce/>.

<https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2020/12/consent-based-rape-laws-in-europe/>.

Odpowiedź na interpretację nr 19896 w sprawie problemów dotyczących wdrożenia konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 17 kwietnia 2018 r., <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=64E7E609>.

Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich z 13 lutego 2021 r., sygn. XI.518.88.2020.ASZ, https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/wystapienie_RPO_do_premiera_ws_definicji_zgwalceni_02_2021.pdf.

Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (nr druku nie został jeszcze nadany) [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekt/9-020-429-2021/\\$file/9-020-429-2021.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekt/9-020-429-2021/$file/9-020-429-2021.pdf).

Przełamać Tabu. Raport o przemocy seksualnej, Grabowska M., Grzybek A. (red.), Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji STER, Warszawa 2016, s. 154, <http://www.fundacjaster.org.pl/upload/Raport-STERu-donetu.pdf>.

The European Institute for Gender Equality (EIGE), *Glossary of definitions of rape, femicide and intimate partner violence*, 2017, <https://eige.europa.eu/publications/glossary-definitions-rape-femicide-and-intimate-partner-violence>.

Anna Dziergawka¹

**KRYTYCZNE UWAGI ODNOŚNIE DO WYŁĄCZENIA
ZATARCIA SKAZANIA NA PODSTAWIE ART. 106A K.K.
GŁOSA DO WYROKU TRYBUNAŁU
KONSTYTUCYJNEGO Z 16 GRUDNIA 2020 R.
W SPRAWIE SK 26/16**

**CRITICAL REMARKS REGARDING THE EXCLUSION
OF SEIZURE OF A CONVICTION PURSUANT
TO ART. 106A OF THE PENAL CODE GLOSS TO THE
JUDGMENT OF THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL
OF DECEMBER 16, 2020 IN THE CASE SK 26/16**

Otrzymano: 07.04.2021 Zaakceptowano: 19.05.2021 Opublikowano: 15.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8940

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Wyrokiem z 16.12.2020 r., SK 26/16, Trybunał Konstytucyjny orzekł o zgodności art. 106a k.k. z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej. Jednocześnie skład orzekający dostrzegł mankamenty tego przepisu i zwrócił się do Sejmu z sygnalizacją w sprawie konieczności rozważenia jego stosownej modyfikacji. Autorka dokonuje analizy wydanego orzeczenia oraz treści ocenianego przepisu, kładąc szczególny nacisk na niespójność systemu prawnego oraz skutki w zakresie stygmatyzacji sprawcy i przeszkód w jego resocjalizacji. W głosie zawarto postulat, aby cele

---

¹ Dr Anna Dziergawka, sędzia i wiceprezes Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, adres do korespondencji, e-mail: aniadzierga@wp.pl, ORCID: 0000-0002-6833-6462.

polityczno-kryminalne związane z ochroną praw dziecka zostały osiągnięte innymi środkami, przy zachowaniu zasady proporcjonalności i indywidualizacji skutków skazania.

Słowa kluczowe: wyłączenie zatarcia skazania, dobro dziecka, stygmatyzacja sprawcy, spójność prawa, resocjalizacja.

Abstract

By the judgment of December 16, 2020 in the case file ref. act SK 26/16 The Constitutional Tribunal ruled on the compliance of Art. 106a of the Penal Code with the Constitution of the Republic of Poland. At the same time, the adjudication panel noticed the shortcomings of Art. 106a of the Penal Code and addressed the Sejm with a signal that it was necessary to consider an appropriate modification of the aforementioned provision. The author analyzes the issued judgment and the content of the provision under evaluation, placing particular emphasis on the inconsistency of the legal system and the effects of stigmatizing the perpetrator and obstacles to his rehabilitation. The postulate that the political and criminal goals related to the protection of children's rights should be achieved by other means, while observing the principle of proportionality and individualisation of the consequences of a conviction.

Key words: exclusion of the obliteration of the sentence, the best interest of the child, stigmatization of the perpetrator, legal consistency, rehabilitation.

I

Wyrokiem z 16.12.2020 r., SK 26/16², Trybunał Konstytucyjny orzekł o zgodności art. 106a k.k.³ z art. 2, art. 30 i art. 40 zdanie pierwsze oraz art. 41 ust. 1, art. 47 i art. 65 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji⁴.

---

² Wyrok TK z 16.12.2020 r., SK 26/16 (Dz. U. z 5 stycznia 2021 r. poz. 20; dalej: wyrok TK).

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1600; dalej: k.k.).

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.; dalej: Konstytucja).

Skargę konstytucyjną do TK wniósł skazany, który nie mógł uzyskać zaświadczenia o niekaralności celem podjęcia pracy. Powodem zaistniałej sytuacji było wcześniejsze skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, gdzie pokrzywdzonym był małoletni poniżej 15 roku życia. Przedmiotowa sprawa dotyczy treści art. 106a k.k. w następującym brzmieniu: „Nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzony był małoletnim poniżej lat 15”.

W skardze konstytucyjnej z 13.05.2016 r. zarzucono niezgodność treści art. 106a k.k. z Konstytucją, wskazując na naruszenie m.in. prawa do: poszanowania godności człowieka, ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz decydowania o swoim życiu osobistym, wolności wyboru miejsca i wykonywania pracy, nauki oraz zasady równości wobec prawa. W uzasadnieniu zarzutów wskazano na stygmatyzujący charakter skazania, który utrudnia osobie skazanej integrację ze społeczeństwem, jak też na konsekwencje o charakterze czysto prawnym, związane z niemożnością uzyskania pracy, do której wykonywania konieczna jest niekaralność. Skarżący odwołał się także do celów instytucji zatarcia skazania, podkreślając jej humanitarny charakter, albowiem w przeciwnym wypadku piętno skazania i ukarania będzie obciążało go przez całe życie. W ocenie skarżącego, wyłączenie przez zakwestionowany przepis możliwości zatarcia skazania narusza godność człowieka przez to, że stygmatyzuje sprawcę do końca życia, powodując utratę poczucia własnej wartości, wyeliminowanie z życia społecznego i publicznego.

Uzasadniając zarzut naruszenia prawa do nietykalności i wolności osobistej, w skardze wskazano, że zaskarżona regulacja uniemożliwia pełną swobodę podejmowania decyzji zgodnie z własną wolą. Ponadto wyartykułowano naruszenie zasady równości, albowiem brak możliwości zatarcia skazania dotyczy wszystkich sprawców przestępstw skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności niezależnie od ciężaru gatunkowego popełnionego czynu zabronionego. Stanowisko skarżącego zostało poparte przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

Rozpatrując przedmiotową sprawę, TK w pierwszej kolejności ustalił zakres zaskarżenia i wzorce kontroli, które dotyczyły następujących przepisów:

- art. 2 Konstytucji, stanowiący, że „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.
- art. 30 Konstytucji, stanowiący, że „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”.
- art. 40 Konstytucji, który stanowi, że „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”.
- art. 41 ust. 1 Konstytucji, „Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie”.
- art. 47 Konstytucji, stanowiący, że „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”.
- art. 65 ust. 1 Konstytucji, stanowiący, że „Każdemu zapewnia się wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa”.
- art. 31 ust. 3 Konstytucji, stanowiący, że „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

W konkluzji, po dokonaniu wnikliwej analizy dokonanej oceny, TK uznał, że treść art. 106a k.k. jest zgodna ze wskazanymi wyżej wzorcami konstytucyjnymi.

II

W aspekcie dokonanej przez Trybunał rekapitulacji, nie ma potrzeby szczegółowego omawiania argumentacji, którą co do istoty należy uznać za słuszną. Warto jednak zaakcentować, że zdaniem tego organu na tle ocenianego przepisu dochodzi do kolizji wartości: „z jednej strony – wolności osobistej i prywatności skazanych (oraz pośrednio prawa do wyboru

przez nich zawodu), a z drugiej zaś – dobra dzieci (nieletnich). Mają one podstawy w Konstytucji i dotyczą sfery praw osobistych, lecz różnią się pod względem rangi: nie ulega wątpliwości, że dobro dziecka (zwłaszcza w aspekcie ochrony życia i zdrowia) ma w aksjologii konstytucyjnej – co do zasady – pierwszeństwo przed prawem do prywatności i wolnością osobistą” (s. 26 uzasadnienia).

Jak dodatkowo wskazuje TK, wyłączenie przez ustawodawcę zatarcia skazania w przypadku opisanym w art. 106a k.k. znajduje umocowanie w konstytucyjnej zasadzie dobra dziecka (małoletniego) i służyć ma przede wszystkim uniemożliwieniu osobom, które dopuściły się przestępstw przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności w stosunku do dzieci (szczególnie narażonych na skrzywdzenie), zatrudnienia w miejscach związanych z wychowywaniem lub przebywaniem dzieci. Przepis ten, w ocenie TK, ma na celu maksymalnie skuteczne izolowanie – po odbyciu orzeczonej kary pozbawienia wolności – sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec nieletnich. Służy więc bezpośrednio ochronie zdrowia i życia tych ostatnich (s. 25 uzasadnienia).

Odnosząc się do koncepcji skazania w prawie polskim, zgodzić należy się z twierdzeniem TK, że instytucja zatarcia skazania znana była wszystkim kolejnym polskim kodeksom karnym, począwszy od kodeksu karnego z 1932 r. (art. 90), przez kodeks karny z 1969 r. (art. 110-112), aż do obecnie obowiązującego kodeksu karnego (art. 106-108). Można zatem stwierdzić, że instytucja zatarcia skazania ma w polskim systemie prawa swoją tradycję⁵. Wszystkie kodeksy karne oparte były na słusznym założeniu, że przestępstwa powinny ulegać zatarciu, różniły się jedynie formą zatarcia. Mimo, że w kodeksie karnym z 1932 r. zatarcie skazania wynikało z decyzji sądu, podkreślano, że odmowa zastosowania tej instytucji wobec skazanego powinna „nastąpić tylko z przyczyn szczególnie uzasadnionych”⁶. W kodeksach karnych z 1969 r. i 1997 r. przyjęto jako regułę zatarcie każdego skazania z mocy samego prawa (*ipso iure*). Jednocześnie wprowadzono możliwość zatarcia skazania za niektóre przestępstwa na mocy postanowienia sądu, które może być wydane przed upływem terminów wymaganych dla zatarcia z mocy prawa.

---

⁵ Por. M. Błaszczyk, *Instytucja zatarcia skazania w polskim prawie karnym*, „Studia Iuridica” 2006, t. XLVI, s. 9.

⁶ Tak: postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 1965 r., II KZ 36/65, OSNPG 1965, nr 5, poz. 44.

Zatarcie skazania z mocy prawa nie wymaga żadnej konstytutywnej decyzji, a jedynie stwierdzenia zaistnienia przesłanki formalnej i usunięcia karty karnej z rejestru skazanych⁷. Czynność ta ma więc charakter deklaratoryjny, czyli jedynie potwierdzający istniejący stan prawny. W konsekwencji nieusunięcie karty karnej z rejestru karnego, mimo że skazanie uległo zatarciu, nie stanowi wyłącznego i niepodważalnego dowodu karalności lub niekaralności danej osoby⁸. Natomiast zatarcie skazania na mocy postanowienia sądu wydanego na wniosek skazanego może nastąpić po upływie 5 lat, jeżeli skazany przestrzegał porządku prawnego, a orzeczona kara pozbawienia wolności nie przekraczała 3 lat (art. 107 § 2 k.k.), jak również po upływie 3 lat w razie skazania na grzywnę lub karę ograniczenia wolności (art. 107 § 4 k.k.). Przy zatarciu skazania na karę pozbawienia wolności warunkiem jest jednak, aby sprawca przestrzegał porządku prawnego, czego ustawodawca nie wymaga, gdy chodzi o grzywnę lub ograniczenie wolności.

Warto podkreślić, że zatarcie skazania nie może nastąpić przed wykonaniem, darowaniem albo przedawnieniem wykonania środka karnego orzeczonego wobec sprawcy (art. 107 § 6 k.k.). Słusznie zatem zauważył TK, że w prawie polskim istnieją trzy przypadki, gdy orzeczenie środka karnego „na zawsze” pociąga za sobą wyłączenie zatarcia skazania (s. 14 uzasadnienia). Dotyczy to następujących środków karnych odnoszących się do dożywotniego:

- zakazu prowadzenia pojazdów⁹ (art. 42 § 3 i 4 k.k.),
- zakazu zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi (art. 41 § 1a i art. 41 § 1b k.k.)
- przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu (art. 41a § 3 k.k.).

---

⁷ M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok, P. Hofmański, M. Kalitowski, A. Kamiński, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 397.

⁸ S. Zimoch, *Istota i znaczenie instytucji zatarcia skazania*, Warszawa 1979, s. 7.

⁹ Przepis art. 42 § 3 k.k. uznano za zgodny z Konstytucją na mocy wyroku TK z 16.12.2020 r., SK 26/19.

Wprowadzenie ustawą z dnia 27 lipca 2005 r.¹⁰ do systemu środków karnych, wskazanych w art. 41 § 1a i 1b oraz art. 41a k.k., należy ocenić pozytywnie¹¹. W istocie mają one charakter zarówno represyjny, jak też przede wszystkim prewencyjno-zapobiegawczy. Celem tych środków jest ochrona małoletnich ofiar przestępstw przeciwko wolności seksualnej oraz wszystkich ofiar przed przestępstwami z użyciem przemocy¹². Zastrzeżenia budzi jednak możliwość orzeczenia tych środków na zawsze, przy braku możliwości uznania ich za wykonane po upływie określonego okresu. Zgodnie bowiem z treścią art. 84 § 2 k.k. możliwość uznania środka karnego za wykonany została wyłączona w stosunku do dożywotniego zakazu zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi (art. 41 § 1a). Zasadnie w doktrynie podkreśla się, że rozwiązanie to jest nieracjonalne, nieuwzględniające zmieniających się sytuacji życiowych¹³. Przy przyjęciu, że orzekanie zakazów na zawsze jest niehumanitarne i zakłada *a priori* brak poprawy sprawcy, należy postulować odstąpienie od orzekania środków karnych na zawsze, co skutkowałoby także umożliwieniem zatarcia skazania. W aktualnym stanie prawnym zatarcie skazania w takich sytuacjach może mieć miejsce jedynie w drodze amnestii lub indywidualnego aktu łaski, podobnie jak wobec przestępstw wskazanych w art. 106a k.k.¹⁴

---

¹⁰ Ustawa z 27 lipca 2005 o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 163, poz. 1363; dalej: ustawa zmieniająca z 27 lipca 2005 r.).

¹¹ Zob. K. Banasik, *Zatarcie skazania za przestępstwa o charakterze seksualnym*, „Państwo i Prawo” 2013, z. 9, s. 103.

¹² Zob. A. Dziergawka, *Prawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, w: *Prawo karne w ochronie praw dziecka*, red. A. Grześkowiak, I. Zgoliński, Bydgoszcz 2018, s. 87.

¹³ W. Wróbel, *Krytycznie o zaostrzeniu odpowiedzialności za przestępstwa komunikacyjne*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 7, s. 60; M. Kulik, *Dotychczasowe nowelizacje kodeksu karnego z 1997 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 12, s. 47; B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014, s. 46; A. Zientara, *Sporne problemy dotyczące wyłączenia możliwości zatarcia skazania na podstawie art. 106a k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 3, s. 96.

¹⁴ B. J. Stefańska, *Zatarcie skazania w formie aktu łaski*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1, s. 46; M. Błaszczuk, *op.cit.*, s. 23-24.

III

Zasadniczo przyjąć należy, że zatarcie skazania ma charakter generalny, tj. dotyczy wszystkich skazań. Istnieje jeden wyjątek przewidziany w przepisie art. 106a k.k., który został dodany przez ustawę zmieniającą z 27 lipca 2005 r. Zgodnie z treścią wskazanej normy, nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzonym był małoletni poniżej 15 lat. Przepis jest jednoznaczny i nie pozostawia wątpliwości co do zakresu przestępstw wyłączonych spod instytucji zatarcia skazania¹⁵. Również cel ustawodawcy jest oczywisty, aczkolwiek spotkał się on ze zdecydowanym sprzeciwem niektórych przedstawicieli nauki prawa karnego¹⁶. Wskazano bowiem, że przepis ten łamie „wszelkie zasady”¹⁷. Powszechnie podnoszony jest zarzut, że brak zatarcia skazania jest sprzeczny z zasadą humanitaryzmu wyrażoną w art. 3 k.k.¹⁸ Dożywotnia „stygmatacja” sprawcy może doprowadzić do zaniku u skazanych motywacji do podjęcia leczenia i może okazać się z punktu widzenia polityki kryminalnej nie tylko bezcelowa, ale wręcz szkodliwa. Instytucja ta przeszkadzałaby poprawie, a tym samym sprzyjałaby zwiększeniu liczby recydywistów¹⁹.

Zgodzić należy się z tezą, że zatarcie skazania jest wyrazem humanizmu, zmierza do odbudowania porządku społecznego zakłóconego przez przestępstwo, motywuje przestępcę by zszedł z drogi przestępczej i ma na celu wykorzenienie stygmatacji. Nie jest uzasadnione

¹⁵ Wskazuje się, że przedmiotowe przestępstwa dotyczą rozdziału XXV k.k., mimo błędu ustawodawcy w opisie przestępstw poprzez zastosowanie spójnika „lub” zamiast „i” w odniesieniu do „przestępstwa godzącego w wolność seksualną lub obyczajność”, tak: B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania, rozdział IV Istota i skutki zatarcia skazania, pkt 5. Wyłączenie zatarcia skazania w Polsce*, LEX 2014.

¹⁶ Zob. M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok, P. Hofmański, M. Kalitowski, A. Kamiński, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 396.

¹⁷ A. Marek, *Nieprzemysłane zaostrenie kar za pedofilię*, „Rzeczpospolita” z 14 sierpnia 2005 r., Prawo co dnia, s. C3.

¹⁸ Zob. M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2006, s. 375; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 238-239; M. Mozgawa, w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2007, s. 212.

¹⁹ S. Glaser, *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933, s. 285.

utrzymywanie stygmatyzacji z powodu kary do końca życia lub przez nieokreślony czas, co nie sprzyja także działaniom resocjalizacyjnym sprawcy. Przyjęte rozwiązania powinny z jednej strony chronić społeczeństwo, zwłaszcza małoletnie dzieci, z drugiej zaś nie powinny naruszać godności sprawcy i odbierać mu szansy na zmianę stylu życia²⁰. Stygmatyzacja nie powinna być trwała, zaś proces destygmatyzacji powinien być wolny od działań niepożądanych, karzących i restryktywnych, niehumanitarnych i odwetowych²¹. Zatarcie skazania wiąże się z pozytywną prewencją szczególną, z reedukacją, resocjalizacją lub ponownym włączeniem skazanego do społeczeństwa. Ma ono na celu przywrócenie dobrej opinii społecznej o skazanym, ułatwia powrót do normalnego życia i wykreowanie nowego wizerunku takiej osoby.

Jak zauważył TK, konsekwencje art. 106a k.k. sięgają znacznie dalej niż tylko do granic rozdziału XXV (s. 14 uzasadnienia i wskazana tam literatura). Powyższe wynika z regulacji art. 108 k.k., zgodnie z którą, gdy sprawcę skazano za dwa lub więcej niepozostających w zbiegu przestępstw, jak również jeżeli skazany po rozpoczęciu, lecz przed upływem okresu wymaganego do zatarcia skazania popełnił przestępstwo, to okres wymagany do zatarcia skazania wydłuża się, ponieważ dopuszczalne jest tylko jednoczesne zatarcie wszystkich skazań²². Przyjęta w tym przepisie zasada równoczesności zatarcia skazań wywołuje zatem taki skutek, że jeżeli sprawca przed upływem okresu wymaganego do zatarcia skazania ponownie popełnił przestępstwo, dopuszczalne jest jedynie jednoczesne zatarcie wszystkich skazań²³.

Jak już wskazano we wcześniejszej części rozważań, zatarcie skazania jest w polskim prawie karnym standardem. Podkreślić należy, że instytucja zatarcia skazania nie wiąże się bezpośrednio z rodzajem przestępstwa i uzależniona jest jedynie od rodzaju i wymiaru kary. Dlatego też wiązanie zatarcia czy też wyłączenia stosowania tej instytucji z rodzajem przestępstw można uznać za rażące i nieuzasadnione naruszenie systemu²⁴.

---

²⁰ Zob. A. Dziergawka, *Zasady stosowania środków zabezpieczających*, w: *Środki zabezpieczające w prawie karnym. Zagadnienia prawnomaterialne i procesowe*, red. I. Zgoliński, W. Juchacz, Inowrocław 2020, s. 72-73.

²¹ Zob. S. Sobczak, *Światopogląd i pedagogika*, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 2007, nr 3-4, s. 71-72.

²² L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 207.

²³ Inaczej: A. Zientara, *op. cit.*, s. 106, która wskazuje, że: „skazanie w warunkach określonych w art. 106a k.k. nie będzie stanowiło przeszkody do zatarcia skazań za inne przestępstwa”.

²⁴ Zob. A. Zientara, *op. cit.*, s. 98.

Takie działanie nie jest też słuszne z punktu widzenia kryminalno-politycznego, gdyż mogą być różne zachowania naruszające wolność seksualną i obyczajność, zaś najpoważniejsze wątpliwości dotyczą szerokiego ujęcia katalogu przestępstw, za które skazanie nie ulega zatarciu. Może być to zarówno brutalne zgwałcenie, jak też prezentowanie treści pornograficznych. Różny ciężar przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności nie zawsze jest korygowany przez wymóg orzeczenia wobec sprawcy kary bezwzględnej pozbawienia wolności. Możliwe jest bowiem wymierzenie bezwzględnej kary pozbawienia wolności za przestępstwo zagrożone niezbyt surową karą ze względu na fakt uprzedniego prawomocnego skazania za inne przestępstwo, niekoniecznie podobne. Istotne jest także zachwianie spójności prawa, skoro zatarciu podlegają nawet najcięższe zbrodnie²⁵, w tym takie, które nie podlegają przedawnieniu, co dotyczy zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych.

Zgadzać się w kardynalnej części z argumentacją TK i potrzebą ochrony dobra dziecka²⁶, niezasadny wydaje się pogląd, że cel realizowany przez art. 106a k.k. w obecnym stanie prawnym nie mógłby zostać osiągnięty innymi środkami. Trudno ponadto zaaprobować stanowisko TK, że ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym²⁷ i stworzony przez nią Rejestr Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym ma charakter komplementarny w stosunku do zaskarżonego przepisu.

Stwierdzić należy za TK, że wyłączenie zatarcia skazania na mocy art. 106a k.k. może pomóc w zwalczaniu przemocy seksualnej wobec małoletnich do lat 15. Jednakże zgodzić trzeba się z założeniem, że zadanie to można osiągnąć w inny sposób, przy użyciu alternatywnych rozwiązań zawartych w kodeksie karnym²⁸. Przesłanki wyłączenia spod instytucji zatarcia skazania, o których mowa w art. 106a k.k. są bowiem analogiczne

²⁵ Zob. A. Marek, *op.cit.*

²⁶ Zob. A. Dziergawka, *Dobro dziecka versus prawo oskarżonego do obrony. Imperatyw ponownego przesłuchania pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2018 r., III KK 362/17*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2021, nr 1, s. 127-128.

²⁷ Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 152).

²⁸ Zob. S. Szyrmer, *Nowelizacja prawa karnego w świetle ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. nr 163, poz. 1363)*, „Czasopismo Prawa karnego i Nauk Penalnych” 2006, nr 1, s. 64-65.

do przesłanek obligatoryjnego orzeczenia obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu (art. 41a § 2 k.k.). Środek ten jest orzekany na okres od roku do lat 15 i nie biegnie w okresie odbywania kary pozbawienia wolności. Oznacza to, że sprawca byłby odizolowany od środowisk, w których przebywają małoletni, przez bardzo długi okres²⁹.

Dodatkowo celowe wydaje się odniesienie do twierdzenia TK w zakresie komplementarności treści art. 106a k.k. z ustawą z 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym. Pomiedzy treścią badanego przepisu i cytowaną ustawą widać pewną niespójność, a nawet sprzeczność. Po pierwsze zauważyć należy, że ustawa odnosi się do węższego katalogu przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, co wynika z treści art. 2 ustawy, gdzie zostały wyłączone przestępstwa z art. 201 k.k., chyba że zostały popełnione na szkodę małoletniego, art. 202 § 1, 202 § 3 k.k. polegających na prezentowaniu treści pornograficznych związanych z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, art. 202 § 4a, art. 202 § 4b k.k. polegających na przechowywaniu lub posiadaniu treści pornograficznych przedstawiających wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej, art. 202 § 4a oraz art. 204 § 1 i 2 k.k., chyba że zostały popełnione za szkodę małoletniego. Ponadto ustawa przewiduje w szczególnie uzasadnionych wypadkach orzeczenie o wyłączeniu zamieszczania danych o osobie w Rejestrze ze względu na ochroną życia prywatnego lub inny ważny interes prywatny pokrzywdzonego lub jego osób najbliższych, a zwłaszcza dobro małoletniego pokrzywdzonego, lub gdy zamieszczenie danych spowodowałoby niewspółmiernie surowe skutki dla osób skazanych (*vide* art. 9 ust. 2 i 3 ustawy). W końcu ustawa, w sprzeczności z treścią art. 106a k.k., w art. 18 stanowi, że dane o osobie ujętej w Rejestrze usuwa się z niego, jeżeli z mocy prawa skazanie uległo zatarciu. Nie sposób zatem we wskazanym zakresie mówić o komplementarności ustawy z treścią przepisu art. 106a k.k., który wyłącza zatarcie skazania w sytuacjach, jeśli ustawa wskazuje na taką możliwość.

W literaturze zauważono, że Rejestr publiczny odgrywa funkcję prewencyjną oraz sprawiedliwości, ale ma także spełniać inną rolę, wykraczającą

---

²⁹ Zob. A. Zientara, *op. cit.*, s. 103.

poza prawo karne, a mianowicie funkcję społecznego napiętnowania³⁰. Pojawiają się wątpliwości związane z ingerencją państwa w prawa i wolności jednostki oraz dotyczące celowości i skuteczności takich rozwiązań. Pytanie dotyczy kwestii w jaki sposób mieszkańcy mogą reagować na fakt, że w ich okolicy zamieszkuje osoba skazana za przestępstwo seksualne. Identyfikacja takiej osoby może zakończyć się nękaniami i agresywnym zachowaniem wobec niej, lub poczuciem zagrożenia ze strony okolicznych mieszkańców. Państwo niejako scedowało na obywateli obowiązek zapewnienia ochrony dzieci przed przestępstwami o charakterze pedofilskim, równocześnie odbierając przestępcy prawo powrotu do społeczeństwa. Można założyć, że nie zmniejszy to liczby przestępstw, a doprowadzi jedynie do samosądów i utrudnienia resocjalizacji przestępcy seksualnego³¹. Podobne uwagi można skierować wobec treści art. 106a k.k. i jego negatywnych skutków.

IV

Odnosząc się do samej treści art. 106a k.k. zaakcentować trzeba, że obecna zawartość tego przepisu jest wysoce niezadowolająca, albowiem może prowadzić do rozwiązań niesprawiedliwych i nieracjonalnych. Powyższa ocena została niejako potwierdzona przez TK, który na podstawie art. 35 ust. 1 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed TK³² wystąpił z sygnalizacją, dotyczącą konieczności stosownej modyfikacji art. 106a k.k. Zastosowana przez TK instytucja wskazuje na istnienie uchybień i luk w prawie, których usunięcie jest niezbędne do zapewnienia spójności systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej. Także zdanie odrębne do przedmiotowego wyroku TK zwraca uwagę na brak konsekwencji ustawodawcy poprzez tworzenie „wyłomów” w instytucji zatarcia skazania z mocy prawa wobec wszystkich typów przestępstw, co narusza ogólną zasadę spójności systemu prawnego.

Poszukując rozwiązania, które miałyby na uwadze potrzebę ochrony dzieci przed nadużyciami o charakterze seksualnym oraz powrót wielu

---

³⁰ Zob. E. Michałkiewicz, *Rejestr Sprawców Przestępstw na tle seksualnym w aspekcie praw człowieka i obywatela*, „PME” 2016, nr 2, s. 1 Legalis (dostęp: 9.03.2018 r.).

³¹ Zob. A. Dziergawka, *Prawna ochrona dziecka...*, s. 89.

³² Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393).

sprawców czynów pedofilskich do przestępstwa nawet po odbyciu wieloletniej kary pozbawienia wolności, należy zaakceptować wyłączenie zatarcia skazania jedynie do niektórych sprawców wskazanych czynów. Niewątpliwie zasadne jest wyrugowanie automatyzmu wprowadzonego przez art. 106a k.k., który wyłącza zatarcie skazania za wszystkie przestępstwa zawarte w tym przepisie, niezależnie od ich ciężaru gatunkowego, wieku sprawcy, sposobu jego działania, motywacji, relacji z małoletnim, procesu resocjalizacji. W związku z powyższym proponuje się dwa alternatywne rozwiązania³³:

- pierwsze, polegające na wprowadzeniu – na wzór art. 77 § 2 k.k. – generalnej zasady zacierałości skazań za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletnich do lat 15 i upoważnienie sądu wydającego wyrok do ustanowienia dłuższych okresów koniecznych do zatarcia skazania lub orzeczenia o wyłączeniu możliwości zatarcia danego skazania. Sąd, orzekając wydłużenie okresu koniecznego do zatarcia skazania, brałby pod uwagę osobę sprawcy, jego uprzednią karalność, sposób działania oraz ciężar gatunkowy popełnionego przestępstwa i rozmiar krzywdy wyrządzonej małoletniemu, a także względy prewencji ogólnej i szczególnej;
- drugie, polegające na utrzymaniu zasady niezacierałości skazań za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletnich do lat 15, z tym jednak uzupełnieniem, że skazany mógłby wystąpić do sądu z wnioskiem o zarządzenie zatarcia skazania po upływie określonego czasu od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania. Jednakże sąd, orzekając o zatarciu lub jego odmowie, dokonałby oceny m.in. ciężaru gatunkowego popełnionego przestępstwa, osoby sprawcy oraz jego zachowania przed popełnieniem przestępstwa i po jego popełnieniu.

Dokonując oceny zaproponowanych zmian, należałoby zaakceptować generalną zasadę zacierałości skazań z możliwością ustanowienia przez sąd wydający wyrok dłuższych okresów koniecznych do zatarcia skazania. Wskazana propozycja pozwoli na wyeliminowanie negatywnych skutków treści art. 106a k.k., w którym zakłada się, że sprawca jest osobą niepoprawną i należy go napiętnować na całe życie. Oba wskazane wyżej rozwiązania pozwalają na wyeliminowanie oczywistych niesprawiedliwości, jakie wiążą się ze stosowaniem art. 106a k.k. w obecnym brzmieniu.

---

³³ A. Zientara, *op. cit.*, s. 107-108.

Przenoszą one kwestię podejmowania decyzji w zakresie podstaw do zastosowania lub wyłączenia instytucji zatarcia skazania do zakresu swobody orzeczniczej sądu. Powyższe umożliwi sprawowanie przez sądy „wymiaru sprawiedliwości”, zgodnie z treścią art. 175 ust. 1 Konstytucji. Nie wydaje się właściwe z punktu widzenia racjonalnej polityki karnej i z perspektywy sprawiedliwościowej, pozbawienie sądu przez władzę ustawodawczą jakiegokolwiek możliwości rozpatrzenia indywidualnej sprawy w zakresie oceny braku możliwości zatarcia skazania. Ustawodawca poprzez wprowadzenia treści art. 106a k.k. powiązał wyrok sądowy z obligatoryjnym skutkiem przewidzianym w kodeksie karnym. Takie rozwiązanie może stanowić poważne zagrożenie w aspekcie naruszenia zasady trójpodziału władzy i wkraczania ustawodawcy w zakres działań, które powinny należeć do kompetencji władzy sądowniczej. To sądy mają możliwość skorzystania z dyrektywy prewencji indywidualnej. Taka jest istota sądowego stosowania prawa, gdzie sąd w każdej rozpatrywanej sprawie musi dokonywać wartościujących wyborów, których treść jest jedynie częściowo przesądzona przez obowiązujące prawo³⁴. W rozpatrywanym zakresie prawo dotyczące ograniczenia wolności skazanego powinno być kształtowane w procesie dyskrejonalnej władzy sądowniczej.

Potrzeba, a nawet konieczność zapewnienia sprawcy możliwości powrotu do normalnego życia i jego adaptacji społecznej wymaga respektu dla jego podmiotowości, wartości i godności oraz zindywidualizowanych oddziaływań. W tym zakresie konieczne jest wspieranie działań resocjalizacyjnych poprzez ustawodawcę odpowiednimi aktami prawnymi³⁵. Tymczasem treść art. 106a k.k., zamiast dawać skazanemu szansę na zmianę życia i rehabilitację, stwarza nieusuwalne przeszkody w resocjalizacji i demotywuje sprawcę w działaniach, które są korzystne i pożądane nie tylko dla sprawcy, ale dla całego społeczeństwa. W związku z powyższym należy postulować usunięcie art. 106a k.k.³⁶

W podsumowaniu podjętych rozważań, uzasadnionym staje się odniesienie się do argumentacji TK, że status osoby karanej nie wynika z wyłączenia zatarcia skazania, lecz z faktu iż wobec jednostki wydano wyrok uznający jego winę odnośnie do określonego czynu przeciwko wolności seksualnej i obyczajności małoletniego. We wskazanym aspekcie chodzi

³⁴ Zob. J. Wróblewski, *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1973, s. 18.

³⁵ Zob. S. Woronowicz, *Resocjalizacja – zarys problematyki*, Warszawa 2015, s. 15.

³⁶ Zob. np. K. Banasik, *op. cit.*, s. 103.

o dokonanie wyboru między opcją klasyczną z pojęciem kary retributywnej (odwetowej) a opcją pozytywistyczną z karą celową i resocjalizacyjną³⁷. Zgodnie z uzasadnieniem sprawiedliwościowym, kara to odpłata za wyrządzone zło³⁸. Z drugiej strony pojawia się uzasadnienie celowościowe, gdzie jak twierdzi Platon: „Karę poniesie nie dlatego, że dokonał występku (...), ale w tym celu, ażeby nienawidził występku”³⁹. Słuszna wydaje się konkluzja, że przekonujące uzasadnienie karania w myśl idei wyłącznie retributywnej bądź utylitarystycznej jest niezwykle problematyczne i trudno obecnie znaleźć zwolenników „czystego” retributywizmu lub utylitarystyki⁴⁰. Przyjąć zatem należy rozwiązanie zgodne z indywidualizacją kary, gdzie cel wychowawczy umożliwi łagodne potraktowanie sprawców społecznie poprawnych⁴¹, natomiast cel zapobiegawczy – surowe ukaranie tzw. sprawców niebezpiecznych. Skoro przestępca ma prawo do wyboru dobra lub zła⁴², możliwość resocjalizacji zależy od jego zgody i współdziałania w tym procesie. Trzeba jednak skazanemu zapewnić motywację i stworzyć możliwość kształtowania postaw społecznie pożądanych. W tym kontekście warto przypomnieć słowa Filipa Ciepłego⁴³, który stwierdził, że „retributywizm i resocjalizacja mogą być pojednane; programy resocjalizacyjne mogą wyrażać respekt dla podmiotowości moralnej człowieka, co stanowi przedmiot największej troski zwolenników kary retributywnej i tradycyjnej wizji karania. Resocjalizacja nie sprzeczna, ale zintegrowana z zasadą wymiaru kary sprawiedliwej, a więc będąca wyrazem roztropnej miłości do człowieka, może być autentyczną pomocą społeczeństwu, ofiarom przestępstw i samemu przestępcy”.

---

³⁷ Zob. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańska 1999, s. 170-171.

³⁸ I. Kant, *Metafizyczne elementy teorii prawa*, tłum. W. Galewicz, Kęty 2006, s. 86.

³⁹ Platon, *Prawa*, Warszawa 1960, s. 934.

⁴⁰ Zob. Ł. Kurek, *Obraz człowieka w prawie karnym a nauki kognitywne*, w: *Prawo i nauki kognitywne*, red. B. Brożek, Ł. Kurek, J. Stelmach, Warszawa 2018, s. 131.

⁴¹ Zob. S. Górski, *Metodyka resocjalizacji*, Warszawa 1985, s. 217.

⁴² Zob. K. Krajewski, *Teorie kryminologiczne a prawo karne*, Warszawa 1995, s. 98.

⁴³ F. Ciepły, *Idea resocjalizacji w prawie karnym*, w: *Profilaktyka, resocjalizacja, rewalidacja pomocą rodzinie*, red. B. Kołdon, Sandomierz – Stalowa Wola 2007, s. 460-473.

Bibliografia

Literatura

Banasik K., *Zatarcie skazania za przestępstwa o charakterze seksualnym*, „Państwo i Prawo” 2013, z. 9.

Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 1999.

Błaszczak M., *Instytucja zatarcia skazania w polskim prawie karnym*, „Studia Iuridica” 2006, T. XLVI.

Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2006.

Bojarski M., Filar M., Filipkowski W., Górniok O., Hofmański P., Kalitowski M., Kamiński A., Paprzycki L.K., Pływaczewski E., Radecki W., Sienkiewicz Z., Siwik Z., Stefański R.A., Tyszkiewicz L., Wąsek A., Wilk L., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006.

Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Mozgawa M., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Kraków 2006.

Cieply F., *Idea resocjalizacji w prawie karnym*, w: *Profilaktyka, resocjalizacja, rewalidacja pomocą rodzinie*, red. B. Kołdon, Sandomierz – Stalowa Wola 2007.

Dziergawka A., *Prawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, w: *Prawo karne w ochronie praw dziecka*, red. A. Grześkowiak, I. Zgoliński, Bydgoszcz 2018.

Dziergawka A., *Zasady stosowania środków zabezpieczających*, w: *Środki zabezpieczające w prawie karnym. Zagadnienia prawnomaterialne i procesowe*, red. I. Zgoliński, W. Juchacz, Inowrocław 2020.

Dziergawka A., *Dobro dziecka versus prawo oskarżonego do obrony. Imperatyw ponownego przesłuchania pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2018 r., III KK 362/17*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2021, nr 1.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2005.

Glaser S., *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933.

Górski S., *Metodyka resocjalizacji*, Warszawa 1985.

Kant I., *Metafizyczne elementy teorii prawa*, tłum. W. Galewicz, Kęty 2006.

Kulik M., *Dotychczasowe nowelizacje kodeksu karnego z 1997 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 12.

Kurek Ł., *Obraz człowieka w prawie karnym a nauki kognitywne*, w: *Prawo i nauki kognitywne*, red. B. Brożek, Ł. Kurek, J. Stelmach, Warszawa 2018.

Krajewski K., *Teorie kryminologiczne a prawo karne*, Warszawa 1995.

Marek A., *Nieprzemysłane zaostrenie kar za pedofilię*, „Rzeczpospolita” z 14 sierpnia 2005 r., Prawo co dnia.

Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006.

Mozgawa M., w: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Mozgawa M., Warszawa 2007.

Michałkiewicz E., *Rejestr Sprawców Przestępstw na tle seksualnym w aspekcie praw człowieka i obywatela*, „PME” 2016, nr 2.

Platon, *Prawa*, Warszawa 1960.

Stefańska B.J., *Zatarcie skazania w formie aktu łaski*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1.

Stefańska B.J., *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014.

Sobczak S., *Światopogląd i pedagogika*, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 2007, nr 3-4.

Szyrmer S., *Nowelizacja prawa karnego w świetle ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. nr 163, poz. 1363)*, „Czasopismo Prawa karnego i Nauk Penalnych” 2006, nr 1.

Wróbel W., *Krytycznie o zaostreniu odpowiedzialności za przestępstwa komunikacyjne*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 7.

Wróblewski J., *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1973.

Woronowicz Sz., *Resocjalizacja – zarys problematyki*, Warszawa 2015.

Zientara A., *Sporne problemy dotyczące wyłączenia możliwości zatarcia skazania na podstawie art. 106a k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 3.

Zimoch S., *Istota i znaczenie instytucji zatarcia skazania*, Warszawa 1979.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1600).

Ustawa z 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 163, poz. 1363).

Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 152).

Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393).

Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16.12.2020 r., SK 26/16, Dz. U. z 5 stycznia 2021 r. poz. 20.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 3.04.1965 r., II KZ 36/65, OSNPG 1965, nr 5, poz. 44.

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Publikacja w czasopiśmie „Probacja” wymaga spełnienia przez Autorów wymogów formalnych, merytorycznych i technicznych.

Autor winien złożyć oświadczenie o oryginalności tekstu oraz o tym, że tekst nie był wcześniej publikowany w żadnym wydawnictwie – druk do pobrania znajduje się na stronie „Probacji”: www.probacja.com w zakładce „Dla Autorów”.

Redakcja przyjmuje materiały autorskie w wersji elektronicznej (plik doc lub docx).

Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów i zastrzega sobie prawo dokonywania formalnych zmian i niezbędnych skrótów.

Materiały należy składać korzystając z systemu redakcyjnego ICI Publishers Panel na stronie „Probacji”: www.probacja.com w zakładce „Złóż Manuskrypt” lub przesłać na adres e-mail: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

1. Wymogi merytoryczne

Przesłane teksty winny zawierać analizę tematyki dotychczas w literaturze nieopracowanej.

Każdy przesłany do redakcji tekst winien zaczynać się od sprecyzowania przedmiotu analizy, wyjaśnienia dlaczego zdaniem autora wybrana tematyka jest ważna z punktu widzenia określonej dziedziny wiedzy, wskazania stawianych przez autora tez badawczych, a kończyć czytelnymi konkluzjami wynikającymi z przeprowadzonego wnioskowania.

2. Wymogi techniczne tekstów

Objętość tekstu dla artykułu: maks. 25 stron znormalizowanego tekstu (włączając bibliografię, rysunki, tabele i wykresy), a dla pozostałych opracowań: 10 stron.

Edytor tekstu: Word, preferowana czcionka Times New Roman 11 punktów, interlinia 1,5 (dla przypisów dolnych 9). Tekst powinien być wyjustowany, śródtytuły numerowane, należy unikać pogrubienia i podkreślenia. Do cytatów należy stosować cudzysłów.

Należy dołączyć: słowa kluczowe (do 8 słów) oraz streszczenie (do 500 znaków) w języku polskim i angielskim oraz ułożoną w porządku alfabetycznym bibliografię.

Autor powinien dostarczyć materiał ilustracyjny (zdjęcia, wykresy, tabele) dodatkowo w formie osobnych plików graficznych.

3. Sporządzanie przypisów

Pierwszy przypis w artykule powinien być afiliacją autora (autorów): posiadane tytuły naukowe, nazwa instytucji zatrudniającej i adres e-mail, ORCID:, np.:

dr Jan Kowalski, Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Uniwersytet Warszawski, adres do korespondencji, e-mail: mail@mail.pl, ORCID: ...

Zwroty obcojęzyczne oraz tytuły cytowanych prac zaznacza się kursywą.

Dłuższe cytaty są niedopuszczalne, chyba że ich zastosowanie jest uzasadnione i celowe, przykładowo przez przeprowadzenie dokładnej analizy zacytowanego fragmentu.

Przypisy powinny zostać umieszczone na dole strony przy wykorzystaniu funkcji automatycznego numerowania. Należy unikać rozbudowanych fragmentów tekstów w przypisach oraz zamieszczania w przypisach dłuższych cytatów.

W tekście głównym stosowane są powszechnie przyjęte skrótowce, także na oznaczenie aktów prawnych (k.k., k.p.k.), a w przypisie pełna nazwa aktu normatywnego, data jego wydania oraz adres publikacyjny.

Formalny kształt przypisów:

Książki

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 100.

Dzieła z jednolitym współautorstwem

inicjały imion i nazwiska autorów, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

J. Giezek, *O funkcjach urojenia okoliczności wyłączających bezprawność. Wybrane zagadnienia teoretycznoprawne*, w: *Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XLIII, Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka*, J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, Warszawa 2017, s. 100.

Prace w dziełach zbiorowych

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pracy kursywą, „w:” bez nawiasów, tytuł dzieła kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

P.D. Zakrzewski, *Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza problematyki na tle pojęcia czynu*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013, s. 100.

Komentarze w wydaniach papierowych

inicjał imienia i nazwisko autora, „w:” bez nawiasów, pełny tytuł komentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

S. Tarapata, A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, wyd. 5, Warszawa 2016, s. 180.

Komentarze w wydaniach cyfrowych

inicjał imienia i nazwisko autora, komentarz do art. ... „w:” bez nawiasów, pełny tytuł komentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, numer tezy:

Akty normatywne

dokładny tytuł aktu normatywnego i publikator:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1600, ze zm.) dalej: k.k.

Orzecznictwo

rodzaj orzeczenia, nazwa organu (ewentualnie skrót), data wydania (miesiąc cyframi arabskimi), sygnatura (bez dopisku „sygn. akt”), miejsce publikacji:

Wyrok Sądu Najwyższego z 8.02.2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Materiały legislacyjne

pełny tytuł projektu aktu prawnego, nr druku sejmowego, nr kadencji Sejmu; dodatkowo można podać datę projektu (dzień, miesiąc, rok) oraz adres, pod którym projekt został udostępniony w Internecie (analogicznie do stron internetowych):

projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

Źródła internetowe

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, adres www, data dostępu:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, <https://books.google.pl/books?id=dl6kYKgrjNIC&pg=PA15&dq=psychologiczne+uwarunkowania+kompetencji+spo%C5%82ecznych&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiHuMDzleDPAhXK2SwKHQm-CDkwQ6AEIIDAB#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 07.12.2010.

Sposób powtórnego cytowania

W razie powtórnego cytowania literatury w przypisach należy stosować skrót *ibidem*, *op. cit.* a w razie powtórzenia cytowania tego samego autora, którego cytujemy więcej niż jedną pracę należy tytuł opracowania skrócić i użyć ..., s. 100.

Powtórne cytowanie książki albo artykułu w czasopiśmie

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania...*, s. 100.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach papierowych

S. Tarapata, A. Zoll, *op. cit.*, s. 180.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach elektronicznych

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.w....*, Legalis teza nr II.1.

Powtórne cytowanie orzeczeń

Wyrok Sądu Najwyższego z 8.02.2017 r., III KK 226/16.

4. Bibliografia opracowania

Do każdego artykułu i glosy należy załączyć – w osobnym pliku – bibliografię cytowanych prac, ułożoną w kolejności alfabetycznej według nazwisk autorów.

Bibliografia

Literatura

Bałandynowicz A., *Pejoratywne aspekty systemu izolacyjno-dyscyplinarnego*, w: *Izolacja peni-tencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012.

Janus-Dębska A., *Praca na cele społeczne jako szansa jednostki na uniknięcie psychospołecznych skutków izolacji więziennej*, „Probacja” 2018, nr 4.

Akty prawne

Ustawa o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 r. (Dz. U. Nr 79, poz. 523, ze zm.).

Źródła internetowe

<https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>.

INFORMATION FOR AUTHORS

Publication in the journal “Probacja” requires the Authors to meet formal, substantive and technical requirements.

The author should make a statement about the originality of the text and that the text has not been previously published in any publishing house – the printable download of the statement can be found on the website of “Probacja”: www.probacja.com in the “For Authors” tab.

The editorial office accepts original materials in electronic version (file. doc or docx).

The editorial office does not return the received materials and reserves the right to make formal changes and necessary abridgements.

Materials should be submitted using the ICI Publishers Panel editorial system on “Probacja” website: www.probacja.com in the “Submit Manuscript” tab or sent to the e-mail address: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

1. Substantive requirements

Submitted texts should contain an analysis of the theme that has not been elaborated in literature hitherto.

Each text sent to the editorial office should start with clarifying the subject of the analysis, explaining why, in the author’s opinion, the selected topic is important from the point of view of a specific field of knowledge, indicating the research theses posed by the author, and it should end with clear conclusions resulting from the inference.

2. Substantive requirements

Text volume for an article: max. 25 pages of normalized text (including bibliography, drawings, tables and graphs), for other elaborations: 10 pages.

Text editor: MS Word, preferably Times New Roman 11 point font, 1.5 spacing (for footnotes: 9 point font). Text should be justified, with numbered headings, bold and underline should be avoided. Quotation marks should be used for quotations.

Please include: keywords (up to 8 words) and summary (up to 500 characters) in Polish and English, as well as a bibliography in alphabetical order.

The author should provide illustrative material (photos, charts, tables) as separate graphic files.

3. Requirements for footnotes:

The first footnote in the article should be the affiliation of the author (authors): academic titles, employing institution, e-mail address, ORCID:, e.g.:

dr Jan Kowalski, Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Uniwersytet Warszawski, mail@mail.pl author for correspondence, e-mail: mail@mail.pl, ORCID: ...

Foreign language expressions and titles of cited works are to be marked with italics.

Longer quotations will not be accepted, unless their use is justified and purposeful, e.g. due to the precise analysis of the fragment cited.

Footnotes shall be placed at the bottom of the page, with the use of the automatic numbering function. It should be avoided to use complex passages of text in footnotes as well as to include longer quotations.

In the main text, common acronyms are widely accepted, also to mention legal acts (k.k. for criminal code, k.p.k. for the code of criminal procedure) and in the footnote that directs to the full name of the legal act, publishing date and the source of publication.

Footnote form:

Books

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, place and year of publishing, page:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 100.

Works with uniform co-authorship

initials of the first names and full last names of the authors, title of the work in italics, “w:” (in), title of the book in italics, place and year of publishing, page:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *O funkcjach urojenia okoliczności wyłączających bezprawność. Wybrane zagadnienia teoretycznoprawne*, w: *Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XLIII, Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, Warszawa 2017, s. 100.

Works in collective volumes

initial of the first name and full last name of the author, title of the work in italics, “w:” (in), title of the book in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

P.D. Zakrzewski, *Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza problematyki na tle pojęcia czynu*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013, s. 100.

Comments in paper editions

initial of the first name and full last name of the author, “w:” (in), full title of the comment in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

S. Tarapata, A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, wyd. 5, Warszawa 2016, s. 180.

Comments in digital editions

initial of the first name and full last name of the author, “Komentarz do art.” (comment to Art.), title of the provision of law in italics, “w:” (in),

---

full title of the comment in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, number of thesis:

S. Tarapata, A. Zoll, *Komentarz do art. 101*, w: *Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116* (cz. 2), red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, LEX teza nr 5.

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. S. Lelental, Warszawa 2020, Legalis teza nr II.1.

Criminal Law System

initial of the first name and full last name of the author, title of the chapter in italics, “w:” (in), title, subtitle and volume of the System in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

J. Majewski, *Rozdział IV. Zbieg przepisów ustawy. Zagadnienia węzłowe*, w: *System Prawa Karnego. Tom 3. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 1100.

An article in a journal

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, title of the journal (full name), number or volume / year (please pay attention to the numbering used in the particular journal), page:

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania i dekodowania treści zamiaru w perspektywie tzw. znamion normatywnych oraz okoliczności wyłączających bezprawność*, „Acta Iuris Stetinensis” 1/2018, s. 100.

A gloss in a journal

initial of the first name and full last name of the author, indication of the judgment to which the gloss refers [with the use of acronyms SO (District Court), SA (Court of Appeal), SN (Supreme Court), etc., month should be written in roman numerals, according to the example provided

below] title of the journal in quotation marks (always in full name), year, number/book/volume, page:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 kwietnia 2015 r., I KZP 3/2016*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2/2017, s. 100.

Normative acts

The exact title of the normative act and the publication source:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018, poz. 1600 t.j.) hereinafter: k.k.

Judgments of courts

type of the judgment, name of the judicial authority (may be abbreviated), date of publishing (month in roman numerals), signature [without the insertion “sygn. akt” (Act signature)], place of publishing:

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Legislative materials

full title of the draft of the legal act, the ordinal number of Sejm printing, the ordinal number of term of office of the Sejm; in addition date of the draft may be provided (day, month, year) as well as the address, where the draft has been published on the Internet (similarly as in case of websites):

projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

Internet sources

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, website address, access date:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, <https://books.google.pl/books?id=dl6kYKgrjNIC&pg=PA15&dq=psychologiczne+uwarunkowania+kompetencji+spo%C5%82ecznych&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiHuMDzleDPAhXK2SwKHQmCDkwQ6AEIIDAB#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 07.12.2010.

The method of re-quoting

In case of repeated quotations from pieces of literature, one should use abbreviations as: *ibidem*, *op. cit.*, while in case of an author, whose more than one work is cited, the title of the elaboration should be abbreviated with the use of an ellipsis. In case of judgments and normative acts, full description should be provided every time.

The method of re-quoting for books or articles

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania...*, s. 100.

The method of re-quoting for comments in paper editions

S. Tarapata, A. Zoll, *op. cit.*, s. 180.

The method of re-quoting for comments in digital editions

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.w...*, *Legalis teza* nr II.1.

The method of re-quoting for judgments of courts

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

4. Bibliography of the work

For each article and gloss, please attach a bibliography of the cited works, arranged in alphabetical order according to the names of the authors.

Bibliografia

Literatura

Bałandynowicz A., *Pejoratywne aspekty systemu izolacyjno-dyscyplinarnego*, w: *Izolacja peni-tencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012.

Janus-Dębska A., *Praca na cele społeczne jako szansa jednostki na uniknięcie psychospołecznych skutków izolacji więziennej*, „Probacja” 2018, nr 4.

Akty prawne

Ustawa o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 r. (Dz. U. Nr 79, poz. 523, ze zm.).

Źródła internetowe

<https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>.

PROCES RECENZJI

Autor przekazuje artykuł redakcji Kwartalnika drogą elektroniczną i jest informowany o fakcie poddania artykułu procedurze recenzji.

Na wstępie artykuł poddawany jest ocenie formalnej z uwzględnieniem takich elementów, jak: tytuł artykułu w j. polskim oraz angielskim, streszczenie w j. polskim, streszczenie w j. angielskim, słowa kluczowe w j. polskim, słowa kluczowe w j. angielskim.

Następnie artykuł kierowany jest do recenzji.

Skład Zespołu Recenzentów zamieszczany jest w każdym drukowanym numerze kwartalnika oraz na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości w zakładce Probacja i na stronie internetowej www.probacja.com

Zespół Recenzentów zrzesza pracowników nauki posiadających co najmniej stopień naukowy doktora. Respektowana jest zasada, że recenzent nie może pochodzić z ośrodka naukowego, reprezentowanego przez autora artykułu i nie jest członkiem Rady Naukowej Czasopisma.

Redakcja przydziela dwóch recenzentów dla każdego artykułu. Respektowana jest zasada, że autor i recenzenci nie znają swoich tożsamości (*double-blind review proces*).

Każda recenzja sporządzana jest pisemnie na „druku recenzji”, zawierającym ocenę artykułu oraz wnioski recenzenta w sprawie dopuszczenia, warunkowego dopuszczenia lub niedopuszczenia artykułu do druku w Kwartalniku.

W procesie recenzji brane są pod uwagę takie kryteria, jak:

- tematyka artykułu w kontekście profilu Kwartalnika,
- poziom naukowy artykułu.

Praca musi być oryginalna, odkrywcza, napisana językiem komunikatywnym i precyzyjnym, wywody i wnioski winny być udokumentowane i osadzone w paradygmacie metodologii empirycznej i teoretycznej.

Jeśli artykuł nie spełnia wymienionych kryteriów, redakcja może zrezygnować z jego publikacji.

Autor otrzymuje drogą mailową informację o wynikach recenzji oraz „wypis” z recenzji, tj. fragmenty, które są istotne z punktu widzenia wprowadzenia niezbędnych korekt do tekstu oraz dalszego rozwoju naukowego autora.

W przypadku uzyskania jednej recenzji pozytywnej i jednej negatywnej, redakcja kieruje artykuł do trzeciego recenzenta.

Autor zobowiązany jest do pisemnego sformułowania „Odpowiedzi na recenzję”, w której określa czy i w jakim zakresie dostosował się do uwag recenzenta lub przedstawia argumenty ich nieuwzględnienia.

REVIEW PROCESS

The author submits the article to the Quarterly Editorial Office electronically and is informed about the fact that the article is subjected to the review procedure.

Initially, the article is subjected to formal assessment, including such elements as: title of the article in Polish and English, abstract in Polish, abstract in English, keywords in Polish, keywords in English.

Later, the article is forwarded for review.

The names of the members of the Team of Reviewers are included in each printed issue of the quarterly and on the website of the Ministry of Justice in the Probacja tab as well as on the website www.probacja.com.

The Team of Reviewers consists of researchers with at least a doctoral degree. The principle that the reviewer cannot come from a scientific centre represented by the author of the article and is not a member of the Journal's Scientific Council is respected.

The editorial team assigns two reviewers for each article. The principle that the author and reviewers do not know their identities (double-blind review process) is respected.

Each review is made in writing on the "review print", containing the review of the article and the reviewer's request for admission, conditional admission or non-admission of the article for printing in the Quarterly.

In the review process, the following criteria are being considered:

- the subject of the article in the context of the Quarterly's profile,
- the scientific level of the article.

The work must be original, revealing, written in a communicative and precise language, arguments and conclusions should be documented and embedded in the paradigm of empirical and theoretical methodology.

If the article does not meet the above-mentioned criteria, the Editorial Board may opt out of its publication.

The author receives an email including information on the results of the review and an "extract" from the review, i.e. fragments that are relevant from the point of view of making necessary corrections to the text and the further scientific development of the author.

In the case of obtaining one positive and one negative review, the Editorial Board directs the article to the third reviewer.

The author is obliged to write the “Response to a review” in which the author determines whether and to what extent the remarks of the reviewer have been included or presents arguments for not including them.

IUSTITIA EST
CONSTANS ET PERPETUA
VOLUNTAS
IUS SUUM CUIQUE
TRIBUENDI